YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN SURİYE'DEN AVRUPA'YA SİBER AĞLARLA ÖRDÜĞÜ YASA DIŞI GÖÇ YOLLARI

NADİDE GÜNDÜZ

TARAFINDAN

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE SUNULAN TEZ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMMUZ 2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

_____

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM
Enstitü Müdürü V.

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

_____

Prof. Dr. Cevat ÖZYURT
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans Derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

_____

Dr. Öğr. Ü. Yelda ÖZEN
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Kezban ÇELİK (TED Ü., Sosyoloji) _____

Dr. Öğr. Ü. Yelda ÖZEN (AYBÜ, Sosyoloji) _____

Prof. Dr. Halime ÜNAL REŞİTOĞLU (AYBÜ, Sosyoloji) _____

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı ve Soyadı: Nadide GÜNDÜZ

İmza:

ÖZET

YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN SURİYE'DEN AVRUPA'YA SİBER AĞLARLA ÖRDÜĞÜ YASA DIŞI GÖÇ YOLLARI

Gündüz, Nadide

Yüksek Lisans, Sosyoloji Bölümü

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Ü. Yelda Özen

Temmuz 2018, xiv + 123 sayfa

Suriye'de 2011 yılında başlayan savaş, dünya tarihinde ender görülen kitlesel bir dış göç dalgası yaratmıştır. Suriyeli bireyler "daha iyi koşullar" için Suriye'den Avrupa'ya göç etmektedirler, ancak bu göç, Avrupa ülkelerinde, sosyo-kültürel yapılarında değişim yaratacağı endişesiyle sınırları korumaya yönelik göçmen politikalarının sertleşmesine yol açmaktadır. Büyüyen kriz, Suriyeliyi yasa dışı göç yoluna yöneltmektedir. Facebook üzerinden örgütlenen binlerce insan, 14-15 Eylül 2015 tarihlerinde Edirne'de toplanmış ve Balkanlardan yürüyerek Avrupa'ya geçmeye izin verilmesini talep etmiştir. Bu, sosyal medyanın düzensiz göç sürecinde etkili olduğu öngörüsünü oluşturmuştur. Buradan hareketle, bu tez göç krizinin asıl öznesi olan Suriyeli bireylerin kendi bakışaçılarından yasa dışı göç yolunu nasıl oluşturduklarını, bu süreçte sosyal medyanın rolünü anlamayı ve

kendi ifadeleriyle bu süreci anlatmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle Avrupa yasa dışı göç yolunu Avusturya'ya ulaşarak ya da orada yakalanarak tamamlamış, Avusturya'nın Linz kenti ve çevre kasabalarında ikamet etmekte olan 26 Suriyeli göçmenle derinlemesine mülakatlar yapılmış, sistematik gözlem notları alınmıştır. Bulguların neticesinde, sosyal medya ve paylaşım ağları dolayısıyla yeni iletişim teknolojilerinin, aktörün yani potansiyel göçmenin hâkim olduğu bir yasa dışı göç yolu yarattığı söylenebilir. Suriyeli birey, yola çıkmadan önce siber ağlar üzerinden neredeyse her adımını zihninde holografik bir izlenimle planlamış ve yasa dışı göç yolunu güvenli hale getirmiştir. Sosyal medya, ağ kuramının göçmene bağlı kılan önkoşuluna karşı bir alternatiftir. Ayrıca bulgulardan sınıfsal bir tespite de ulaşılmıştır: Bu göç, bir orta sınıf hikâyesidir. Tüm bulgular, düzensiz göç sürecinin Suriyeli yaşamlardaki olumlu ve olumsuz etkileri ve sürecin nasıl gerçekleştiğine dair genel bir çerçeve üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Avrupa, düzensiz göç, sosyal medya.

ABSTRACT

ILLEGAL MIGRATION ROUTES FROM SYRIA TO EUROPE INTERLACED BY NEW COMMUNICATION TECHNOLOGIES THROUGH CYBER NETS

Gündüz, Nadide

Master, Department of Sociology

Supervisor: Dr. Öğr. Ü. Yelda Özen

July 2018, xiv + 123 pages

The war commenced in Syria in 2011 has created a massive immigration wave, rarely seen in the world history. Syrian individuals have been migrating from Syria to Europe for "better conditions"; however, this migration makes migrant policies for securing borders become rigid with the concern of changes in their socio-cultural structures. The growing crisis is leading the Syrian to the way of illegal immigration. Thousands of people organized via Facebook gathered together in Edirne on 14 th -15th of September 2015 and demanded to be allowed to pass on Europe by walking throughout Balkans. This has paved the way for a foresight that social media is highly influential in the process of irregular immigration. Thus, this thesis aims to understand how the Syrian individuals, as the main subject of the immigration crisis, from illegal migration routes from their own point of view and the role of social media in this process, and to narrate this process with their own expressions. For this reason, the researcher conducted in-depth

interviews with 26 Syrian immigrants who went through the illegal immigration routes arriving at or captured in Austria and who reside in Austria's Linz city and its surrounding towns. Additionally, the notes of systematic observation were taken. According to the findings, it can be said that social media and sharing networks have created an illegal immigration way in, which the actor, the potential immigrant dominates. The Syrian individual has planned almost every step through cyber nets with a holographic impression on his/her mind before going on the road and has made the illegal immigration way safe for him or herself. Social media is an alternative against the immigrant-bound precondition of network theory. There is also a class evaluation stemming from the findings: This immigration is a middle-class story. All findings were evaluated in terms of the positive and negative effects of the irregular immigration process on the Syrian's life and on the general framework of how the process is carried out.

Key Words: Syria, Europe, irregular migration, social media.

Anneme ve Babama

TEŞEKKÜR

Öncelikle hayattaki en büyük desteğim ve şansım aileme sevgileri, sabırları, fedakârlıkları ve anlayışları için teşekkür ederim. İyi ki varsınız. Araştırma sürecinde desteğini ve sevgisini hep hissettiren Johannes Schwarzenberger'e teşekkür ederim. Kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Ü. Yelda Özen'e, tezimi benimseyerek her koşulda desteklediği, emeği, anlayışı, olumlu enerjisi ve sabrı için teşekkür ederim.

Her koşulda yanımda olan, dinleyen, anlayan ve sevgisiyle destekleyen dostum Besime Mor'a teşekkür ederim. Bu süreçte, zorlandığım her an'da beni motive eden ve bana yardımcı olan dostlarım Markus Lerchbaumer'a, Michaela Leitner'a, Uli Schwarz'a, Sandra Hofmeister'a Arpit Macwan'a; yardımları ve güleryüzlülüğü için Isabel Beuchel ve Juliana Kroiss'a; her ricamda tereddütsüz yardım eden arkadaşım Saeid Mozafari'ye teşekkür ederim. Vielen dank für alles!

Araştırma sürecinde farklı tecrübeler kazanmamı sağlayan Diakoniewerk Werkstatt (Linzerberg) ailesine; sevgileriyle beni her zaman destekleyen grubum (Laden Gruppe), çalışma arkadaşlarım Margarethe, Peter, Magit, Christa, Thomas, Raini, Renate, Stani, Alex, Elisabeth ve diğer arkadaşlarıma teşekkür ederim. Vielen dank meine lieben Freunde!

Etik nedenlerden dolayı burada isimlerini veremeyeceğim insanlar, araştırmamın katılımcılarına çok teşekkür ederim. Biliyorum hatırlamak da, anlatmak da, güvenmek de cesaret gerektiriyordu. Birbirimizi anlayabildiğimiz ve desteğiniz için teşekkür ederim.

Savunmamda yer alan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Kezban Çelik ve Prof. Dr. Halime Ünal Reşitoğlu'na olumlu tavırları ve yapıcı eleştirilerinden dolayı teşekkür ederim.

Ayrıca isimlerini sayamadığım, ancak bu süreçte benden desteklerini esirgemeyen herkese tek tek teşekkür ederim.

Hepiniz iyi ki varsınız ve hep olun.

İÇİNDEKİLER

ÖZET iv

ABSTRACT vi

TEŞEKKÜR ix

İÇİNDEKİLER x

TABLOLAR LİSTESİ xii

KISALTMALAR LİSTESİ xiii

1. GİRİŞ 1

2. GÖÇ, YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE SURİYE GÖÇÜ 5

2.1 Göç Olgusu ve Tarihi 5

2.1.1 Göç Kuramları 5

2.1.2 Göçler Tarihine Genel Bir Bakış 14

2.2 Yeni İletişim Teknolojileri 26

2.2.1 İletişim Tarihi Işığında Yeni İletişim Teknolojileri 27

2.2.2 İletişimin Küreselleşmesi 32

2.3 Suriye'den Daha "Güvenli" Diyarlara: Avrupa'ya Göç 39

2.3.1 Savaş Öncesi ve Savaş Sonrasından Günümüze Suriye Göç Tarihi 39

2.3.2 Suriye Savaşı'ndan Avrupa'ya Doğru 45

2.4 Sosyal Medyanın Küreselleştirdiği Suriye Göçü 49

2.5 Kuramdan Sahaya 56

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 60

4. BULGULAR 69

4.1 Göçün Nedenleri 70

4.1.1 Suriye'den Komşu Ülkelere Göç 70

4.1.2 Komşu Ülkelerden Avrupa'ya Göç.....73

4.2 Sosyal Medya Kullanımının Avrupa'ya Göç Sürecine Etkisi 76

4.3 Avusturya'ya Göç Ettikten Sonra Sosyal Medya Kullanımı.....86

4.4 Bir Facebook Hareketi: Binlerce Suriyeli İnsanın Edirne'den Yürüyerek Avrupa'ya Geçme Umudu 92

KAYNAKÇA.....109

EKLER.....120

EK A: AFRİKA VE ORTADOĞU'DAN AVRUPA'YA UZANAN BAŞLICA GÖÇ GÜZERGAHLARI (Moshinsky, 2015).....120

EK B:DERİNLEMESİNE MÜLAKAT SORU FORMU 121

EK C: EINWILLIGUNGSERKLAERUNG ZUR ERHEBUNG UND VERRBEITUNG PERSONENBEZOGENER INTERVIEWDATEN 123

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Örneklemi Oluşturan Suriyeli Katılımcıların Genel Profili 67

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AMS	Avusturya İş ve İşçi Bulma Kurumu
BBC	İngilizRadyo Televizyon Kurumu
BM.I	Avusturya Federal İçişleri Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
EUROPOL	Avrupa Polis Ofisi
GPS	Küresel Yer Belirleme Sistemi
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
IT	Bilişim Teknolojileri
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
msn	Microsoft Ağı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PICTES	Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi
SMS	Kısa Mesaj Hizmeti

SOHR	Suriye İnsan Hakları Gözlemevi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TEM	Avrupa Transit Karayolu
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)
UNODC	Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
UNRWA	Birleşmiş Milletler Filistinli Mülteciler İçin Yardım ve Bayındırlık Ajansı
Wi-Fi	Kablosuz Bağlantı Alanı
www	Dünya Çapında Ağ
YİMER	Yabancılar İletişim Merkezi

1. GİRİŞ

Göç tarihi, neredeyse insanın varoluşu kadar eskiye dayanır. İnsanın avcılık ve toplayıcılık yaptığı devirden itibaren, göçebe yaşam biçimi, temel ihtiyaçlarını doğanın belirlediği sınırlarda giderdiği bir yer değiştirme eylemi olarak gerçekleşmiştir. Bu eylem genellikle kuraklık, iklimsel etkenler ya da doğal afetler, diğer topluluklarla çatışmalar gibi sebeplerle sürmüştür. Paleolitik devri bitiren tarımsal üretimin, toplulukların gelişmesi ve nüfusun artması ile yarattığı artı ürün, 17. yüzyıla kadar gerçekleşen sömürü kaynaklı köle, köylü ya da işçi göçlerini ortaya çıkarmıştır. Bu durum 17. yüzyılın sonrasında yerini başta Dünya Savaşları olmak üzere savaş sebebiyle gerçekleşen göçlere ve homojen nüfusun oluşturulduğu ulus-devlet hedefli göçlere bırakmıştır. Ayrıca kapitalizmin desteklediği emek göçleri de devam etmiştir.

Öyleyse göç konusu yeni bir konu değildir ve daha önce birçok bilimsel çalışmada farklı alt başlıklarla ele alınmıştır. Orta Doğu bölgesinde süregelen siyasi ve ekonomik krizler, özellikle son 30 yıldır Körfez Krizi, ABD'nin Afganistan ve Irak'ı işgali gibi örneklerin etkilediği kitlesel göçlere neden olmuştur. 2011 yılından bu yana Suriye Arap Cumhuriyeti'nde süregelen savaştan kaynaklanan zorunlu ve kitlesel göç, açıktır ki diğer örnekleri arasında en fazla etki ve nüfusla gerçekleşen göç olma özelliğini taşımaktadır. Oysa bu özelliğin yanı sıra Suriye göçünü tarihteki diğer örneklerden ayıran önemli bir fark daha vardır: sosyal medya ve paylaşım ağları olanağı.

Sosyal medya ve paylaşım ağlarının insanlara sağladığı "siber ağlar üzerinden hızlı bilgi paylaşımı ve örgütlenme" imkânı, tarihte birçok örneği olan cemaat ağları ile yapılan göçün altyapısında yasa dışı göç olgusu kapsamında ciddi bir değişim sağlamıştır; çünkü günümüz teknolojisinin sağladığı bu olanak ile insanlar, "hiç gitmedikleri X kentin, daha yanından geçmedikleri Y camiinin karşısında telefon hattı alabilecekleri bir dükkân"[1] olduğunu ya da Yunanistan'a hiç geçmeden "hangi göçmen kaçakçısının daha güvenilir olduğunu" bilmektedirler. Bauman'ın (2010) da ifade ettiği gibi, enformasyonun tüm

[1]Maher adlı katılımcının mülakatından alınmıştır.

dünyada aynı anda kullanılabilir hale gelmesi, kişinin de daha önce bedensel olarak bulunmadığı bir yere artık tinsel olarak gidebilmesine olanak sağlamaktadır.

Bu araştırma, Suriye Savaşı'nın yarattığı insani krizden dolayı binlerce Suriyeli insanın Avusturya özelinde Avrupa'ya gerçekleştirdiği yasa

dışı göç sürecinde sosyal medyanın nasıl bir rolü olduğu sorusuna dayanmaktadır. Sosyal iletişim ağlarının ağ teorisinde ifade edilen göçmen ağını, cemaat ağlarından ziyade siber ağlar üzerinden dönüştürdüğü ve "Avrupa'ya doğru bir yasa dışı göç yolu yarattığı" öngörüsüne dayanan araştırma, Suriyeli insanların Avrupa'ya yasa dışı yollardan göç eylemine bu ağların nasıl etki ettiği üzerinde durmaktadır.

Suriye'de savaş 2011 yılında başlamıştır; fakat gerçekleşen göçün boyutları, etkileri ve göçe dair çeşitli tarafların tutumu, bölgenin hareketliliğinden, savaşın ve göçün devam etmesinden ve de bu sürecin dünyaya bıraktığı etkiden dolayı özellikle siyasi ve ekonomik yönleri ile bugün de üstünde günaşırı istişare edilen bir konudur ve azımsanmayacak bir süre daha küresel boyutta gündemde kalmaya devam edeceği öngörülmektedir. Krizin ekonomik boyutu, uyum politikaları, sınırların çitlerle örüldüğü siyasi tavırlar, göçmen kaçakçılığının endüstrileşmiş yüzü, geçici çözüm yolları gibi onlarca başlık dünyada üzerinde birçok dilde tartışılan konular olarak sıralanabilir, ancak hiçbir koşulda göz ardı edilmemesi gereken bir husus vardır. Konunun öznesi, hayatta kalmaya çalışan milyonlarca insandır. Bu tez, pek çok defa tartışmalara taraf olarak alınmayan; fakat aslında konunun öznesi olan Suriyeli bireylerin içinde bulundukları sürece dair, onların bakış açılarından göç sürecini ve sosyal medyadan bu süreçte nasıl yararlandıklarını, paylaşım ağları ve Google harita ile göç yolunu nasıl ördüklerini aktarmayı; hikâyelerini, umutlarını kendi sözleri ile anlamayı ve anlatmayı amaçlamaktadır.

Araştırma konusunun çıkış noktası, Zeray'ın (2015), 2015 yılının Eylül ayında Facebook adlı sosyal paylaşım ağı üzerinden iletişim kuran, ilk etapta 250 ve birkaç gün içerisinde binlerce Suriyeli insanın Edirne'de toplanması ve oradan Almanya'ya yürüyerek geçme talebinde bulunması ile ilgili yapmış olduğu haberin yarattığı farkındalıktır. Facebook'un bu etkisinden hareketle, sosyal medya ve paylaşım ağlarının Suriye göçü üzerinde nasıl bir etki yarattığı merakı ve buna dair yapılan gözlem ile bu çalışmanın gerçekleştirilme kararı alınmıştır.

Araştırmanın travmatik ve özel bir grupla yürütülmesi, gerek katılımcının ve göç sürecinin anlaşılıp aktarılması, gerekse araştırmacının gözlemleri ile deneyimsel verilerinden yararlanması açısından nitel yöntemle çalışmayı gerekli kılmıştır. Esnek, genelden özele giden, soyut çıkarımlara ulaşılan bir araştırma yolu izlenmiştir. Literatürde tarihin en etkili göçlerinden biri olan Suriye göçünün sosyal medya ile ilişkisine, sosyal medyanın bu yasa dışı göç yolunu yaratabilme olanağına dair çalışmalar yapılmaya başlanmış; fakat henüz az sayıdadır (Örn. Dekker, Engbersen, Klaver ve Vonk, 2018; Lif, 2016; Dekker ve Engbersen, 2013; Hacsek ve Visnansky, 2017). Dolayısıyla bu araştırmanın neticesinde, literatüre orijinal bir kazanım sağlanacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında, Avusturya'nın Linz kenti ve çevresinde yaşayan 26 Suriyeli göçmen ile yüz yüze derinlemesine mülakatlar yapılmış, sistematik gözlem notları alınmıştır. Bu göçlerin birçoğu Türkiye'den, kalan kısmı ise savaş sonrasında göç edilen komşu Orta Doğu ülkelerinin birinden deniz yolu ile geçerek gerçekleştirilmiştir. Suriyeli katılımcıların hangi koşullarda ve ne gibi etkenlerle bu göçe karar verdiği, sosyal medya ve paylaşım ağlarını ne denli aktif kullandığı ve göç kararında bu kullanımın etkisi, göçün öncesinde-göç yolunda ve Avusturya'ya ulaştıktan sonra bu ağlardan yararlanıp yararlanmadığı, Edirne'de gerçekleşen Facebook buluşmasından haberdar olup olmadığı ve bu konuya dair bakış açısı ile savaştan sonraki yaşamına dair düşüncesi gibi başlıklar konunun günümüzdeki hassasiyeti de göz önüne alınarak yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak sorulmuştur.

Araştırma sorusunun yönelttiği sosyal medya, göç ve Suriye göçü konularından her biri, farklı disiplinler tarafından çalışılmakta olan geniş ve yoğun alanları kapsamaktadır. Bu konuların ilgili alt başlıklarının sentezi, araştırma konusunun anlamlandırılması ve sonucun sosyolojik bir açıyla yorumlanması açısından gereklidir. Bu amaçla literatür bölümünde, bahsedilen her kounun neliğine ve tarihine ilişkin alt bölümler sunulmaktadır.

Sosyal medya ağlarının Avrupa'ya doğru yasa dışı bir göç yolu yarattığı araştırma sorusu, sürmekte olan bir göçü örneklediği için "göç olgusu, tarihi ve düzensiz göç" bilgisini; yolu yaratan etkenin sosyal medya ağları olması "iletişim olgusu ve iletişim teknolojileri tarihi"ne dair bilgiyi; son olarak araştırma kapsamında göçü gerçekleştiren öznenin Suriye toplmunun üyeleri olması ve durumun uluslararası bir göç krizini yaratması ise "Suriye'nin tarihi ve göç süreci"ne dair bilgiyi imler. Bu sırayla sunulan literatür,

sosyal medyanın Suriye göçünü nasıl küreselleştirdiğine dair bir bölümde sentezlenir ve yöntem bölümüne geçilir.

2. GÖÇ, YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE SURİYE GÖÇÜ

Çalışmanın bu bölümünde göç, iletişim ve Suriye göçünü kapsayan literatür değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle göçe dair kuramsal bir giriş yapılarak, genel bir göç tarihinden ve düzensiz göç teriminden söz edilmektedir. İkinci başlıkta, iletişim olgusundan ve tarihinden bahsedilmekte ve küresel boyutta sosyal medya kullanımına ulaşılmakta; son başlıkta ise Suriye krizinden bahsedilerek, öncesinde anlatılan tüm literatürün ulaşmak istediği noktaya, araştırmanın konusu olan Suriye göçünde sosyal medya kullanımının krize ve göçe etkisine dair bir bölüm sunulmaktadır.

2.1 Göç Olgusu ve Tarihi

Bu bölümde, öncelikle göç olgusunun tanımından ve göç çeşitlerinden bahsedilmekte; varolan göç kuramları Suriye göçü üzerinden irdelenmekte ve ilerleyen bölümlerde üzerine tartışabilmek Literatür incelendiğinde göç olgusunun çeşitli kuramlarca farklı açılardan tanımlandığı, tarihsel olarak bakıldığında çeşitli göç örüntülerinin farklı göç türlerini ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu kısımda göç meselesine dair bu tanımlama, açıklama ve kuramları içeren bilgi birikimi, tezin ana konusu olan Suriye göçü üzerinden irdelenmekte ve temel göç kuramlarından biri olan ağ teorisinden söz edilmektedir. Ayrıca dünya üzerinde tarihe iz bırakarak gerçekleşmiş olan çeşitli uluslararası göçlere ve yasal adımlara değinilerek göç tarihine dair bir izlenim oluşturulmakta, düzensiz göç ile ilgili de ayrı bir kısım sunulmaktadır. Dolayısıyla, Suriye göçünün tarihteki diğer örneklerinden sosyal medya olanağı ile nasıl farklılaştığını yorumlayabilmek amacıyla göçe dair çok boyutlu bir temel ortaya konmaktadır.

2.1.1 Göç Kuramları

Ulaşım ve iletişim teknolojilerinde gerçekleşen gelişmeler, kentler, ülkeler ve kıtalar arasındaki sınırları aşmayı sağlamakta, dolayısıyla göç eylemini gün geçtikçe daha

olanaklı kılmaktadır. Gelecekte bu ihtimal üzerinde durulsa da, henüz, sınırların belirginsizleştiğini söylemek doğru bir ifade olmayacaktır. Zira bugün hala doğudan batıya, güneyden kuzeye göç etmek oldukça politik bir konudur ve göç alan devletler bunun asgari düzeyde gerçekleşmesi için sürekli yeni önlemler almaktadır.

Her göç eyleminin kendi koşulları içinde yaşanması ve kendine özgü özellikler taşımasından dolayı, göçe dair genel bir tanıma ulaşmak zordur. Bu harekete dair yapılan her kavramlaştırmada rastlanabilecek en yalın ifade göçün bir yer değiştirme eylemi olduğudur. Muhakkak bu ifade göçün karmaşık yapısını açıklamak için yeterli değildir. Yalçın (2004) yapılmış birçok tanımdan yola çıkarak genel olarak göçü şu şekilde açıklamıştır:

> Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir (s. 13).

Aslında Yalçın'ın bu tanımı oldukça kapsamlıdır; fakat geriye dönüş kısmında, bu eylemin göç mü yoksa bir hareket hali (mobilite) mi olduğu ayrımına varmak mühimdir. Göç temelde bir hareket halidir; fakat hareketin dinamiklerini, etkilerini, süresini ve sürecini kavramak göçü yalnızca teorik bir tanım olmaktan çıkararak, toplum ile etkileşiminin kavranabileceği anlamlı ve işlevsel bir olgu haline getirmektedir.

İnsanlığın ilk dönemlerinde doğal afetlerden, iklim değişikliklerinden, açlıktan veya diğer toplulukların saldırılarından kaynaklı başlayan ve devam eden göç hareketleri, toplulukların etnik ortaklığının parçalanmasına neden olmuştur. Farklı kültürel grupların aynı çevreyi paylaşması ve her birinin o çevreye hâkimiyet kurma isteği, güç mücadelelerine yol açarak ırkların yok olmasına ya da asimile edilmesine yol açmıştır. Günümüze dek süregelen binlerce yıllık yaşantı ve teknolojik atılımlar, insanlığın bu kısır döngüden kurtulmasına yardımcı olmamıştır. İktidar olgusu, özellikle sanayi yönünden gelişmemiş ya da az gelişmiş toplumlarda, toplumsal yapı değişse dahi ona uyan bir şekle bürünmekte ve kişi ya da gruplar tarafından arzulanmaktadır. Gelişmiş toplumlarda ise bu olgunun, gelişmemiş ya da az gelişmiş toplumlar üzerinde uygulanması olanağı ile bu süreç devam etmektedir. Bugün de görüldüğü üzere, "güç" insanın en tehlikeli motivasyonudur ve göçe dair hemen her örnekte yansıması görülmektedir.

Göç olgusunun tarihin her dönemindeki varlığı ve toplumlara etkisi, onu birçok disiplin ve araştırmacı için çalışılması gereken bir alan olarak özellikle 19. yüzyılda önemli

kılmıştır. Göç literatürü ilk bilimsel çalışma olarak Ravenstein'ın 1885 yılında yayımladığı *Göç Kanunları* (The Laws of Migration) ile başlamış ve onu göçü farklı açılardan ele alan pek çok kuram izlemiştir. Son on yıllarda dünya göç örneklerinde yönelimin yoksul ülkelerden refah düzeyi yüksek ülkelere doğru gerçekleştiği görülmektedir (King, 2012). Bu yönelimin postmodernitenin etkisiyle uluslararası pekçok konuyu belirlemesi, uluslararası göçün farklı disiplinler tarafından ele alınan ortak bir konu haline gelmesine neden olmakta; ona dair yapılan açıklamalar, ekonomik, kültürel, politik veya sosyal koşullar gibi farklı dinamiklerden beslenmekte ve genel-geçer tek bir kuramdan bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Göçe dair kuramlar uzun bir süre ekonomi temelli oluşturulmuştur. Daha iyi koşullara doğru göç eylemi ilk etapta iktisadi koşullarla ilintilendirildiği için bu olağandır, ancak literatürde yer alan genel bir kuram anlatımından ziyade araştırmanın konusu yani Suriye göçü ve sosyal medya kullanımı ile ilgisi olan uluslararası göç kuramlarından bahsetmek, literatürün bu bölümü ile konuyu bağdaştıracaktır. Dolayısıyla Suriye göçü neoklasik makro göç kuramı, ikili işgücü piyasası modeli, göç sistemleri kuramı, dünya-sistemleri analizi gibi makro boyutta ekonomi temelli hemen her kuramla ilgili olsa da, konu gereği ancak bireysel kararın odak alındığı meso ve mikro kuramlar üzerinden tartışılacaktır. Farkı örneklendirmek gerekirse, Suriye'de başlayan iç savaşın uluslararası bir boyuta erişmesinin nedeni, tarafların kalıcı bir çözüme yanaşmaması olduğu kadar coğrafi yakınlığı olmayan ülkeler de dâhil pek çok devletin Suriye krizine müdahil olmasıdır. Suriye'nin petrol ve doğalgaz yönünden değerli bir yer olması, bu kaynaklara sahip olmak isteyen kapitalist ülkelerin ilgisini çekmektedir. Milyonlarca Suriyeli insanın bu kaynakların varlığından yararlanamayarak ülkesini terk etmek zorunda kalması ve binlercesinin kaybettiği yaşam standartlarını tekrar elde edebilmek amacıyla yasa

dışı yollardan Avrupa ya da ABD'ye göçü ile gittiği ülkenin ekonomisine ucuz iş gücü olarak desteği, Wallerstein'ın dünya-sistemleri kuramı ile açıklanabilir. Bu kurama göre, bölgeler arasındaki sosyal ve ekonomik boşlukları genişletme eğiliminde olan dünya ekonomi sisteminde, sanayisi gelişmemiş çevre bölgeler (peripheral areas), sanayisi gelişmiş merkez ülkelere (core-states) ekonomik temelde bağımlıdır (Wallerstein, 1976). Ancak bu bağımlılık tek taraflı değildir. Sanayisi gelişmiş merkez ülkelerde ham madde, üretim ve ucuz iş gücü sebebiyle sanayisi gelişmemiş çevre bölgelerin ülkelerine bağımlıdır; çünkü finansal gücünü bu ülkeler üzerinden edinir ve geliştirir. Bu kapitalist

ilişki, göçleri yaratmaktadır. Karşılıklı ihtiyaca dayalı bu ilişkinin neticesinde tarihte birçok örneği olan emek göçleri gerçekleşmektedir. Suriyeli göçmen ya da mülteci elinden alınan standartları tekrar sağlayabilmek için bu bağımlılık döngüsüne dâhil edilmektedir. Bu ilişki, farklı araştırmalarda detaylı ve nitelikli bir şekilde çalışılabilir; ancak bu araştırma konusu itibarıyla makro bir yönelimden ziyade bireye, bireysele; erken dönem ya da çağdaş göç teorilerindeki mikro kuramlara, Suriye göçünün çok yönlü yapısından dolayı ağırlıklı olarak meso kuramlara yönelmektedir.

Bu amaçla öncelikle temel mikro kuramlardan neoklasik mikro göç modeline değinmek gerekmektedir. Mikro modelin, neoklasik makro modelden farkı, göçün bireysel bir karar olarak alınmasıdır. Massey ve diğerlerinin ifadesiyle,

> İnsanlar en verimli olabilecekleri ve becerilerini kullanabilecekleri yerlere taşınmayı tercih ederler; fakat daha çok emek sarfederek yüksek ücretlere erişmeden önce, seyahat giderlerini, taşınırken ve iş ararken yaşamlarını idame ettirecek giderlerini, yeni bir dili ve kültürü öğrenmeye yönelik çabalarını, yeni bir işgücü piyasasına uyum sağlamada yaşayacakları zorlukları, eski bağları kesip yenilerini oluştururken yaşayacakları psikolojik bedeli de içeren belirli yatırımları üstlenmelidirler (Massey, Arango, Hugo, Kouaouci, Pellegrino ve Taylor, 1993, s. 434).

Göç eyleminde bireye odaklanan bu temel kuram, Suriyeli insanların Avrupa'ya göç ettikten sonra yaşadıkları süreci bir anlamda açıklarken, yasa dışı göç yoluna dair bir ilişki sunmamaktadır. Öyleyse ilgili kuramlardan oluşan ve daha genelden konunun özüne giden bir çerçeve çizmek, araştırmanın odağından ayrılmamak açısından önemlidir.

Neoklasik mikro göç kuramı ile ilintisiyle yine literatürde bahsedilmesi gereken önemli göç kuramlarından biri, kesişen fırsatlar teorisidir. Mesafenin kısalığının etkisinde, göç edilecek yerdeki yaşam koşulları ile imkânların çekiciliği, o yere gerçekleşen göçün sayısını arttırmaktadır. Bu kuramda Stouffer (1940) da, göç olgusunu mesafe üzerinden değerlendiren Ravenstein'ın bu varsayımından hareket etmekte; ancak göçün mesafe ile değil, fırsatlarla doğrudan ilişkisi olduğunu vurgulamaktadır. İnsanlar, yaşamlarını sürdürebilmek için en temel gereksinimlerden biri olan iş imkânlarına bağlı olarak göç etmektedirler. Dolayısıyla iş ve ev bulmak, önemli kesişen fırsatlar olarak görülebilir; fakat göç söz konusu olduğunda Stouffer'ın (1940) ifade ettiği gibi, zencilere karşı ırkçılığın yaygın olduğu bir mahalle Afrika kökenli bir bireye herhangi bir fırsat sunmayacaktır ya da kapalı bir İtalyan grubunun mahallesi, farklı etnik gruplara mensup insanlara oldukça az olanak sunacaktır. İş ve ev gibi imkânlar, genel olarak göç için en belirgin fırsatlar olarak değerlendirilse de, göçü belirleyen fırsatların toplumsal koşullara da bağlı olarak kişiden

kişiye değiştiği vurgulanmalıdır. Suriye göçü üzerinden ele alındığında, öncelikle denebilir ki, daha iyi bir iş imkânı dolayısıyla daha iyi standartlarda bir yaşam olanağı, Avrupa kalesinin duvarları arasında gerçekleşen bir göç için fırsat olarak adlandırılabilir. Oysa Suriyeli bir bireyin aynı gerekçe ile Avrupa'ya göçü, fırsattan ziyade çaresizlikten doğmuş görünmektedir. Kuramda fırsatların göçe etkisine dair çıkarım işlevseldir, ancak kavram yönünden bölgesel bir tavır içermekte, genellenememektedir.

Fırsatların yoğunluğu, göç etmeyi planlayan kişi için önemli ve etkili bir unsur olsa da, kişi göç kararını sadece karşılaşacağı fırsatların sayısına bağlı almaz. Bu gözlemden yola çıkan Lee (1969), bir faktör hesabı geliştirmiştir. İtme çekme teorisine göre kişi, içinde yaşadığı koşullar ile göç etmeyi planladığı yerde edinebileceği olanakları ikili olarak kategorileştirirek, her bir kategori için çekici/+ (pull factors) ve itici/- (push factors) faktörleri belirler. Ayrıca bu faktörleri karşılaştırmanın yanı sıra göç sürecinde karşılaşabileceği olası engelleri de bu hesaba ekler. Lee'ye göre bu engeller, göç eyleminde karşılaşacağı mali tutar gibi mikro faktörler ve/veya hedef ülkede karşılaşacağı katı göç politikaları gibi makro faktörlerden oluşmaktadır. Faktörler ile engeller görecelidir, kişiden kişiye farklılık gösterir ve göç kararında bu faktör hesabı belirleyicidir. Yine fark edildiği üzere, bu mikro kuramda da bireysellik vurgulanmaktadır ve ayrıca kesişen fırsatlar teorisine kıyasla Suriye göçü ile daha doğrudan ilşkilendirilebileceği söylenebilir. Potansiyel göçmenin, Avrupa'ya göç kararı verilirken fırsatların yanı sıra hedef ülkeye ulaşma ihtimali; barınma, sosyal haklar, çalışma olanakları gibi beklentilerin karşılanmasına dair riskler ile kültürler arasındaki derin farktan dolayı yabancı toplumdan ayrımlaşma korkusu şeklinde çoğaltılabilecek itici faktörleri de hesapladığı, komşu Orta Doğu ülkelerinde yaşamına devam eden Suriyelilerin demorafik oranından da anlaşılabilir.

İnsanları göç etmeye yönelten hemen her olumlu faktörün arkasında olumsuz olarak nitelendirilebilecek bir eksiklik bulunmaktadır. Petersen (1958) göç eylemini itici faktörlere ağırlık vererek değerlendirdiği tarihsel bir ayrım yaparak, beş kategoride incelemektedir. İlk ayrım olan ilkel göç (primitive migration), insanların doğal afetlerden dolayı, yaşadığı çevreye benzer bir yer bulma umuduyla yaptığı göçtür. Burada doğanın kontrolü söz konusudur ve itici faktör doğadan gelen olumsuz etkenlerdir. Petersen, sonraki iki sınıfın farkını vurgulayarak bunları birlikte ele almaktadır: zorunlu (forced) ya da zorlama (impelled) ile yapılan göçler. Bu göçlerde, insanlar doğanın yarattığı zorunluluktan dolayı değil, Nazi Almanya'sı örneğindeki gibi sosyal yapının zorlaması ya

da baskısından ötürü göç ederler. Göç kararında hareketi gerçekleştirecek kişi ya da kişilerin hiçbir inisiyatifi yoksa göç, zorunlu bir şekilde gerçekleşmektedir. Zorlayıcı göçte ise, kişinin kararı söz konusudur; fakat kişi aynı zamanda baskı altındadır. Dördüncü ayrım, serbest göç (free migration), bireysel arayışından ötürü kişinin kendi iradesi ile yaptığı göç eylemidir. Eğitim ya da daha iyi standartlarda bir iş fırsatı ile örneklendirilebilir. Son ayrım, kitlesel göç (mass migration) ise, serbest göçü gerçekleştiren öncü göçmenlerin, oluşturdukları göçmen ağları ile göçün kitlesel olarak devam etmesini sağladıkları göç hareketidir. Köyden kente göç ya da endüstrileşmeye bağlı Avrupa ya da ABD'ye giden misafir işçi göçü sonrası aile üyelerinin/akrabaların da o ülkeye alındığı göç ile örneklendirilebilir. Bu tür göçlerde göçmen cemaat ağlarının etkisi görülmektedir. Belirtmekte fayda var, kitlesel göç başlığını sadece serbest göçün devamında gelişen bir süreç olarak açıklamak yeterli olmayacaktır. Suriye göçü örneğinde olduğu gibi, zorunlu ve zorlayıcı bir göç de, kitlesel olma özelliğini taşıyabilir.

Petersen'in bu sınıflandırması gibi, göç sınıflandırmalarının temelde ikili kategoriler olarak ayrıldığı gözlenmektedir. Bunlar, göçün bireyin seçim hakkı doğrultusunda gönüllü yapılması ya da bireyin göç etmek zorunda kalması; göçün bireysel ya da kitlesel gerçekleşmesi; iç göçler ve/veya dış göçler; geçici göçler ya da yerleşme amacıyla yapılan göçler şeklindedir (Yalçın, 2004). Bir göç, bu ikili kategorilerden yalnızca birine dâhil olmak zorunda değildir. Kategorilerde sınırlar oldukça hareketlidir, dolayısıyla bu ölçütler bir göç örneğinde art arda da gerçekleşebilmektedir.

Göç kuramlarını Suriye göçü üzerinden tekrar örneklendirmek gerekirse, savaş sonrasında Suriyeli insanların Suriye'nin komşu ülkelerinden birine sığınması zorunlu bir göç durumudur; fakat sığınılan ülkeden bir Avrupa ülkesine (ya da ABD'ye) geçmesi, gönüllü bir göçtür. Öyleyse burada ilk basamağı zorunlu, ikincisi ise gönüllü olan iki basamaklı bir göç söz konusudur. İkinci göçün dinamiği, kişinin kendisinin ve/veya ailesinin yaşam standartlarını iyileştirmek gibi temel bir neden olsa da, daha iyi yaşam koşullarına ulaşma amacıyla yapıldığı için literatüre göre gönüllü bir göçtür.

Suriye'de savaş dolayısıyla gerçekleşen ilk göç kitlesel, bir Avrupa ülkesine ya da ABD'ye yapılan ikinci göç ise kişi bazında bireysel; fakat devamlılığı olduğu takdirde zincirleme bir göçe dönüşebilir. Ayrıca Suriye'nin içinde de güvenli olmayan bölgelerden daha az güvenli olmayan bölgelere doğru ciddi bir iç göç söz konusudur. IOM (2016) verilerine göre, 2011-2016 Mart tarihlerinde Suriye içinde göç eden göçmen sayısı 6,5

milyonu bulmuştu. İç göçe dair güncel bir veriye ulaşmanın zorluğunun aksine, dış göçe dair istatistik düzenli bir şekilde tutulmaktadır. UNHCR'nin (2018a) verilerine göre, Suriye'den gerçekleşen kayıtlı dış göçün sayısı 5.649.698 kişiden oluşmaktadır. Bu göç Suriye'den onun komşu ülkelerinden birine kitlesel olarak gerçekleşse, en azından ilk etapta geçici olarak planlansa ve hatta geri dönüşler başlamış olsa dahi, insanların çoğunun Suriye'ye geri dönüp dön(e)meyeceklerini zaman gösterecektir. İkinci basamak olan, Avrupa ülkelerinden birine göç ise (ki başlangıçta Suriye'de ya da sığınılan komşu ülkede bir iç göç yaşanmışsa, bu basamak üçüncü, hatta dördüncü olabilir), genellikle yerleşme amacıyla yapılmaktadır. Bu sınıflandırmaya birde yasal göç ve yasal olmayan göç eklenebilir. Suriyeli insanlar "açık kapı" politikasından dolayı çoğunlukla Türkiye'ye ve diğer komşu ülkelere (en azından ilk etapta) yasal olarak giriş yapmışlardır, ancak sonrasında vize önkoşulundan dolayı bir Avrupa ülkesine ya da ABD'ye, aile birleşimi, eğitim ya da çalışma vizesi söz konusu değilse, yasal olmayan yollardan geçmektedirler.

Suriye göçü ile ilişkilendirildiği takdirde bu kuramlar ve burada bahsedilmeyen birçok farklı kuramın göçün yapısı ile bağdaştığı noktaların olduğu görülebilir. Hemen her kuramda öncelikli olarak belirtilen göçün özellikle sosyal ve ekonomik anlamda daha iyi koşullara yönelik gerçekleştiği olgusu, bu önemli ortak noktalardan biridir; fakat bahsedilen kuramlardan ziyade Suriye göçünün yapısı ile doğrudan ilişkilendirilebilecek ve göçü ekonomi temelli faktörlerin yanı sıra eyleme dönüştüğü sürecin üzerinden değerlendirecek bir kuram vardır: ağ (network) teorisi. Göçlerin hedef ülkedeki cemaat ağlarının etkisiyle oluştuğu belirtilen kuramda, kişiler kan bağı, köken ya da dostluk bağı ile mensup oldukları bu ağların göç eyleminde ve sonrasında kendilerine yardımcı olacakları güvencesi ve cesareti ile göç etmektedirler. Göç bu kurama göre bir sistem halinde gerçekleşmekte ve zamanla kendiliğinden devam eden bir sürece dönüşmektedir.

Bu sisteme göre, öncü göçmenler ulaştıkları hedef ülkede cemaat olarak örgütlendiklerinde bir ağ sistemi oluşturmaktadır ve cemaat ağları ile geride kalan akraba ya da tanıdıklarına uygun göç koşullarını yaratmakta, onlara göç eylemi için motivasyon sağlamaktadırlar. Göçmen cemaat ağları, göç edilen ülkede ortak etnisiteye dayalı iş yerleri, ibadethaneler, dernekler, sosyal alanlar kurularak sağlanmaktadır. Göç edecek kişi, gideceği yerde kendisine yardım edecek insanların ya da grupların olduğunu bilerek, bu güvencenin rahatlığı ile yola çıkmaktadır. Cemaat ağlarının etkisi, bu ağlar vasıtasıyla gelen her yeni göçmenin ya da mültecinin, ağların ördüğü yerlere yerleşmesi ile kendini

somut anlamda göstermektedir. Bu ağlar, göç etmeyi düşünen bireyi, harekete geçmesi yönünde etkilemektedir. Dolayısıyla Massey ve diğerlerinin (1993) belirttiği gibi, göçmenler geride kalan göçmen olmayanlar ile kaçınılmaz olarak bağlantılıdır ve potansiyel göçmenin en temel göç gereksinimi olarak hedef ülkeye varma ve iş bulma hususunda göçmen ağı ile bağlantısını sağlayan akrabalık ya da arkadaşlık gibi ilişkilerinin yardımına ihtiyacı vardır.

Ağlar, ilişkiler ve tecrübeler ile göç sürecinin ekonomik maliyetini düşürmekte ve bürokratik işleri hızlandırmaktadır. Göçmen onun için her şeyin yeni olduğu bir alan ve zaman diliminde kendini yalnız hissetmemekte, koşullara daha hızlı uyum sağlamaktadır. Olumlu sayılabilecek pek çok hususun yanı sıra bu ağlar göçmeni olumsuz da etkileyebilmektedir. Göçmen cemaat ağları, toplumdan kendini yalıtarak, kaynak ülkeden getirilen gelenek ve kültürün hedef ülkede doğrudan sürdürülmeye çalışılması ile işlemektedir. Özellikle ekonomik altyapısı güçlüyse, bu fark belirginleşmektedir. Dolayısıyla bu ağlar ile göç eden ve ağların çizdiği sınırlarda yaşayan göçmen, öteki olmakla karşı karşıya kalmaktadır. Kendini o topluma ait hissetmemekte, dil öğrenmekte zorluk çekmektedir. Cemaat ağlarına dâhil ve neredeyse tüm gereksinimlerini ağlar ile karşılayan birçok göçmen aile geleneklerini sonraki nesillere aktaramayacakları endişesiyle topluma uyum politikalarını reddetmekte ve çocuklarına da bu sınırları çizmektedir. Dolayısıyla o sınırlarda büyüyen çocuk kimlik karmaşası yaşamakta ve akranları tarafından dışlandığını hissetmektedir. Almanya'da, Avusturya'da bu gerekçeyle eğitim hayatına devam etmeyen, geleceğe dair bir beklentisi olmayan pek çok genç vardır.

Cemaat ağlarının önemli işlevlerinden biri, kimin göç edeceğine karar vermesidir. Göç etmeyi isteyen kişiden ziyade, ağlarda sürecin hazırlanmasına etki edebilecek göçmen bu eyleme karar vermektedir. Göçmen, kendi iş yerinde çalıştırmak için, kaynak ülkedeki bir akrabasının (engelleyici bir durum yoksa) göç etmesini sağlayabilir ya da bir tanıdığının, ağların uzandığı başka bir ülkeye göçünün koşullarını hazırlayabilir. Yasal olan ya da olmayan göçlerde bu ağların etkisi söz konusudur (Yalçın, 2004).

Aslında meso kuramlar olan, fakat ağ teorisinin kapsamı göz önüne alındığında bu kuram ile ilgili teoriler olarak değerlendirilebilecek kurumsal teori ile birikimli nedensellik teorisinden de araştırma kapsamında söz edilebilir. Kurumsal teoriye göre, göç endüstrisinin kar amacı güden aracı kuruluşları yoğun göç talebi ile hedef ülkelerin sınırlı göçmen alımı arasındaki dengesizliği gidermeye çalışır. Bu tavrın işgücü piyasasına

yönelik gerçekleşmesi, diğer yandan gönüllü insani yardım kuruluşlarının hedef ülkelerde göçmen haklarını sağlaması yönünde çalışmalar yapması ile sürmektedir. Massey ve diğerlerinin (1993) ifadesiyle kar amacı güden aracıların sunduğu yer altı piyasası, yasa dışı yollardan sınırları geçiren göçmen kaçakçılarını, yine yasa dışı hedef ülke içi ulaşımı, sahte belge ve vizeye erişimi, göçmen ile işveren arasındaki iş anlaşmasının düzenlenmesi, göçmen ile hedef ülke vatandaşının anlaşmalı evlilik düzenlemesi, barınma imkanı, kredi sağlanması ya da diğer destekleri kapsarken; insani yardım grupları da göçmeni danışma, sosyal hizmetler, barınma imkanı, resmi belgelere erişime dair yasal tavsiyeler gibi konularda desteklemektedir. Birikimli nedensellik teorisi ise, göçün ağ teorisinin de etkisiyle zaman içinde yaygın bir şekilde devam etmesinden söz etmektedir. Massey ve diğerleri (1993), sosyal bilimcilerin bu devamlılık halini etkileyen gerekçeler olarak altı sosyo-ekonomik faktörden bahsetmektedirler: "gelir dağılımı, toprak dağılımı, tarımsal üretimin örgütlenmesi, göç kültürü, beşeri sermayenin bölgesel dağılımı ve çalışmanın toplumsal anlamı" (s. 451).

Bahsedilen kurumsal ve birikimli nedensellik kuramları, Suriye göçü üzerinden değerlendirildiğinde göç sürecinin çeşitli bölümleri ile ilgi kurmaktadır. Kurumsal teori, göç endüstrisinin özellikle göçmen kaçakçıları dolayısıyla, doğrudan etkilediği yasa dışı Avrupa göçünün en etkili dinamiklerindendir. Bu göçün özellikle yasa dışı gerçekleşmesi özelliği, kar amacı güden aracı kuruluşların bu süreçte beslenmesine ve büyümesine olanak sağlamaktadır. "Düzensiz Göç ve Yasa dışı Göç Yolları" bölümünde yaratılan bu endüstrinin boyutu sunulacaktır. Birikimli nedensellik teorisi ise, Suriye göçüne ağ kuramı üzerinden bakıldığında etkili gibi görünse de, yeni iletişim teknolojilerinin sürece dair pek çok olguyu değiştirdiği açıktır. Aslında ağ teorisinde bahsedilen göç sistemi, tarihteki örneklerinde olduğu gibi, Suriyeli insanların yasal olmayan yollardan Avrupa'ya göçünde de işleyebilecek bir sistemdir. İlk aşamada beklenti, sürecin bu ağlarla işlediği yönünde olabilir; fakat küreselleşme göçü de etkilemektedir. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, bugüne kadar oluşturulmuş göç kuramlarını aşmakta, ulusaşırı göçlerin süreçlerini ve yeni toplumları açıklayabilmek adına yetersiz kalmaktadır.

Suriye göçü örneğinde de görüldüğü üzere, göç, özellikle ulusaşırı göç, bugünün gelişen iletişim teknolojisi vasıtasıyla neredeyse tüm dünyanın haberdar olduğu ve etkilendiği bir konudur. 20. yüzyılın göç tarzından 21. yüzyılınkine geçerken, bu yer değiştirme eylemi etkisini tüm yerkürede göstermeye başlamıştır. Bu etki, Castles ve

Miller'ın (2008) belirttiği göçün yeni çağa özgü değişen dört özelliği ile açıklanabilir. Bu özelliklerin ilkine göre göç, küreselleşmektedir. Göçe neden olan gerekçelerin yerküreye etkisi, göçten etkilenen ülkelerin sayısını arttırmaktadır. Ayrıca göçmenin göç ettiği ülkeye kaynak ülkeden getirdiği ve edindiği ekonomik, kültürel ve sosyal boyuttaki kazanımlar, göç hareketini yaygınlaştırmaktadır. İkinci olarak, göç hızlanmaktadır. Uluslararası göçler, göçü etkileyen koşulların gelişimine paralel olarak artmakta ve hızlanmaktadır. Bu durum göç politikalarını daha önemli, hassas ve gerekli kılmaktadır. Üçüncü özellik ise, göçün farklılaşmasıdır. Toplumlarda göç algısı, emek ya da iltica gibi çeşitlere odaklanmaktan ziyade tektir; hepsini ifade eder. Devletlerin göç politikalarının engelleme ve önleme üzerine kurulu olması, göç süreçlerinin kendi içinde farklılaşmasına yol açmakta; emek göçü zamanla aile birleşimine dayalı göçe dönüşmektedir. Son olarak göç, kadınlaşmaktadır. Geçmişte erkek egemen gerçekleşen göçler, bugün yerini kadınların da bu eylemi gerçekleştirdiği ya da en azından aktif olarak süreçte rol aldığı konuma bırakmıştır.

Özellikle ilk üç durum, göç olgusunun ve dolayısıyla göç sürecinin nasıl değiştiğini ve hangi şekle dönüştüğünü yalın bir ifade ile ortaya koymaktadır. Tarihin her döneminde, küresel değişkenler kadar toplumların sosyal, politik ve ekonomik koşulları göçün türünü belirlemiştir ve halen belirlemektedir. Göçün türü ile göç edenin etkilediği toplum ise, değişmektedir. Bu bir karşılıklı etkileşim halidir. Yine Castles ve Miller'ın (2008) belirttiği gibi, "Ulusaşırı göç, dünyanın dört bir yanında siyaseti ve toplumları yeniden şekillendiren ulusaşırı bir devrimin parçasıdır" (s. 11). İlkel dönem göçleri farklı gerekçelerle; başta Dünya Savaşları olmak üzere savaş dolayısıyla yaşanan göçler farklı gerekçelerle; Sanayi Devrimi etkisindeki göçler de farklı gerekçelerle gerçekleşmiştir. Muhakkak ki her dönemin göç dinamikleri öncekinden ayrılır; fakat her göçün toplumlar üzerinde yarattığı dönüşüm tarihi önemdedir.

2.1.2 Göçler Tarihine Genel Bir Bakış

Göç, süreci ile ilintili olan her canlıyı etkileyen bir olgudur. Bu etkileşim toplumları oluşturmakta ya da değiştirmektedir. Son yüzyılın örneklerinde görüldüğü üzere küreselleşen dünyada, göçlerin etkisi de küresel düzeyde gerçekleşmektedir. Göç olgusunun bugününü anlayabilmek, dünü irdelemenin yanı sıra göç tarihinin toplumsal

süreç ve oluşumlarını ele almakla mümkündür; dolayısıyla bu bölümde insanlık tarihindeki çeşitli göç evrelerinden bahsedilmektedir.

İlk çağda yaşayan insanlar, insanlık tarihinin Yontma Taş Devri olarak bilinen ilk iki milyonluk Paleolitik evresinde, avcılık ve toplayıcılık ile sürekli yer değiştirerek yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu evre, ilk insan göçlerine örnek teşkil etmektedir. Bir yer değiştirme hareketi olarak bu dönem, bugünün göç eylemine önemli bir temel sağlasa da, araştırma alanı olarak göç, Cilalı Taş Devri olarak bilinen dönemde yerleşik hayata tam anlamıyla geçen insanın, bu Neolitik evre itibariyle gerçekleştirdiği yer değiştirme hareketine karşılık gelmektedir; çünkü yerleşik olma ön koşulunu taşımaktadır (Güvenç, 1984). İnsan göçü ile hayvan göçünün toplumlara ve tarihe etkilerinin arasındaki temel farkı ortaya koyabilmek adına, yer değiştirme eyleminin bu tarihsel değişkenini kavramak önemlidir.

İlk insan göçleri tarım toplumlarının oluşumu ve şehirleşme ile etkileşim içerisinde gerçekleşmiştir. Avcılık ve yabanıl tahılları toplayarak beslenme ihtiyacını karşılayan ilk çağ insanları, yabanıl tahılların yoğun olduğu bölgelere yerleşerek topluluklar oluşturmaya başlamışlardır. Nüfusun artması, komşu bölgelere göç edilmesine sebep olmuş; göç edilen alanlarda gıdanın nüfusa yeterli gelmemesiyle insanların kendi üretimini gerçekleştirecekleri tarımı başlatmalarını sağlamıştır. Bu ihtiyaç, bugün yoğun tarımın yapıldığı köy olarak nitelendirilebilecek boyutta toplulukların oluşmasını sağlamıştır. Hayvan yetiştirenler ihtiyaç hissetmedikleri için göçebe hayatlarına devam etmiş, bahçecilik ile uğraşanlar ise ancak toprak üretim ihtiyacını karşılamadığında verimli topraklara göçmüşlerdir. Nüfusun artması ve insan türünün de göç yoluyla yayılması, temel ticaret sistemini başlatmıştır (Aydın, 2013).

Bu doğrultuda bakıldığında, toplumların ve şehirlerin oluşumu ihtiyaç olgusuna dayanmaktadır. Göç hareketi yaşamın içerisinde, yaşam koşullarını sürdürmeye yönelik olağan bir adımdır. Zamanla tarımdan artı ürün elde edilmesi uzmanlaşmayı, ürünü pazarlama ihtiyacını ve eşitsizliğin temel kaynaklarından biri olan zenginliği doğurmuştur. Bu üç unsurun birlikteliği kenti yaratmıştır. Kent, artı ürünün korunduğu ve pazarlandığı, dolayısıyla ticaretin yapıldığı; üretim yapmayan, ancak üretileni tüketen elit kesimin yaşadığı ve zanaatkârlık, tüccarlık, din adamlığı gibi tarım dışı uzmanlık alanlarının oluştuğu ve çeşitlendiği bir merkez konumundadır (Aydın, 2013b).

Avcı toplayıcı ve bahçeci topluluklarda kadın ile erkek arasındaki eşitlik, tarım toplumunda yerini erkeğin fiziksel gücünün ön plana çıktığı ve kadın işgücünün ikinci plana atıldığı erkek egemen bir yapıya bırakmıştır. Bugün de sürmekte olan ve göç dâhil yaşamın hemen her dinamiğini etkileyen bu ataerkil yapının temellerinin tarım toplumlarının oluşumu ile atıldığı görülebilmektedir. Artı ürün ticaretinin yaygınlaşması, toprak mülkiyetini önemli kılmış ve beylerin ya da kralların toprağı eken çiftçi, köylü veya kölelerin emeğinden zenginleşmesine sebep olmuştur. Böylelikle feodal sistem doğmuştur. Nüfusun hızla artışı, düzensizliklere ve çatışmalara sebep olmuş; bunlara çözüm arayışı devlet oluşumunu ortaya çıkarmıştır (Aydın, 2013a ve Aydın, 2013b). Toplumları oluşturan yapılar geliştikçe, eşitsizlikler artmış ve hâkimiyet arzusu kaynaklı savaşlar belirmiştir.

Rousseau'nun (1982) ifadesiyle tarihte insanın ilk kez bir toprak parçasını çevreleyip "bu benimdir" diyerek edindiği toprak mülkiyeti görüşü, görülmektedir ki zamanla, o toprak parçası için insanların birbirini katlettiği savaşları doğurmuştur. Toprakların sınırları belirginleştikçe, onu alma arzusu da keskinleşmiştir. Savaşlar neticesinde iş gücünde kullanılmak üzere köle ticareti göçleri başlamıştır. Bu göç türü sonraki yüzyıllarda farklı isimlerde kendini gösterecektir. Kölelerin kullanımı, artı değer üretimini arttırarak, zengin elit ve bürokratik kesimin refah seviyesini arttırmıştır. Bu dönem imparatorluk oluşumların da başladığı dönemdir. Kavimler Göçü, Haçlı Seferleri, imparatorlukların fetih savaşları ve dolayısıyla göçleri, hep mülkiyet arzusunun sonuçlarıdır.

Neolitik evrede sürdürülen göçler sadece üretimi sağlayacak köle ticareti kaynaklı göçlerden oluşmamaktadır. Oluşan sisteme ilk etapta dâhil olmadan kendi üretimini ve geçimini sağlayan köylüler de bulunmaktadır; fakat zaman içinde artan nüfus, köylülerin kendi inisiyatiflerinde ektikleri tarım alanlarının yeterli gelmemesine ve verimin düşmesine sebep olmuştur (Aydın 2013a ve Aydın, 2013b). Dolayısıyla kırdan kente göç başlamış ve köylüler de süregelen sisteme dâhil olmuştur. Anlaşıldığı üzere göç hareketi, insanlık tarihinin her döneminde varlığını korumuş ve farklı gerekçelerle devam etmiştir; zira toplumların oluşumu ve çeşitliliği göçe dayanmaktadır.

Orta Çağ'ın savaş ve sömürü kaynaklı göçlerinden sonra, dünyada etkili kapitalist ülkelerin sınırlarını belirginleştirecek ya da sömürge sınırlarını belirleyecek olan coğrafi keşifler gerçekleşmiştir. 15. ve 16. yüzyıllarda yapılan yeni ticaret yollarına dayalı keşifler,

tarihin önemli kitlesel göçlerine örnek teşkil etmektedir. Keşiflerin sonrasında Avrupa'daki devletlerin gelişerek uyguladıkları sömürgeci yaptırımlar, uluslararası göçlerin yoğunluğunu arttırmıştır. Aslında kronolojik bir sırayla bakıldığında, sömürgenin emek göçünü nasıl beslediğini görmek mümkündür. Neolitik evrede, tarım arazilerinde, çiftliklerde ve maden ocaklarında çalıştırılan köle taşımacılığı sistemi geleceğin emek göçünün habercisi olmuştur.

Avrupa'nın bölgedeki kolonileşme ve neticesindeki göçler ile dünya üzerinde güç elde etmeye başladığı dönem olan 17. yüzyıldan itibaren gerçekleşen göç çeşitlerini Durugöl (1996) tarihi dalgalarla anlatmaktadır. İlk dalga olan Avrupa'nın güçlenme süreci ve oluşan göçler, Birinci Dünya Savaşı'na kadar hızla devam etmiştir. İç içe olmalarından dolayı ilk dalgayı ikinci dalga ile birlikte ele almak yerinde olacaktır. Avrupalı tüccarlar tarafından 17. ve 18. yüzyıllarda yapılan köle taşımacılığı, kölelik sona erdikten sonra yerini modern kölelik olarak varsayılan sözleşmeli işçi ve uşak taşımacılığına bırakmış; göçler bu şekilde devam etmiştir. 17. yüzyıl öncesinde başlayan ve sistemleşen insan sömürüsü 18. yüzyıldaki Sanayi Devrimi'nin sermayesi olmuştur (Castles ve Miller, 2008). Sanayi Devrimi, feodalizmin sonunun habercisi sayılabilir. Tarım alanlarında çalışan köylünün çoğunluğu işçi statüsüne geçmiş, yeni çalışma alanı fabrikalar olmuştur; fakat devrim niteliğindeki bu gelişme onun tabakalaşma sisteminin en altındaki yerini değiştirmemiştir. Endüstriyel basamak demiryolunun yaygınlaşmasından beslenmiş, insanların tarlalarını satarak ya da satmak zorunda bırakılarak, kırdan kente göçü ile yükselmiştir. Sanayi merkezlerine yapılan göçler, tarihin yönünü ve toplumları değiştirmiştir. Kapitalist üretim biçimi artı değeri fabrikalarda ürettirmeye başlamış, imparatorlukların yerini alan ulus-devletler arasında gerçekleşen göçü yoğunlaştırmıştır. Descloitres'in (1967) ifade ettiği gibi, Sanayi Devrimi, 1800 ile 1860 yılları arasında ABD'ye doğru %22'si Almanya'dan, %66'sı İngiltere'den gelen büyük bir göç akını ile zirve noktasına ulaşmıştır. Ayrıca 40 milyon Avrupalı, 1800 yılından 1930 yılına kadar Kuzey ve Güney Amerika, Avusturalya gibi denizaşırı ülkelere göç etmiştir (Akt: Castles ve Miller, 2008).

Aslında, sömürgenin Sanayi Devrimi'nin sadece sermayesi olduğunu söylemek eksik bir ifade olacaktır. Sömürge, sanayileşmenin hem sermayesi hem sonucudur ve her zaman çeşitli göç hareketlerini yanında getirmiştir. Bu noktada Wallerstein'ın dünya-sistemleri analizinin akla gelmemesi mümkün değildir. Somutlaştırmak gerekirse, 19.

yüzyılda Meksika'dan ABD'ye gerçekleşen göç işgücü ihtiyacından dolayı yaşanmıştır. Sassen'in (1988) de ifade ettiği gibi, 20. yüzyılda Dominik Cumhuriyeti'nden, Kore'den ya da Vietnam'dan ABD'ye yapılan göç, ABD'nin bu bölgelerdeki askeri işgaliyle ilgilidir. Hintlilerin, Pakistanlıların İngiltere'deki, Cezayirlilerin Fransa'daki yoğun göçmen nüfusu, İngiltere ve Fransa'nın bu ülkeleri işgaline dayanmaktadır (Akt: Castles ve Miller, 2008).

Özellikle 1914 yılındaki ekonomik durgunluk ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar, Avrupa ve Kuzey Amerika sanayileşmenin etkisiyle kitlesel göçlerin gerçekleştiği bölgeler olmuştur. Durugöl'ün üçüncü göç dalgası olarak nitelediği dönemde ise göçler, Birinci Dünya Savaşı sonrasında imparatorlukların dağılması, nüfusu homojenleştirme çalışmaları, Rus Bolşevik Devrimi ve Nazi Hareketi gibi etkenlerin neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu dalga, Osmanlı Devleti'nin de Birinci Dünya Savaşı sonrası gerileme dönemine girmesi ile barındırdığı farklı milletlerin bağımsızlıklarını istemesi ve neticede ortaya çıkan göçleri kapsamaktadır. Ayrıca Özgür'ün (2012) belirttiği gibi, Birinci Dünya Savaşı'nda 39 milyon civarında insan hayatını kaybetmiş, yüz binlerce insan da ötekileştirilerek göçe zorlanmıştır. Yayılmaya başlayan milliyetçilik dalgası, bu göçleri tetiklemiştir.

Birinci Dünya Savaşı esnasında savaş koşullarından dolayı yapılan zorunlu göçlerin ardından, yaşanan durgunluk yerini, İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerek savaşın yaşanılmaz hale getirdiği topraklardan yapılan kitlesel göçlere gerekse sanayide tekrar kalkınma amacıyla gerçekleşen sömürge kaynaklı göçe ve emek göçüne bırakmıştır. Yine Özgür'ün (2012) ifade ettiği gibi, yaklaşık 73 milyon insan kaybının kaydedildiği İkinci Dünya Savaşı, sonrasında ideolojik mücadeleler, siyasal rejim reformları, toplu sürgünler ve nüfus mübadeleleri, dini sınırları dolayısıyla gerçekleşen pek çok göç yaratmıştır. Dördüncü dalga olarak nitelenen bu dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürge ülkelerin bağımsızlıklarını elde etmeleri ile gerçekleşen göçleri kapsamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan uluslararası işçi göçleri de son dalgayı oluşturmaktadır. Çoğunlukla Kuzey ve Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avusturalya'ya yapılan bu göçler, misafir işçi göçünün pek çok örneğinde görüldüğü gibi, geçici göçmenin ailesini de yanına alarak hedef ülkeye yerleşmesi ile neticelenmiştir. Castles ve Miller'ın (2008) belirttiği üzere, göçe büyük oranda savaş sonrası büyümenin motoru olarak bakılmıştır; fakat bu emek göçünün ardından misafir işçi göçmenin, aile birleşimi ile ailesini de yanına aldırarak yerleşimci olmasının oranının bu denli artacağı öngörülememiştir. Yerleşme kararının çoğu öncelikle ekonomik nedenli olsa da, bu

kararda birçok politik ve sosyal etken de söz konusudur. Dolayısıyla bu dönemde mülteci ve sığınmacı hareketlerin ve yasa dışı göçün artışı, Avrupa ülkelerini bu durumu önleyecek ya da en azından azaltacak bazı adımlar atmaya yöneltmiştir.

Aslında göç, Endüstri Devrimi'ne kadar taraflar açısından işçi ihtiyacını karşılamaya ve daha iyi koşullarda bir yaşama erişmeye yönelik bir hareket iken, devrim sonrasında ayrıca siyasi bir konu haline gelmeye başlamıştır; görülmektedir ki, göç politikalarının oluşturulması ulus-devletlerin geliştiği ve kapitalizmin toplumlar arasındaki eşitsizlikleri arttırdığı dönemde gerçekleşmiştir. Castles ve Miller'ın (2008) ifadesiyle bu dönem itibariyle AB devletleri birliğin iç sınırlarını belirginsizleştirirken, doğudan ve güneyden birliğe yapılan göç akınını engellemek için AB kalesinin duvarlarını yükseltme çalışmalarına başlamıştır. AB'nin dışarıdan göçe dair taşıdığı kaygının kaynağı çeşitli istatistikler üzerinden yorumlanabilir. OECD (1997) ülkelerinin 1995 yılında toplam yabancı nüfusunun 19,4 milyon olması ve bu oranın sadece 6,7 milyonunun AB vatandaşı olması o dönem için bahsedilen kaygı ve alınan önlemler hususunda dikkate değer bir bulgudur, ancak öngörülmeyen bir durum söz konusudur. Birliğin duvarlarını yükselterek, yaşam standartları dünyadaki pek çok ülkeden daha iyi bir bölge kurma amacı, o standartlara erişmemiş ülke vatandaşları için Avrupa'yı daha cazip kıldığından, günümüzde dahi devam eden, o topraklara ulaşma hayalini yaratmıştır. Bu durum sonu görünmeyen bir yasa dışı göç problemini ortaya çıkarmıştır ve sonraki bölümde yasa dışı göç konusuna değinilecektir.

Belirtilmelidir ki, dünya devletleri ve toplumlarının gelecekteki durum ve koşullarını belirleyen bir dönüm noktası olarak Birinci Dünya Savaşı, sonrasında ortaya çıkan yüksek nüfuslu mülteci tablosu ile 1920 yılında Milletler Cemiyeti'ne bağlı Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin kurulmasına yol açmıştır. Etnik kimlikleri üzerinden gruplanan mültecilere, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarıyla yenilerini eklemesi, mülteciler ile ilgili daha kapsamlı hareket edilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Birtakım bürokratik adımın ardından 1951 yılında imzalanan ve halen yürürlükte olan Birleşmiş Milletler Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, bugün imzalayan tarafların özellikle Suriye göçü konusunda sıklıkla gündeme getirdiği bir antlaşmadır (Hazan, 2012). Sözleşmede mülteci statüsü şu şekilde ifade edilmektedir:

> 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin

> korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır [Madde 1 (2)] (BMMYK Türkiye Temsilciliği).

1970'li yıllarda iş gücü antlaşmalarının devamında aile birleşimine olanak sağlayan kararlar, yabancı nüfusun hızla artışı ile 1980'lerde yerini kaygıya bırakmıştır. Avrupa Topluluğu[2] bu kaygıyla, 1951 Cenevre Antlaşması'nın üzerine, Maastricht Antlaşması (1993), Amsterdam Antlaşması (1997), Tampere Zirvesi (1999), EURODAC Sisteminin kuruluşu, Lahey Programı (2005) - Stockholm Programı (2010), Lizbon Antlaşması (2009) gibi başta AB'nin kendi sınırları içerisinde kendi kuralları ile göçmenlere belirli haklar ve özgürlükler tanıdığı; fakat zaman ilerledikçe güvenlik kaygısının artması dolayısıyla AB'nin kale sınırlarını korumaya yönelik aldığı kararlara dönüşen bir göçmen politikası izlemiştir (Şirin-Öner, 2012a).

Castles ve Miller'ın (2008) belirttiği gibi, İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi Güney Avrupa ülkeleri, 1973 yılı öncesinde göç veren kaynak ülkeler konumundayken, bu tarih sonrasında hedef ülkelere dönüşmüşlerdir. Ayrıca günümüzde yaşam standartları diğer Avrupa ülkeleri kadar iyileşmiş olmasa da, Avrupa hayalinden olsa gerek, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Polonya, Çekya ve Macaristan da göç alan ülkeler konumundadır (Castles ve Miller, 2008).

Avrupa ve de ABD'de gerçekleşen bu göç hareketlerinin yanı sıra Avusturalya, Kanada, Arjantin ve Yeni Zelanda'nın, nüfuslarındaki göçmen oranından da anlaşılacağı üzere, klasik göç alan hedef ülkeler olduğu bilinmektedir. Göç denilince sıklıkla akla gelen dünyanın Batı ve Kuzey ülkelerinde yer değiştirme hareketleri bu şekilde iken, Arap bölgesi ve Orta Doğu'da da gerek tarihte gerçekleşen gerek ise bugün yaşanan önemli değişimler mevcuttur. Bu bölgeler de karmaşık nüfus hareketlerinden etkilenmekte, siyasi istikrarsızlık göç ile kendini hissettirmektedir. İran, Pakistan, Türkiye, Ürdün ve Fas gibi ülkeler bölgede başlıca göç alan ülkeler konumunda iken, Afganistan ve savaş dolayısıyla son birkaç yıldır özellikle Suriye dünyanın ana mülteci kaynak ülkelerinden biri olmuştur (Castles ve Miller, 2008).

Bu bölgedeki göçler söz konusu olduğunda tarihi örneklerden biri İsrail'dir. Kop ve Litan'ın (2002) belirttiği gibi, Yahudi nüfusunun tamamen göç ile oluşturulduğu İsrail'in nüfusu 1947 yılında 800.000 iken, sonrasında dünyanın çeşitli ülkelerinden yapılan toplu

[2]1993 yılında Avrupa Birliği'ne (AB) dönüşmüştür.

göçler neticesinde bu nüfus 1998 yılında 6 milyona erişmiştir (Akt.: Castles ve Miller, 2008). 2016 yılı Dünya Bankası verilerine göre ise bu sayı, 8,5 milyonu aşmış durumdadır (World Bank, 2018). Yahudilerin Filistin topraklarına göçü ve kurulan İsrail Devleti'nin topraklarını genişletme tavrından dolayı madalyonun diğer tarafında, göç etme mecburiyetinde kalan Filistinli sayısı ise bugün 5 milyonu aşmıştır (UNRWA, 2018).

Göç tarihinde bir başka örnek olan İran da özellikle Afgan mülteciler için 1990'ların başından itibaren belli dönemler önemli bir sığınak haline gelmiştir. İsrail ve İran'daki hareketliliğin yanı sıra yine önemli bir süreç olarak, 1990'da Körfez krizi başladığında Irak'ta 1,1 milyon (900.000'i Mısırlı, 100.000'i Sudanlı), Kuveyt'te ise 1,5 milyon yabancı nüfusu vardı, ki bu oran Kuveyt'in o zamanki toplam nüfusunun üçte ikisi anlamına gelmektedir. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile başlayan savaş, gerek Irak'tan gerek ise Kuveyt'ten toplu göçlerin yapılmasına yol açmıştır. Yaklaşık 5 milyon kişi göç etmek zorunda kalmıştır. Castles ve Miller'ın (2008) ifadesiyle, "Körfez Savaşı, belki de daha önce hiç olmadığı kadar, çağdaş uluslararası ilişkilerde göçün merkeziliğini göstermiştir" (s. 186). Orta Doğu'da süren siyasi istikrarsızlık, her toplumsal kriz durumunda kendini zorunlu göç ya da düzensiz göç olarak göstermektedir. Düzensiz göçmen, insan hakları ya da insani değerlerden ziyade, özellikle siyasi ve ekonomik boyutta irdelenen bir meta olarak ele alınmaktadır.

2.1.3 Düzensiz Göç ve Yasa dışı Göç Yolları

> Muğla'nın Bodrum ilçesi Akyarlar Mahallesi Aspat mevkisinden Yunanistan'ın Kos Adası'na (İstanköy) yasa dışı yollarla geçmeye çalışan Suriye uyruklu 17 kişinin içinde bulunduğu lastik bot, uluslararası sularda battı.
>
> Zainb Ahmet (11), kardeşi Haydar Ahmet Hadi'nin (9) de olduğu 8 kişi boğularak yaşamını yitirdi. Bölgede devriye görevini yürüten sahil güvenlik ekiplerinin fark ettiği 7 göçmen kurtarılırken, 2 kişi de kayboldu. Göçmenlerin insan tacirleriyle 2500 Euro'ya anlaştığı öğrenildi. Bu sırada 2 metrelik botla denize açılan Pakistan uyruklu 9 göçmen ekiplerin uyarıları üzerine geri döndü.
>
> İlk olayın şoku atlatılmadan Bodrum'dan ikinci facianın haberi geldi. Yine Kos'a gitmek üzere Suriye'nin Kobani kentinden gelen 6 kişinin bulunduğu lastik bot battı. Yaşları 3-8 arasında değişen 3'ü çocuk 4 kişi öldü. Ölenlerin cesetleri, saat 06.00'da Ali Hoca Burnu Plajı'ndan karaya vurdu. Bodrum Devlet Hastanesi morguna gelen göçmenlerin yakınları, olayda ölen 4 kişiden 3'ünün Kobanili Rihan Kurdi (35), çocukları Aylan Kurdi (3) ile Galip Kurdi (5) olduğunu teşhis etti. Bodrum sahillerine vuran minik bedenlerin görüntüleri dış basında da yankı buldu ("Kıyıya vuran", 2015).

Bir sosyal medya platformundan alınan bu haber 2015 yılında geleneksel medya ve sosyal medya platformlarına "Aylan Bebek" etiketiyle yansıyan ve küresel anlamda

oldukça dikkat çeken bir paylaşımdır. Haber toplumsal ya da uluslararası, hatta ulusötesi boyutta politik, kültürel, sosyal, ekonomik açıdan hemen her disiplin tarafından yorumlanabilir; ancak en temel ifade ile bu haber Suriye krizinin neticesinde yaşanan yasa dışı göç sürecini, göçün koşullarını, olasılıklarını betimlemektedir. Göçü tetikleyen etkenlerin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir, ki bu tehlike başka bir şekilde göze alınamayabilir. Peki nedir bu etkenler? Yasa dışı göç neden gerçekleşmektedir ve bu olguyu destekleyen süreç nasıl oluşmuştur?

Göç literatüründe yasa dışı göç olgusu yerine, düzensiz göç (irregular migration), kayıt-dışı göç (undocumented migration), kaçak göç (clandestine migration) gibi kavramlar kullanılmaktadır. Araştırmanın konusu olan yasa dışı göç yolunun düzensiz göç sürecinin bir parçası olmasından dolayı, düzensiz göçe dair literatürden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu örneklerden birini sergileyen IOM, düzensiz göçün evrensel bir tanımı olmadığını belirterek, düzensiz göçe dair desteklediği tanımını çeşitli durumlardan yola çıkarak yapar: Kişi yabancı ülkeye, sahte belgelerle ya da resmi sınır geçiş noktasından farklı bir yerden geçerek düzensiz giriş yaparsa; kişi vize, ikamet izni koşullarını ihlal ederek yabancı ülkede bulunursa ya da ülkede bulunma izni olmasına rağmen ücretli bir şekilde çalışma izni olmadığı halde çalışırsa düzensiz göçmen kategorisine girer. Morehouse ve Blomfield (2011) de benzer şekilde, düzensiz göçün 8 durumda oluştuğundan bahsetmektedirler: sınırdan yasa dışı bir şekilde girilmesi, ülkeye sahte belge ile girilmesi, gerçek belge fakat yanlış bilgilendirme ile girilmesi, serbest dolaşım hakkı içeren vizenin veya geçici ikamet izninin süresi dolduktan sonra ülkede kalınmaya devam edilmesi, ikamet koşullarına uyulmaması ya da ikamet şartlarının karşılanmamasından dolayı iznin yenilenmemesi kaynaklı göçmenlik statüsü kaybı, düzensiz göç sürecinde doğma, iltica prosedürü sürecinde firar etmek veya izne dair olumsuz karar çıktıktan sonra ülkeden çıkış yapmamak ve son olarak, yasal ya da uygulama gerekçesiyle devletin geri dönüş kararını uygulamada başarısız olması (müsamaha göstermesi). Yasa dışı göçün, düzensiz göç terminolojisi ile irdelenmesi, bireyi hangi sıfatla olursa olsun, yasa dışı olarak tanımlamanın etik olmadığı gerekçesine dayanmaktadır (European Commission, 2018). Birey yasa dışı olamaz; fakat araştırma kapsamında denebilir ki, göç yolu yasa dışı olarak nitelendirilebilir.

Bu bağlamda göç literatürünün bilinen isimlerinden Düvell'in kullandığı kaçak göç terimine dair betimlemesine de değinmek gerekir. Düvell (2008) bu olguyu şemsiye terim

olarak adlandırır ve terimin, ülkeden kaçak çıkışı, yolculuğu, ülkeye girişi, kaçak ikamet ile kaçak işçiliği kapsadığını belirtir. Ayrıca "kayıt-dışı bireysel göçmenler, barınacak yeri ve işi bulan ya da sınırı geçme olanağını sağlayan aracılar, göçmen kaçakçılığı, gerçeği yansıtmayan belge düzenleme ya da vergi ödemekten, çalışma ve ülke içi sigorta sistemine uymaktan kaçınma gibi kayıt-dışı faaliyetleri gerçekleştiren işverenler ve ev sahipleri" de şemsiye kapsamına girmektedir (486). Tanımlardan anlaşıldığı üzere, düzensiz göçün oluşmasının temel dinamiği, göçmenin yasa dışı bir yoldan ülkeye giriş yapmasıdır.

Göç tarihine bakıldığında gerçekleşen göçlerin daha iyi yaşam standartlarına erişme amacıyla ekonomik, sosyal ve kültürel ve/veya yaşam hakkını sürdürme amacıyla siyasi, dini ya da etnik gerekçelerle yapıldığı görülebilir. Eylemin sınırları da göçün ulusal ya da uluslararası kategoriye dâhil edilmesini sağlar. Aslında burada "sınır" olgusunu vurgulamak önemlidir; çünkü sınırların belirginleşmesi yasa dışı göçü ortaya çıkaran unsurdur. Atasü- Topçuoğlu'nun (2016) ifade ettiği gibi, "kavramsal olarak düzensiz göç, sınırların sembolik boyuttan katı gerçeklere dönüştüğü anda karşımıza çıkar" (s. 501). İnsanların çeşitli gerekçelerle göç taleplerinin hedef ülkenin otoritesi tarafından olumsuz karşılanması, onların bu talepten vazgeçtiği anlamını taşımamakta, kendi yollarını aramalarına sebep olmaktadır. Küresel boyutta ekonomik dağılımdaki eşitsizlik ile sosyal adaletsizlik ve siyasi istikrarsızlık devam ettikçe, yasa dışı göç sürecinin devam edeceğini öngörmek zor değildir.

Düzensiz göçün politik bir sorun haline gelmeye başladığı dönem, önceki bölümde bahsedildiği gibi, Birinci Dünya Savaşı neticesinde oluşan yüksek nüfuslu mülteci tablosu ile başlamaktadır. Belirginleşen sınırlar, ötekiliğin dilini arttırmakla kalmamış, büyük savaşların ortaya çıkmasını sağlamış ve hatta bu büyük savaşlardan kaçan milyonlarca insan devlet otoritelerinin kararları ile sınırdan içeri girebilmişler ya da sınırın dışında kalmışlardır. Artık sınır, parmakla gösterilen bir olgu ve küresel düzeyde bir konudur.

İkinci Dünya Savaşı'nın mülteci tablosunu genişletmesini, BMMYK'nin kurulması, Cenevre Antlaşması, Avrupa Topluluğu'nun oluşturulması ve bahsedildiği gibi göçmenlik ile mülteciliği tanımlayan, sınırlarını belirleyen pek çok antlaşma ve program yapılması gibi adımlar izlemiş; sınırların politik zeminde tartışılır bir konu haline gelmesi, insan hareketini daha fazla kısıtlar hale getirmiştir. Doğu-Batı, Kuzey-Güney arasındaki ekonomik ve sosyal fark, ötekinin istenememesine yol açmış ve halen açmaktadır.

Dünya tarihinin son asırlarında insanların özellikle ABD, Avrupa ve Avusturalya'ya göç etme taleplerinin genel anlamda yine savaş kaynaklı zorunlu göçler ya da emek göçleri ile kendini gösterdiğinden daha önce bahsedilmişti. Araştırma özelinde Avrupa'ya yapılan emek göçü antlaşmalarının sonlandığı 1980'li yıllar itibarıyla iş fırsatları, yaşam standartları ve bu koşullara dair yapılan Avrupa reklamının etkisiyle göçe devam etme talebi, Birliğin bürokratik adımlar ve çeşitli güvenlik önlemleri ile duvarlarını yükseltmesi ile cevaplanmış ve bu tavır, talebin resmi anlamda beklentiyi karşılamamasına neden olmuştur. İltica eylemi, mültecilikle ilgili antlaşmalara bakıldığında, ancak kaynak ülkede zulme uğrama, yaşam hakkını sürdürememe ihtimali söz konusuysa yasal olarak mümkündür. Öyleyse ekonomik yetersizlik, daha nitelikli çalışma ya da eğitim koşulları gibi etkenler, bireyin hedef ülkeye kabul edilmesi için yeterli değildir. Eğer yaşam tehlikesi yoksa, sınırlar yasal olarak bireye iltica etme hakkını tanımamakta ve ekonomik yetersizliği lüks bir gerekçe olarak görmektedir. Dünyanın refah düzeyi gelişmiş ülkeleri, araştırma kapsamında Avrupa ülkeleri, bulunduğu sınırların "sahibidir" ve gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerden gelen mülteciyi karar verdiği oranda almaktadır. Bu tavır karşısında potansiyel göçmen, yasa dışı göç eylemi gibi kendi ürettiği çözümlerle hareket etmeye başlamış ve bugün de yasa dışı göçünü aynı gerekçelerle sürdürmektedir. Bu iki olgu arasında ters orantılı bir ilişki söz konusudur: yasal göç kısıtlandığı müddetçe, yasa dışı göç yollarının yoğunluğu artacak gibi görünmektedir.

Bu gerekçelerle düzensiz göç bugün sistematik olarak işleyen bir endüstriye dönüşmüştür. Birleşmiş Milletlerin Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı yürüttüğü protokolde göçmen kaçakçılığının tanımı, bir ülkeye milli ya da izinli ikameti olmayan bir kişinin mali ya da maddi bir kazanç karşılığında doğrudan veya dolaylı olarak yasa dışı giriş yapmasını sağlamak şeklinde ifade edlmektedir (UNODC, 2000). Bu kavramı insan kaçakçılığı ile karıştırmamak önemlidir; en temel ifadeyle iki olgu arasında sömürü ve kararı özgür irade ile verebilmeye dayanan farklar mevcuttur. İnsan kaçakçılığında, sömürünün başladığı noktada bireyin özgür iradesi engellenir. Kaçakçının amacı, kontrolü altına aldığı insanı sömürmektir. Göçmen kaçakçılığında ise, göçmenin kararı neticesinde yola çıkılır; kaçakçının amacı sunduğu hizmetin karşılığındaki ücreti almaktır. İki durumda da kaçakçı, bu eylemi bir iş olarak benimser; fakat eylemin amacı noktasında iki olgu birbirinden ayrılmaktadır (EMBRACE NI, 2010). Ancak göçmen kaçakçılığında da, sömürü durumundan, kendisi bir amaç olmasa da bahsedilebilir;

çünkü göçmen kaçakçısı, potansiyel göçmene insani değerleri atfetmemektedir. Bir kamyonetin içine onlarca insanı kilitledikten sonra, bir kaza yapma durumunda onların havasız kalarak ölebileceği ihtimali üzerinde durmamakta ve kaçmaktadır[3]. Dolayısıyla, burada da üzerinden maddi kazanç sağlanan insan, sadece bir araç olmaktadır.

Göçmen kaçakçılığının tanımında bahsedilen yabancı ülkeye yasa dışı girişin öncesinde yine yasa dışı işleyen bir yol süreci vardır ve düzensiz göç endüstrisinde potansiyel göçmenlerin ve kaçakçıların izlediği genel göç rotaları bulunmaktadır. Bu rotalar deniz, kara ve hava yollarından Avrupa'ya uzanmaktadır. Deniz yoluyla gerçekleşen düzensiz göçte, en yoğun güzergâh Yunanistan'a ulaşılan ve Batı Balkanlara, Macaristan'a, Bulgaristan'a ve Romanya'ya yönelen Doğu Akdeniz güzergâhıdır. İkinci yoğunlukta kullanılan rota, Orta Akdeniz'dir ve İtalya kıyılarına ulaşma ve oradan İsviçre, Avusturya ya da Almanya'ya ulaşma hedefi ile yola çıkılır. Son olarak sık kullanılmasa da, İspanya'ya yönelen Batı Akdeniz girişi de deniz yoluyla gidilen göç rotasına eklenebilir. Kara ve hava yollarında ise, 2015 yılından itibaren yoğun kullanılan, Rusya ve sonrasında Norveç'e yönelen Kuzey rotası bulunmaktadır. Az sayıda potansiyel göçmenin Baltık Denizi'nden Avrupa'ya yöneldiğini belirtmekte fayda vardır (EUROPOL, 2016). Ayrıca, Suriye göçünde sıklıkla rastlanan bu güzergâhlar ciddi bir ölüm oranına sahiptir. Bu konuda daha detaylı bilgilendirme, Suriye göçü bölümünde ele alınacaktır.

Günümüzdeki verilere bakılacak olursa, Birleşmiş Milletlerin 2017 yılı Haziran ayında sunduğu, 130 ülkede yapılmış olan bir araştırmaya göre, dünyada 22,5 milyonu mülteci (ya da sığınmacı) olan 65,6 milyon yerinden edilmiş insan bulunmaktadır. Bu sayının 1,4 milyonu Güney Sudanlı, 2,5 milyonu Afgan ve sürmekte olan savaş dolayısıyla yaklaşık 5,5 milyonu Suriyelidir (UNHCR, 2018a). Bu veriler bugün göz ardı edilemeyecek bir durumu ortaya koymaktadır. Dünyanın toplam insan nüfusunun yaklaşık %1'i doğduğu toprakta yaşayamamaktadır. Devlet iktidarlarının, insan haklarını ve göçmen ya da mülteci için sosyo-ekonomik standardı temel alan göç politikalarına yönelmesi ve küresel çağı yakalaması gerekmektedir.

Savaşların, sanayileşmenin ya da diğer etkili faktörlerin neticesinde gerçekleşen göç hareketleri, bu eylemden etkilenen her ülkede köklü değişikliklere sebep olmuştur, halen olmaktadır. Bugün bu durum Suriye göç süreci üzerinden daha net anlaşılmaktadır.

[3] Araştırmanın katılımcılarından Omar'ın mülakatından alınmıştır.

Farklı örneklerinde olduğu gibi ve belki de daha güçlü bir şekilde Suriye'den Avrupa'ya gerçekleşen düzenszi göçte de, göçmen kaçakçılığı önemli paya sahiptir. UNHCR'nin (2018a) Mayıs tarihli verilerine göre, toplamda Suriye'den diğer ülkelere göç eden 5.649.698 Suriyeli insan mevcuttur. 2 milyona yakını Mısır, Irak, Ürdün veya Lübnan'da; daha önce verilerle bahsedildiği gibi, 3,5 milyonu aşkın Suriyeli birey Türkiye'de; 33.545 bin Suriyeli de Kuzey Afrika'da yaşamaktadır. Nisan 2011 – Eylül 2017 tarihlerinde Avrupa'ya başvuran Suriyeli kişi sayısı 987.571'dir ve verilerle bu sayının oranları, Almanya ve İsveç yüzde 64; Macaristan, Avusturya, Hollanda, Yunanistan ve Danimarka yüzde 20, diğerleri yüzde 16 şeklinde belirtilmiştir. Bu veriler, Suriye krizinin göç tablosunu yadsınamayacak bir biçimde ortaya koymaktadır.

2011 yılından bu yana Suriye'de yaşanan durumun tarihteki diğer örneklere benzerliği, geçmişte ve bugün gerçekleşen benzer olguların yine benzer sonuçları ortaya çıkardığını gösterse de, süreci ve aktörün yani göçmenin rolünü değiştiren önemli bir etken vardır: yeni iletişim teknolojileri. Küreselleşen dünyanın sosyal medyası, insanlara Avrupa hayaline göç etme gerekçelerini, insanlar ve toplumlar arasında büyüyen ekonomik eşitsizliği, daha iyi koşullarda bir hayata ulaşma olanağını daha belirgin sunmaktadır. Dolayısıyla bu küresel dünyada sosyal medyayı bir haberleşme aracı olarak kullanan bir birey (ki bu bireyin bir savaşı arkasında bıraktığı her daim göz önünde bulundurulmalıdır), yaşayabilmek için, onu teknolojik bir pusulaya çevirip, araştırmış olduğu en mümkün yola koyulmayı göze alabilir. Bunu "Akdeniz'in sularında boğulmadan" ya da "bir kamyonetin içinde havasızlıktan dolayı hayatı son bulmadan" gerçekleştiren binlerce Suriyeli insan, bu duruma birer örnek niteliğindedir.

2.2 Yeni İletişim Teknolojileri

Bu bölümde, iletişim tarihinden başlayarak günümüz yeni iletişim teknolojilerine doğru bir yol çizilmektedir. İletişim araçlarının hangi teknolojik aşamalardan geçerek iletişimin kendisini küreselleştirdiğinden, ağ toplumunun genişledikçe sınırları zorladığından bahsedilerek, bu değişimin çeşitli hareketleri nasıl beslediğinden ve bireyin konumunu nasıl değiştirdiğinden söz edilmektedir.

2.2.1 İletişim Tarihi Işığında Yeni İletişim Teknolojileri

İnsan, kendini "diğerine iletebilmek" amacıyla tarih boyunca çeşitli yollar keşfetmiş ve bu yolları kullanmıştır. Bu "ileti alışverişi", yalın bir alma-verme ilişkisinden ziyade, toplum içerisinde etkileşime karşılık gelen bir paylaşımdır ve "ortaklaşalık" içerir (Zıllıoğlu, 2014, s. 22). "İletişim" adı verilen bu alışverişte, Aristoteles'in yaklaşık iki bin üç yüz yıl önce yazmış olduğu *Retorik* adlı eserinde ele aldığı gibi[4], üç temel öge bulunmaktadır: iletiyi gönderen (konuşmacı), ileti (konuşma) ve iletiyi alan (dinleyici) (Aristotle, MÖ 350).

İnsanlığın ortaya çıkışından itibaren sahip olduğu sözlü iletişim etkinliğini, belirlediği ya da benzettiği sembollerle aktarma isteği Yaylagül'ün (2008) bahsettiği gibi, MÖ 25000 yılına dayanan mağara resimleriyle ortaya çıkarmıştır. Yaşantıların ve iletilmek istenenlerin gerek belleğe gerek ise zamanın akışına dökülme ihtiyacı, mağara resimlerinin yerini, Hiyeroglif yazıya, ilk alfabeye ve sonrasında da iletişimin temel yollarından biri olan yazının keşfine bırakmasını sağlamıştır. Böylece yazıyı kısa sürede konuşma dilini aktarabileceği bir biçimde geliştiren insan, yeni bir iletişim kod sistemi oluşturmuştur (Zıllıoğlu, 2014). Kitleler arası iletişime zamanı ve mekânı aşan bir boyut sağlayan bu başlangıç, devamında çeşitli kodlardan oluşan ve bugüne dek süren, bir dizi iletişimsel gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Fang (1997) bu gelişmelerden "altı enformasyon devrimi" ile bahseder. Bunların ilki olan "Yazı Devrimi", Mısır'dan güneye yapılan papirus ithalatının da etkisiyle MÖ 8. yüzyılda Yunanistan'da "Fonetik Alfabe" ile başlamıştır. "Matbaa Devrimi" diye adlandırılan ikinci devrim ise, 15. yüzyılın ikinci yarısında Almanya'da başlamıştır. Aslında Çin'den ithal edilen kâğıt, muhtemeldir ki Arap ve Fas kültürlerinden de gelmiştir ve Alman Johannes Gutenberg'in ürettiği baskı sisteminde birleşmiş, devrimsel bir buluş ortaya çıkmıştır. Üçüncü devrim, "Kitle İletişim Araçları Devrimi", 19. yüzyılın ortalarında matbaa alanındaki gelişmelere paralel, telgrafın da icadı ile Doğu Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa'da gerçekleşmiştir. Ardından 19. yüzyılın sonuna doğru ses kaydının, radyonun, kamera ve film teknolojisinin, gelişmiş baskı sisteminin, evrensel ve ucuz posta servisinin başladığı "Eğlence Devrimi" gelmiştir. İletişim araçlarının evlere, yaşamlara girdiği beşinci devrim ile 20. yüzyılın ortalarına doğru gerçekleşen politik kültürel ve psikolojik hareketlilik, sürekli bir karmaşanın da

[4]Aristoteles etkili konuşma sanatı üzerine yazdığı kitabında, iletişimin en etkili alt dalı olan sözlü iletişim-konuşma üzerine bu ayrımı yapmaktadır.

kaynağı olmuştur. Son devrim "Enformasyon Otoyolu Devrimi" ise günümüzde her gün hayatlarımızın merkezinde yer verdiğimiz yayıncılık, bilgisayar, uydu ve görsel teknolojilerden oluşmaktadır (Fang, 1997, xvii). Tarihteki belirgin iletişimsel gelişmeler, bu şekilde bir kronolojik sırayla incelendiğinde, her enformasyon basamağının bir sonraki adımın sürecini hazırladığı ve sürecin hızını belirleyen olgunun dönemin toplumsal koşulları olduğu fark edilmektedir.

İletişim teknolojisi bugüne ulaşırken, yaklaşık üç bin yıllık bu gelişim sürecinde görülmektedir ki asıl sıçramayı 19. yüzyıldan bu yana yapmıştır; radyo ve televizyonun yaygınlaşması, sinema filmlerinin gündelik hayata yerleşmesi, kitap, gazete, dergi gibi yayınların ulaşılabilirliğinin ve okur sayısının artışı, uydu ve bilgisayar teknolojisinin zaman ve mekân algısını yerle bir etmesi bu dönemin belirleyici örnekleridir. Elbette bunlar birbirinden tamamen bağımsız olarak gerçekleşmemiştir. 17. yüzyılda gazetenin yaygınlaşması, Alemdar'ın (1999) belirttiği gibi, 14. yüzyıldan itibaren gelişen ticari kapitalizmin yarattığı bilgiye/habere ulaşma gereksiniminden etkilenmiştir. Dolayısıyla 15. yüzyılda Gutenberg'in keşfettiği matbaanın yaygın kullanımı 19. yüzyılda başlayacaktır; çünkü o yüzyılda meydana gelen Sanayi Devrimi'nin bu yeni yaşam biçimine, ancak ihtiyacı olmuştur. Sanayi Devrimi'nin ekonomiyi enformasyon etrafında örgütlemesi, bireyin gerek zihnini gerek yaşam biçimini enformasyon teknolojilerine hazır hale getirmiştir (Armağan, 2004). Bu hazırlık, okur-yazar oranının artmasını sağlamış ve matbaayı işlevsel kılmıştır. Marxist bir ifadeyle "Yeni çağın tohumlarının, eski çağın rahminde boy vermesi" teknolojiyi eviren kapitalizmin, onu bir tüketim nesnesi haline getirmesini sağlamıştır. Bugün günlük hap gibi tüketilen Youtube videoları, Facebook sayfaları, Twitter Hashtagleri, Instagram fotoğafları, Wikipedia bilgileri ya da benzer bilgi paylaşım siteleri buna birer örnek niteliğindedir (Calhoun, 2004, s. 24-35).

Tüm bu gelişmelerin temelinde Mutlu'nun (1999) belirttiği gibi, telekomünikasyon sisteminin dünyanın her tarafına ulaşacak altyapısının kurulması yatmaktadır: "Uydularla küçülen bir köye dönüşen dünyada, kapasitesi çok geniş, kaybı en aza indirgenmiş kablolarla her bir ev birbirine ve enformasyon hizmeti sunanlara bağlandığında bu altyapı kurulmuş olacaktır" (Mutlu, 1999, s. 43). McLuhan ile bütünleşen dünyanın küresel bir köye dönüştüğü olgusu, artık tüm yerkürenin uydu ağları aracılığıyla bilgiye ve habere, tıpkı köyde yaşayan insanların arasında bir haberin hızlı yayılımı gibi, hızla ulaştığını anlatmaktadır. İletişim alanındaki bu devrimsel öngörü, onun betimlediği televizyonun

etkisini bugün aşmakta, yeni teknoloji aygıtları ve siber ağlarla "soğuk iletişim araçlarını"[5] daha etkili kılmaktadır.

McLuhan, teknolojinin medyaya etkisinin insanlara yansıma şekli üzerinden "kamu" ve "kitle" ayrımı yapmaktadır. Matbaa teknolojisi iletinin tek yanlı aktarılması ile kamuyu yaratmıştır. Elektrik teknolojisi ise kamuyu oluşturan her bir bireyin ayrı oluşunu, bireysel tekliğini bir kenara bırakarak kitleyi yaratmıştır (McLuhan ve Fiore, 2005). 1960'lı yılların McLuhancı bakış açısıyla, modern kabile olan kitleyi ses ve imgesiyle adeta oluşturan televizyonun, bireyi eylemine izleme düzeyinde de olsa dâhil etmesi, ona dünyanın iki tarafın da bildiği bir noktasında bir ileti/mesaj iletmesini sağlanmaktadır. Birey burada izleyicidir; fakat aynı zamanda da alıcıdır, iletiyi içselleştiren bir alıcı. İnternetin doğuşu ve Web (World Wide Web-www) 1.0'ın kullanılmaya başlanması ile birey televizyondan sonra kendini, merak ettiklerini arayabildiği, kendisinin daha fazla dâhil olabildiği bir ekranın, bilgisayarın önünde bulmuştur. Başlangıçta bilgisayar ekonomi alanında işlev sağlayan bir "hesap makinesi" amacıyla üretilmişse de, kapitalizmin onun kar sağlayabilecek bir meta olduğunu keşfetmesi uzun sürmemiştir; ancak bireyin bilgisayarın çeşitli internet sitelerinden sadece bilgi edinebildiği bir araç olması ile yetinememesi[6], kendi yorumuna dair okuduklarına hiçbir ekleme yapamaması ve dolayısıyla da bilgisayarla kurduğu bağın yetersizliği, şu anda kullanılmakta olan Web 2.0 internet teknolojisinin üretilmesini sağlamıştır. Kırık (2013) bu yeni teknolojiyi şu şekilde tanımlar:

> Web 2.0; kullanıcıların internet ortamında karşılıklı bir şekilde içerik, bilgi ve veri paylaşımı yapabildikleri, sosyal ağ ve sanal arkadaşlıklar kurabildikleri, bireysel etkileşime imkan veren uygulamaları kapsayan yeni nesil web teknolojisidir (s. 72).

Web 2.0 ile birey sadece alıcı olmaktan çıkmış, aynı zamanda gönderici ve hatta zaman zaman ileti haline bürünmüştür. Artık mesajın kodlayıcısı da alıcısı da, kodlamayı karşılıklı yapan bireylerdir; keskin ayrım ortadan kalkmıştır. İnternetin etkisine dair Maigret'ten (2013) de öngörülü bir tespit gelir:

---

[5]McLuhan (1964), kitle iletişim araçlarını kullanıcı üzerinde yarattığı etki bakımından iki kategoriye ayırmaktadır. Bireyin katılımının doğrudan olmadığı ya da az olduğu ve onun sadece tek duyusuna hitap eden fotoğraf, sinema ve radyo gibi iletişim araçları "sıcak araçlar"; bireyin katılımının yüksek olduğu ve birçok duyusuna hitap eden yüz yüze iletişim, telefon, televizyon gibi kitle iletişim araçları ise "soğuk araçlar"dır.

[6]Web 1.0 internetin sadece bu düzeyi sağlayan bir gelişim basamağıdır.

> World Wide Web ya da ağı farklı kaynaklar arasında ortak bir dil kurarak bu kaynaklara ulaşmayı sağlayan bir sistemdir. Bu nedenle kimileri interneti gerçek bir süpermedya ötekileri yutan bir dev gibi görür. Evrenselliğiyle, esnekliğiyle, aktarım biçimleri ve kullanımının az masraflı olmasıyla geleceğin tek medyası gibi görülebilir (s. 329).

Aslında bugün gelinen noktada Web 3.0, yani bireyin kişisel ağı ile ilgili çalışmalar yapıldığı göz önüne alınırsa, gelecekte iletişim teknolojilerinin hangi aşamaya ulaşacağını kestirmek güçtür.

Geleneksel medyada kontrolün ağırlıklı olarak iktidar güçlerinin elinde bulunması durumunun, yeni medya da sonlanmadığını belirtmekte fayda var. Paylaşım sitelerini meydana getiren kapitalist sistemin içindeki özel şirketlerdir ve bu şirketler, ellerinde tuttukları gücün farkında olarak, bu sitelerin üzerinde mülki kontrollerini sürdürmektedir. Castells (2016) bu durumu, "Multimedya ağları, iletişim yapıları olarak kendi başlarına ağlar oluşturan güce ya da ağ kurma gücüne sahip değildir. Onları programlayanların kararlarına ve talimatlarına dayanırlar" (s. 467) şeklinde ifade eder; fakat yeni medya ile bu durum dönüşüme uğramaya ve kontrol kavramının içeriği değişmeye başlamış; üstelik siyasi temsilciler de paylaşım ağları üzerinden etkileşime katılan kullanıcılar olarak yerlerini almışlardır.

İletişimin her yönlü bu etkileşimi Facebook, Instagram, Youtube, Twitter, Google+ gibi sosyal ağlar adı verilen, bireyin hayatına nüfuz etmiş Web 2.0 uygulamaları üzerinden gerçekleşmektedir. Bu uygulamaların oluşturduğu sosyal medyayı, Eraslan ve Çakıcı-Eser (2015) "insanların fikirlerini, görüşlerini, deneyimlerini, perspektiflerini çeşitli mesaj ya da görüntüler ile paylaşmak ve birbirleriyle iletişim halinde bulunmak için kullandıkları online platformlar" olarak tanımlamaktadırlar (s. 8-9). Demir (2015), "en genel tanımıyla sosyal medya; kullanıcıların diğer kullanıcılarla çevrim içi haber, video, metin, içerik paylaşılmasını sağlayan web sitelerine verilen ortak addır" (s. 146) şeklinde bir tanım yaparken; Kietzmann, Hermkens, McCarthy ve Silvestre (2011) ise sosyal medyayı "bireylerin ve toplulukların paylaşım yaptıkları, ürettikleri, tartıştıkları ve içerik üretip onu değiştirdikleri yüksek düzeyde etkileşimli platformları yaratan mobil ve web tabanlı teknolojiler" olarak tanımlamaktadırlar (s. 1).

Öyleyse burada yer verilen ve daha birçok akademik tanımda da rastlanabilecek sosyal medyanın bazı temel özelliklerinin iletişim, etkileşim, katılım ve bireysel ya da grupsal oluşum olduğu söylenebilir. Bu özelliklerinin yanı sıra sosyal medyanın hızlı, merkezsiz, daha düşük bütçeli, flu (gerçek ile kurgu konusundaki belirsizlik, zaman ve

mekân dışılık), bireyin kendini özgürlüğünün sınırlarında ifade edebildiği, interaktif bir üretim alanı ve her bireyin kimlik edindiği adeta siber ağlarla örülmüş bir nüfus idaresi gibi olması, onun hızla yaygınlaşmasına olanak sağlamaktadır.

Görünen odur ki, bireyin çağımızda yalnızlaşan bir tüketici olarak kendi sesiyle varolma çabası da onu, sosyal medyanın ağlarına yönlendirmektedir. Sosyal medyada azımsanmayacak ölçüde zaman geçiren birey, onu bir etkinlikten ziyade temel ihtiyaçlarından biri gibi hissetmeye başlamıştır. Baudrillard'ın (1994) da belirttiği gibi, gelişen enformasyon teknolojisi ile yaşamın hemen her alanının bir hiper-gerçekliğe dönüşmesi ve izleyicinin artık sadece izlemeyip aynı zamanda izlendiği bu simülasyon evreninde yeni teknoloji araçlarına bağımlılığı artmaktadır. Bireyler sanal platformda düşüncelerini, bilgilerini, hayat tecrübelerini, karakterlerini, arkadaşlıklarını, (hakiki ya da kurgu) kimliklerini, arayışlarını, umutlarını "kodlayarak", orada adeta "yaşamaktadırlar". Castells (2007) bu yeni iletişim teknolojileri ile başlayan, hiper-gerçeklikle beslenen bu süreci yeni bir kültür olarak takdim eder,

> Enformasyonel paradigmada, uzamlar akışı, zamansız zamanın mekanları aşması ve zamanı ortadan kaldırmasıyla yeni bir kültür doğmuştur: Gerçek sanallık kültürü… Bir yandan toplumdaki baskın işlevler ve değerler, temas olmaksızın eşzamanlılık içinde örgütlenir; yani herhangi bir yerellikte cisimleşen deneyimden kaçan enformasyon akışlarında. Diğer yandan, hakim değerler ve çıkarlar, bütün ifadelerin ya anlık olduğu ya da tahmin edilebilir bir sıralamaya sahip olmadığı, bilgisayar ağlarının ve elektronik medyanın zamansız topraklarında, geçmişe ya da geleceğe atıfta bulunmaksızın inşa edilir… Bu sanallık bizim gerçekliğimizdir, çünkü davranışı şekillendiren, siyaseti ateşleyen, hayalleri besleyen ve kabusları tetikleyen kategorileri ve imgeleri bu zamansız, mekansız, sembolik sistemler çerçevesi içinde inşa ederiz, canlandırırız (s. 503-504).

Sosyal medyanın siber ağlar ile zaman algısının sınırlarını zorlayarak günü kaplar hale gelmesi, onu kullanan bireyin ona daha çok yönelmesini sağlamakta ve bu yönelim sosyal medyanın etkisini güçlendirmektedir. Varolan döngü, bu ağlara yaşamların dışına çıkarılamayacak (ya da en azından zor çıkarılacak) bir güç kazandırmakta, gerçeği sanala sanalı ise gerçeğe işleyerek Castells'in az önce belirttiği gibi yeni bir kültür, aslında küresel bir kültür yaratmaktadır.

İletişimin ve dolayısıyla toplumun, yeni iletişim teknolojileri ile küreselleşmesi, dünya üzerindeki her bireyin yeni medyadan faydalandığı anlamına gelmez. Hatta insan nüfusunun azımsanmayacak bir yüzdesi sosyal paylaşım ağlarına kullanıcı olarak dâhil değildir; fakat Castells'in (2016) de belirttiği gibi, "herkes toplumsal yapıyı oluşturan küresel ağlarda gerçekleşen süreçlerden etkilenir. Gezegenin her köşesinde insan hayatını şekillendiren ve kontrol eden kilit faaliyetler küresel ağlarda örgütlenir" (s. 59). Çünkü

sadece dünyanın başrol oyuncuları değil "sıradan insan" da yeni iletişim teknolojilerinin aktif kullanıcısıdır, küresel düzeyde etki unsurunu belirler ve bu etki siber dalgalar halinde yayılır. McLuhan'ın (1983) ifadesiyle,

> Demiryolu hareketi, taşımayı, tekeri, yolu insanlara getirmedi, ama mevcut insan işlevlerinin ölçeğini hızlandırdı ve güçlendirdi; yeni kent formları, yeni iş ve eğlence biçimleri yarattı. Ve bu, ister tropikal ister kutup ortamında olsun, demiryolunun gittiği her yerde, taşıdığı maldan bağımsız olarak ya da demiryolu aracının içeriğinden bağımsız olarak meydana geldi. Diğer taraftan uçak, ulaşımı hızlandırarak, uçağın ne için kullanıldığından oldukça bağımsız bir şekilde, kentin demiryolu biçimi, siyaset ve insan birliklerini ortadan kaldırmaya yönelir (s. 86).

Bu ifade 1960'lı yıllarda gerçekleşen teknolojinin etkisini betimlese de, o düğümün bugünkü ağı yaratan önemli basamaklardan olduğu açıktır.

Son olarak sosyal medyanın güne etkisini betimleyen nitelikli bir metafor olarak, Psikolog Jung'un (1942) bir anlatısı verilebilir:

> Her Romalının etrafı kölelerle çevriliydi. Köle ve kölenin psikolojisi antik İtalya'yı boğuyordu. Her Romalı kendinde ve tabi farkında olmadan köle haline geldi. Çünkü sürekli olarak bir kölelik ortamında yaşamak, farkında olmadan onların psikolojinden etkilenmesini sağlıyordu. Hiç kimse böyle bir etkiden kendini kurtaramaz (s. 173).

Toplumda dönemin normuna uyan her algı, norma dâhil gerçekleşen her türlü değişime de hızlıca ayak uydurur. Dünlerin değişimi ile bugüne erişen yeni iletişim teknolojileri, bugünün ortamını ve algıları büyük oranda değiştirmektedir. Sosyal medya ağları, etkisi ile toplumsal ya da toplumlar-üstü süreç ve olayların gidişatını belirlemekte, paylaşım ağlarını kullanan kadar kullanmayanın da dolaylı olarak yaşamında günü ve yarını etkileyen değişimlere sebep olmaktadır.

2.2.2 İletişimin Küreselleşmesi

Dün akşam (12.11.2017) saat 21.18'de Irak'ın güneydoğusunda yer alan Süleymaniye ve Halepçe kentlerinin kesiştiği noktada 7,3 büyüklüğünde bir deprem meydana geldi. Depremden dolayı Irak'ın yanı sıra İran da hasar gördü; iki ülkede de yaralı ve ölü sayısı artıyor. Ayrıca deprem komşu ülkeler Türkiye, Suriye, Kuveyt, Azerbaycan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde de hissedildi ("Son dakika…", 2017 ve "Irak-İran sınırında 7.3", 2017).

Bu olaydan, toplumların bazı kesimleri hiç haberdar olmayacak, bazısı ise bir başkası aracılığıyla olayı duyacaktır. Sosyal paylaşım ağlarından hiçbirini kullanmayan bazı insanlar, olayın sonrasında ya da gün içerisinde televizyon aracılığıyla olaydan haberdar olacaktır. Günlük gazete okuma alışkanlığı olan bir birey, ertesi gün bir büfeden

gazetesini aldığında ya da kâğıt israfını desteklememeye karar vermişse Google veya Chrome gibi arama motorlarından bir gazeteyi açtığında, haberi görecektir. Tüm bu ihtimallerin yanı sıra daha yüksek bir ihtimalle, birey uyanır uyanmaz; yolda işe/okula giderken zamanını geçirmek için eline aldığı telefonundan bağlandığı Twitter ya da Facebook sayfasına girdiğinde listesindeki herhangi bir kişinin, sabahın erken saatlerinde bu olaya dair yapmış olduğu paylaşım dolayısıyla haberdar olacaktır. Daha sonra sosyal ağlar üzerinden insanların ve kurumların birlik beraberlik ilanları ile nasıl örgütlendiğini görecek; siyasi temsilcilerin bilgilendirme ve iyi dilek mesajlarını, Türk Kızılayı'nın depremin gerçekleşmesinden sadece birkaç dakika sonrasında başlayan bilgilendirmeye dayalı, gönderilecek yardımlarla ilgili ve insanların SMS ile bağış yaparak yardım edebileceğine dair Twitter paylaşımlarını, AFAD'ın destek twittlerini, başta Facebook ve Twitter olmak üzere birçok sosyal paylaşım sitesi üzerinden insanların baş sağlığı mesajları ile dualarını okuyacaktır (Türk Kızılayı, 2017) (AFAD, 2017). Sonrasında başka ciddi bir konu gündemi doldurana dek, gelişmeleri günün herhangi bir zaman diliminde oradaymışçasına takip edebilecektir; Çaycı ve Karagülle'nin (2014) belirttiği gibi, "mobil iletişim teknolojileri ve sosyal ağlar, yerel olanı küreselleştirmektedir" (s. 6373). Dahası küresel olan da artık yerelin sınırlarına dâhil olmuştur.

İnsan, birey olarak ancak bir toplum ya da topluluk içinde yaşayabilir ve bu özelliği, onun diğer insanlarla, canlılarla bir arada yaşayabilmek için onlara uyum sağlamasını gerekli kılmaktadır. Bu sebeple "birbirleriyle iletişim kuran, birbirlerinden öğrenen, melez oluşumlarla ırkını devam ettirerek tek bir türde varlığını sürdüren insan" için, küresel bir insan toplumu olasılığı her zaman mümkün olmuştur (Mennell, 1990, s. 359). Çağın iletişim teknolojileri, insanlararası bu etkileşimi kolaylaştırmakta; enformasyonalizm küreselleşmeyi adeta beslemektedir.

Bugün sıkça rastlanan küreselleşme olgusunu Giddens (2000) merkezsizleşmeyi sağlayan ve güçlü olanın denetiminin azalmasına sebep olan ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel boyutları ile karmaşık süreçlerin bir araya geldiği bir olgular kümesi olarak tanımlarken; Harvey (1999) küreselleşmenin, bir zaman ve mekân sıkışması olduğunu ifade etmektedir. Steger (2013) ise küreselleşmeyi, "dünya ölçeğindeki toplumsal karşılıklı bağımlılıkları ve mübadeleleri meydana getiren, çoğaltan, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu kümesi" şeklinde açıklamakta ve olgunun yerel olan ile uzakta bulunan arasındaki güçlenen bağlantıları insanların daha çok fark etmesini

sağladığını eklemektedir (s. 31). Açıktır ki bu bağlantıları çoğaltan unsur, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişme ve olanakların artmasıdır.

Küresellik olgusu, bir anda günün akışına dâhil olan, köksüz, tarihsiz, temelsiz bir olgu değildir. Her şeyin olduğu gibi onun da bir evveliyatı vardır. Robertson'a (1990) göre, bu süreç 15. yüzyıl Avrupa'sında oluşmaya başlayan ulusal topluluklar, birey kavramının vurgulanmaya başlanması, Ortaçağın ulusaşırı sisteminin çözülmesi, güneş-merkezli dünya kuramı, modern coğrafyanın başlangıcı ve Gregoryan takvimin yaygınlaşması gibi bazı gelişmelerle başlamıştır. Sonrasında ulusalcılık-uluslararasıcılık konusundaki farkındalığın artması, olimpiyatlar, Nobel Ödülleri gibi küresel yarışmaların gelişmesi, dünya zamanının uygulanması, Dünya Savaşları, Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası toplulukların kurulması, insanınaya ilk kez ayak basması, Soğuk Savaş ve nükleer silahlarla ilgili yapılan çalışmalar, çok-kültürlü toplum konusu, etnisite problemleri, yurttaşlık haklarının tartışılmaya başlanması ve küresel medya sistemindeki adımlar gibi birçok gelişme küreselleşmeyi besleyerek bugüne getirmiştir. Açıktır ki, tüm bu gelişmeler bir öncekinden doğan ve bir sonrakini etkileyen adımlardır. Küreselleşme konusu popülaritesini son on yıllarda kazanmış gibi görünse de, uzun bir süreçte pek çok adımdan beslenmiş ve halen beslenmektedir.

Bu olgu tarihsel sınırlarını ağırlıklı olarak Avrupa ve ABD'den alırken Moisi'nin (2003) de belirtmiş olduğu gibi, 20. yüzyılın sonunda ve 21. yüzyılın başında gerçekleşen iki olay, 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 11 Eylül 2001'de New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırı, o sınırları alt üst etmiş, görülmek istenmeyen bir hakikati gözler önüne sermiştir: Doğu Batı'ya yaklaşmaktadır (Akt: Tutal Cheviron, 2014). Kaotik bir havanın bir hortum misali sardığı yerkürenin dört bir tarafında insanlar bu olayları, neredeyse eş zamanlı olarak izlemiştir. İkiz kulelerin bombalandığı görüntüler medyadan anlık takip edilirken, Hindistan ile Türkiye arasındaki 2,5 saatlik zaman farkı adeta yok olmuş, yerküredeki tüm bu son dakika haberini takip eden insanlar aynı dakikalarda bombalama görüntülerine şahit olmuştur. Bu noktada akla Baudrillard'ın (1995) Körfez Savaşı için vurguladıkları gelmektedir. Ekranlarda insanlara "anlatılan" (aktarılan değil) savaş anlatısı ile medyatikleşmiş, binlerce izleyici aynı saniyelerde görüntüleri izlemiştir. Bu savaşın süresi evlerde, kanalı çevirene kadardır.

Bahsedilen örneklerin ağırlıklı olarak televizyon ile evlere taşındığı, bireyin olayın mağdurları ile duygusal bağ kursa da olaya müdahale edemediği geleneksel medya süreci

ile bugün gerçekleşen depremin her detayına Facebook, Twitter, Google gibi ağlardan ulaşılabildiği ve üstelik bireyin olaya müdahil de olabildiği yeni medya platformu göstermektedir ki, teknolojinin siber düzeyde gelişimi ile insanlar birbirlerine ve an'ın hızına bir adım daha yaklaşmakta, mekânın soyut sınırsızlığına ulaşmaktadır. Küreselleşen iletişim teknolojileri ile fiziksel koşullar uygun olmasa da, zihinsel hareketlilik mümkün hale gelmektedir.

Yeni iletişim teknolojileri ile bu zihinsel hareket yetisine erişen insanlar, bir dünya ulusu oluşturmaktadır. Castells'in (2004) "ağ toplumu" olarak betimlediği bu ulus, enformasyon ağlarından oluşmuş sosyal bir yapıdır. Ona göre ağlar, "küreselleşmenin taşıyıcılarıdır" (s. 110-111). Ağ toplumu ise, "zamanı ve uzamı aşan küresel akışlar içinde bir sanallık kültürü inşa eden, üretim, iktidar ve deneyim ağlarından oluşan yeni toplumsal yapıdır" (Castells, 2007b, s. 504). Enformasyon teknolojisi, kitle iletişim araçlarını dönüştürerek toplum içindeki ve toplumlar arasındaki iletişim sistemini de köklü bir değişime uğratmıştır. Bireyler ve kurumlar arasına görünmez siber iletişim ağları ören bu yeni teknoloji, aslında yeni bir dünya kültürü yaratmaktadır.

Enformasyon ağları, küreselleşme ile birbirini karşılıklı besleyerek her alanda ve anlamda üretimi de küresel kılmıştır. Ekonomik temelde başlayan bu enformasyonalizm, günümüzde bireyleri de ekonomiyi bağladığı gibi ağları ile birbirine bağlamaktadır. Bireyler arasında kurulan bu (b)ağlar üzerinden kişi, kimlik edinerek kendini orada yarattığı yani bireyleştiği için reel hayata kıyasla daha güçlü bir şekilde sosyal paylaşım ağlarında var olmaktadır.

> Bireyleşme sürecinin kilit noktası, süreç içinde özne haline gelen toplumsal aktörlerin özerklik inşasıdır. Toplumsal aktörler kendi özgün projelerini toplumun kurumlarıyla etkileşim içinde, ama onlara boyun eğmeksizin tanımlamakla bunu gerçekleştirir (Castells, 2016, s. 11).

E-postanın yaşının Messenger gibi mesajlaşma uygulamalarından oldukça fazla olduğu ve buna rağmen bugün elektronik postanın diğer uygulamalardan hala daha fazla kullanıldığı göz önüne alınırsa[7], bireyin özerklik inşasında hem iletişimsel gücü hem de mahrem alanının sınırlarını kontrol altında tutmak istediği açıktır.

Castells (2016) karşılıklı etkileşim ve paylaşıma dönüşen yeni iletişim tarzını "kitlesel öz iletişim" (mass self communication) olarak adlandırır. Kitlesel iletişimden

[7]2016 yılı istatistiklerine göre, 2,6 milyar insanın e-mail kullandığı; ona en yakın oran olarak da 1,7 milyar insanın da Facebook kullandığı belirtilmiştir (Fermandez, 2016).

(geleneksel iletişim) farklı olarak kitlesel öz iletişim onun dediği gibi, kişinin kendi irade ve seçimi ile mesajı ürettiği, alımını yönlendirdiği ve izleyici ya da dinleyici kitlesi ile karşılıklı etkileşim ile iletişim kurmasıdır; fakat bu dönüşme durumu kitlesel iletişimin niteliksiz olduğu anlamına gelmemekte, aksine bu iki iletişim türü birbirini tamamlamaktadır. Bugün hala özellikle televizyon, dünya genelinde toplumsal pek çok konuda oldukça etkilidir. Yeni iletişim teknolojileri, gelişimi ile insanlığa kitlesel iletişime alternatif olarak oldukça etkili, hızlı ve daha kullanışlı araçlar sunmuştur. Bahsedilen bu alternatif kitlesel öz iletişimin dijital ağları tüm yerküreyi dolaşır, bu sebeple küreseldir.

Kitlesel iletişimin araçları bugünkü küreselliğine toplum üzerinde ve içinde bıraktığı etki dolayısıyla erişmiştir. Bireyler arasında etkileşim üzerinden kurulan yeni iletişim teknolojilerinin hızla yaygınlaşmasının temel sebebi de bu etki durumudur. Hitler'in Naziler iktidar olduktan sonra, diktasını sürdürebilmesindeki en önemli etken, radyo idi. Söylevlerinin radyo yayınıyla durmadan yinelenmesi ve şiddetini meşrulaştırmaya çalıştığı konuşmalarının radyo yayınları aracılığı ile topluma duyurulması, o süreci uzatan etkenlerdendir (Maigret, 2013). Türkiye'deki darbelerde de televizyon ve radyonun etkisi yadsınamaz. Toplumun darbeden haberdar olmasını sağlayan bu araçlar, aynı zamanda toplumun darbe sonrası sürece "uyum sağlamasında" etkili olmuştur. Kitlesel iletişim araçlarının etkisi tarihte insanları derinden etkileyen birçok örnekte görülmektedir, ancak hiçbir dönemde günümüzde olduğu kadar güçlü olmamıştır. Yeni teknolojinin geldiği noktada artık Castells'in (2016) sözleriyle, "internete ulaşan her şey, genel olarak dünyaya ulaşabilir" (s.467). 2010 yılında Haiti'de yaşanan 7.0 şiddetindeki depremin sonrasında, iletişimin Facebook, Twitter, kişisel bloglar gibi sosyal paylaşım ağları üzerinden sağlanması, bilgi paylaşımının bu ağlar üzerinden özellikle daha hızlı olması dolayısıyla, kurtarma çalışmalarının oldukça verimli yürütüldüğü belirtilmektedir. Aynı zamanda yaşanan afet sonrası durum, yine bu ağlar üzerinden dünyanın geri kalanı ile paylaşılarak, bölgeye uluslararası yardım ulaştırılması sağlanmıştır (Kodrich ve Laituri, 2011). Benzer bir örnek metnin başında belirtilen 12 Kasım 2017 tarihindeki Irak depremi sonrasında yaşananlardır. Sosyal medyadan olaya dair bilgi edinme, bilgi paylaşma ve olaya müdahale etmeye yönelikağsal örgütlenme durumu, sosyal medyanın etkisini ve insanların o etkiye dair farkındalığını göstermektedir. İletişim teknolojisindeki gelişimin yeni çağa etkisini Zencirkıran (2016) oldukça geniş bir perspektiften şu cümlelerle ele almaktadır:

> Brezilya'da yapılan bir dünya kupası dünyanın en ücra köşesinde izlenebilmekte, Dünya basketbol şampiyonası Türkiye'den bütün ülkelere ulaştırılmakta, Londra moda haftası vasıtasıyla dünya modasından son gelişmeler takip edilebilmekte, sanal müzeler vasıtasıyla dünyanın birçok yerindeki sanat eserleri görülebilmekte, sinema alanında ortaya çıkan bir film aynı anda tüm dünyada izlenebilmekte, dünyanın herhangi bir yerinden yerel ve ulusal medyaya ulaşılmakta, elektronik kütüphaneler (birçok üniversite, öğrencilere binlerce kaynağa bedava ulaşma imkânını sağlamakta) bilgi sınırlarını ortadan kaldırmakta, chat/msn/whatsapp/skype küresel sohbeti mümkün kılmakta, muhalif gruplar seslerini internet vasıtasıyla dünyaya duyurabilmektedirler. Bu tip yüzlerce örnek verilebilir. Kısaca, özellikle bilgiye ulaşma, kültürel etkileşim ve haberleşme açısından önceki dönemlerle kıyaslanamayacak bir zaman ve mekân kırılması yaşanmaktadır (s. 434-435).

Bu zaman ve mekân kırılması, demokratik ve özgürlük söylemleri temelinde özellikle son on yılda gerçekleşen birçok örnekte gerek hızlı iletişim, gerek örgütlenme yönüyle etkisini göstermiştir. İnsanlar hala belli toprak parçaları üzerinde ikamet etseler de yeni iletişim teknolojileri özellikle mobil teknolojiler vasıtasıyla hareket edebilme yetileri ve örgütlenmeleri küresel ağlara katılımları ile normalleşmektedir. We Are Social ve Hootsuite'in birlikte yapmış olduğu 238 ülkeden toplanan verilerin bulunduğu kapsamlı bir araştırmaya göre 2017 yılına kadar tespit edildiği kadarıyla, 7.476 milyar olan dünya nüfusunun yarısından fazlası internet kullanıcısıdır. Yaklaşık 5 milyar insanın akıllı telefonu bulunmaktadır. Dünya üzerinde 2.789 milyar insan sosyal medyayı aktif olarak kullanmaktadır, üstelik 2.549 milyar insan sosyal medya ağlarına mobil iletişim aracından bağlanmaktadır (Kemp, 2017).

Statista (2018) verilerine göre ise, dünya genelinde Facebook kullanıcı sayısı 2.234 milyar insanla sosyal paylaşım ağları arasında kullanım oranı açısından birinci sıradayken, 1.500 milyar izleyicisi olan Youtube ve 1.500 milyar kullanıcısı ile Whatsapp ve 1.300 milyar ile Messenger onu izlemektedir. Bu istatistikler göstermektedir ki, dünyanın her tarafından bireyler bir "ortaklaşalık" haline dâhil olmak istemektedirler. Birbirlerinin evlerini ağların sanal yollarından geçerek ziyaret etmekte, yine duvarları olmayan sanal kafelerde buluşmaktadırlar. Qualman (2012) sosyal medyanın en etkili ağlarından biri olan Facebook'un dünyadaki durumunu iddialı bir benzetme ile ifade etmektedir: "Facebook bir ülke olsaydı, bu ülke ABD nüfusunun iki katına sahip dünyanın üçüncü en büyük ülkesi olurdu". Onun 2012 yılında yaptığı bu tespitin üzerinden bugünkü istatistiklere bakıldığında, Facebook'un ulaştığı kullanıcı sayısı ile dünyanın en kalabalık ülkesi Çin Halk Cumhuriyeti'nin nüfusunu geçmiş olduğu görülebilir. Yeni dünyanın 2.234 milyar nüfuslu ülkesi Facebook, dünyanın bilinen tarihinde tanık olmadığı bir zenginliğe, kültürel çeşitliliğe sahiptir. Siber yollarını kesen sınırlar yoktur, mekân kırılmıştır ve mesafeler an'lara dönüşmüştür. Etkileşim ve iletişim paylaşımlarla sağlanmakta, birey daha önce hiç

varolmadığı bir yerde, tanışmadığı insanların paylaşımlarına yönelerek kendi düşüncesini paylaşabilmekte, gününü şekillendirmekte, sahip olunan kimlikten ziyade paylaşım öne çıkmaktadır. Üstelik bir paylaşıma gösterilen tepkiler ile bireyler sosyal paylaşım ağları üzerinden örgütlenmekte, interaktif bir ruh ile eyleme dönük tarihi kararlar alabilmektedirler. Wall Street eylemi, Gezi Parkı, Ukrayna Protestosu ve Arap Baharı bu konuya dair önemli örneklerdendir.

Bu eylemlerin yanı sıra Arap Baharının Suriye yansımasının bir sonucu ve bu araştırmanın konusu olan Suriye göçü özelinde, göç hareketleri de farklı bir örgütlenme biçimi olarak sosyal medyanın küresel ölçekte hareket etkisinden payını almaktadır. Literatürde oldukça yeni bir çalışma alanı olarak sosyal medyanın düzensiz göçe ve yasa dışı göç yollarına etkisi üzerine hazırlanmış az sayıda araştırma mevcuttur. Bunlardan biri, Dekker, Engbersen, Klaver ve Vonk'un (2018) Hollanda'ya iltica etmiş 54 Suriyeli ile yaptıkları derinlemesine mülakatlara dayanan araştırmadır. Araştırmanın neticesinde katılımcıların çoğunun, özellikle akıllı telefonları ile sosyal medyadan göçün öncesi ve göç süresince yararlandıkları; ancak teknolojiye kısıtlı ulaşımın ve otoritenin gözetimine dair korkunun akıllı telefon kullanımını kısıtladığı bulgularına ulaşılmıştır. Lif (2016) ise, düzensiz göçün göçmen ve potansiyel göçmenin internet kullanımından nasıl etkilendiği üzerine bir çalışma yürütümüş ve modern göçün anlaşılabilmesi için, göç çağının bilgi çağı ile bağlantılı bir şekilde ele alınması gerekliliği sonucuna ulaşmıştır. Yine Dekker ve Engbersen'in (2014) yapmış oldukları bir çalışmada, sosyal medyanın sadece iletişimde değil göç ağlarında da oldukça etkili olduğu vurgulanmıştır. Araştırmanın neticesinde, sosyal medyanın, göçmenlerin aile ve arkadaşları ile bağlarını güçlü bir şekilde sürdürebilmelerinin olasılığını arttırdığı, göç ve uyum sürecinin organize edilmesinde zayıf ilişkilerin üzerine gidilmesini sağladığı, örtük ilişkileri içeren yeni bir altyapı kurduğu, göçle ilgili resmi olmayan bilgilere dair zengin bir kaynak sunduğu şeklinde bulgulara erişilmiştir. Hacsek ve Visnansky'nin (2017) yine sosyal medya ve akıllı telefon kullanımını göçmen kaçakçısı olgusuna odaklanarak gerçekleştirdiği çalışma da literatürde yer alan kaynaklardandır. Çalışmada sosyal medyanın göçmen için göçü daha güvenli kıldığı bulgusu vurgulanmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin yasa dışı göç sürecine etkisi, yeni bir alan olarak, nitelikli araştırmaların sunulmasına olanak sağlamaktadır. Bulguların ortaklığı ya da değişkenliği, konunun ele alındığı disiplin ile ilintili belirlenmektedir. Bahsedilen çalışmalarda sosyal medyanın göç sürecini değiştirdiği farklı

yöntemlerle, ancak benzer bir ifade ile belirtilmektedir. Genel bir göç başlığı ile sosyal medya payını bütünleştirmek, sosyal medya ve paylaşım ağlarının göç süreci üzerinde nasıl bir dönüşüm yarattığını daha iyi açıklayabilmek adına yerinde olacaktır.

2.3 Suriye'den Daha "Güvenli" Diyarlara: Avrupa'ya Göç

Literatürün bu bölümünde, Suriye Arap Cumhuriyeti'nin tarihine değinilerek, Suriye krizinin nasıl oluştuğu tartışılacaktır. Krize dair genel çerçeveyi doğru çizebilmek adına yine istatistiksel veriler sunulmakta ve özellikle Türkiye bağlamında uyum politikaları ile Suriye göçü irdelenmektedir. Suriyeli insanların göç etme gerekçeleri yansıtılmaya çalışılarak, Avusturya özelinde Avrupa'ya gerçekleşen göçe dair bilgiler bu bölümde verilmekte ve araştırma konusuna ulaşan bağlantılar kurulmaktadır. Araştırma kapsamında, Avusturya'nın yasa dışı Avrupa göçünde ulaşılan ülke olması dışında sürece doğrudan bir etkisi olmamasından dolayı, bölümde Avusturya'nın göç politikaları ve uyum çalışmalarına dair bir alt başlık yer almamakta ve sonraki bölümde bu gerekçe detaylandırılmaktadır. Ayrıca sosyal medyanın göçü küreselleştirme olanağı, Edirne'de gerçekleşen Facebook buluşmasından hareketle açıklanmakta ve Suriye'den Avrupa'ya gerçekleşen göç yolunda ağ teorisindeki cemaat ağlarının siber ağlara evrilmesi olasılığından bahsedilmektedir.

2.3.1 Savaş Öncesi ve Savaş Sonrasından Günümüze Suriye Göç Tarihi

Orta Doğu, üç kıtanın buluştuğu, hayvanların ilk kez burada evcilleştirildiği, Neolitik evrenin insanlarının tarıma ve üretime başladığı; kentlerin, uygarlığın, devlet yapılanmasının ilk kez burada doğduğu topraklardır. Birçok uygarlık kültür izlerini burada bırakmış, semavi dinlerin merkezi olmasının yanı sıra dünyanın petrol rezervinin yüzde 80'i, doğalgaz rezervinin ise yüzde 50'sini barındırması sebebiyle siyasi ve ekonomik bir bölge olma özelliği de taşımaktadır (Koyuncu, 2013). Bu değerde bir bölge olmasından dolayı, özellikle işgallere karşı direniş mücadeleleri tarihin hemen her döneminde bu topraklar üzerinde görülmektedir.

Bugün bu durumun içinde olan Suriye'de de gerçekleşen savaşın getirileri neredeyse tüm dünyayı etkilemektedir. Bunun sebeplerini Suriye'nin yakın tarihi üzerinden

anlamak mümkündür. Koyuncu'nun (2013) bahsettiği gibi, insanların bu bölge ile ilk temaslarının MÖ 4000'li yıllara dayandığı Suriye toprakları, farklı zaman aralıklarıyla Sümer, Ebla, Akkad, Mısır, Hitit, Asur, Kenan, Helen ve Roma Medeniyetlerini ağırlamıştır. İslam'ın bölgeye ulaşması ile Suriye, ilk defa 661 yılında bir devlete, Emevi Devleti'ne ev sahipliği yapmıştır. Sonrasında belirli dönemler Abbasi, Büyük Selçuklu, Memlük ve Osmanlı Devletlerinin sınırlarına dâhil olmuştur. Öyleyse farklı zamanlarda çok sayıda topluluk, medeniyet ve devletin varolduğu bu dönemlerin Suriye topraklarında, savaş ve fetihlerin yarattığı göç ya da kentleşmenin getirdiği işgücü göçünü yaratması olağandır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Osmanlı Devleti güç kaybetmeye başlamış ve Orta Doğu bölgesi (özelikle Filistin toprakları) üzerine yapılan işgal planlarından ve bölge devletlerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan doğan kaostan Suriye de payını almıştır. 1916 yılında Suriye toprakları Sykes-Picot Antlaşmasıyla İngilizler tarafından Fransızlara bırakılmıştır. Sonrasında Sünni, Alevi, Katolik, Protestan, Dürzi, Maruni, Nusayri gibi mezhepsel ve dini azınlıklar arasındaki ayrılıkların şiddetlenerek, siyasi argümanlara dönüşmesi, ülkede sürekli bir çatışmanın varlığına sebep olmuştur (Koyuncu, 2013). Bu ayrışmaların bugünkü Suriye krizini nasıl etkilediği ilerleyen paragraflarda görülecektir.

Orta Doğu'da bir Arap Birliği kurma hayali dahi, yürütülen Pan-Arabizm politikasının hatalı işleyişinden dolayı, genelinde Orta Doğu'da özelinde Suriye'de kaosu durdurmaya yetmemiştir. Bugün yaşanan Suriye krizinin temelleri neredeyse bir yüzyıl öncesinden atıldığı görülmektedir. Fransızlar 1946 yılında Suriye'nin bağımsızlığını kabul etmiştir; fakat bu süreç ve sonrasında, bahsedilen argümanların desteği ile Suriye'de art arda 13 askeri darbenin gerçekleşmiş olması ve askerin sivil siyasete bu denli müdahalesi, açıktır ki Suriye'de derin yaralar bırakmıştır. Darbelerin toplumsal istikrarı ve gelişimi engellemediği iddiasının ve de halkın bu duruma karşın yorgunluğu ile tepkisizliğinin en belirgin göstergesi, en kanlı darbe diye anılan 13. darbede halkın iki tarafı da desteklememesi ve mücadeleye hiç katılmamış olmasıdır. 1970 yılı Kasım ayında Hafız Esad gerçekleştirdiği darbe sonrasında Suriye'nin ilk Nusayri devlet başkanı olmuştur ve ülkede artık Esadlar Dönemi başlamıştır. (Koyuncu, 2013). Suriye'de resmiyette çok partili Cumhuriyet yönetim biçimi uygulanır görünse de, sistemin işleyişinde bu tabirin seçim olanağının dışında bir uygulamasının olmadığı görülmektedir. Bağlama'nın (2016)

belirttiği gibi, Hafız Esad'ın devlet başkanı seçildikten sonra, darbe sürecinde de oldukça etkili olan Suriye ordusunu kendine destek olarak alması ile ordu komutanlığını sürdürmesi ve ötekilerden arındırma operasyonu olarak da adlandırılabilecek şekilde kendine muhalif olabilecek tüm kurumlara Nusayrileri ataması, mezhepler ve dini azınlıklar arasındaki ayrılıkları arttırmakla kalmayıp, bugün şahit olunan şiddeti de besleyip hazırlamıştır. Bu kısa tarihsel anlatıdan da anlaşılacağı üzere, aslında 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş, özellikle son 70 yılın halk üzerindeki birikimi ile iç savaşın dışa yayıldığı, dolayısıyla dış müdahalelere açık hale geldiği ülkede uzun yıllardır varolan ayrışmanın, buna karşın yönetimdeki istikrarsızlığın ve güce dayalı zayıflığın bir sonucudur.

Hafız Esad'ın vefatının ardından, devlet başkanı olan oğul Beşşar Esad yurtdışında tıp eğitimi almış, liberal profili ile başkanlığının ilk yıllarında ülkede oldukça olumlu bir hava estirmiş ve hatta bu dönem "Şam Baharı" olarak adlandırılmıştır. Koyuncu (2013) ile Aras ve Toktaş'ın (2008) belirttikleri gibi, ülkede 1963 yılından itibaren uygulanan olağanüstü halin kaldırılması, daha özgürlükçü bir tavrın sergilenmesi, siyasi af çıkartılması[8], kadınların eğitim- siyasal ve toplumsal katılım haklarında ciddi iyileştirmelerin yapılması, liberalleşme politikası kapsamında özel bankaların kurulmasına yönelik adımların atılması, özel radyo istasyonlarının kurulması ve siyasi dergilerin yayınına izin verilmesi, eğitim kurumlarında başörtü yasağı ile ilgili kanunda yapılan değişiklik ile askeri lojmanlarda namaz kılmanın serbestleşmesi gibi inanç özgürlüğünü içeren adımlar, Şam Baharının reformlarıdır. Bahsedilen reformlar Suriye toplumunu küreselleşen dünya sistemine sosyo-ekonomik ve özellikle sosyo-kültürel anlamda yakınlaştıran, azınlıklar arasındaki ayrışmayı engelleyen ve uyumu güçlendiren adımlar olmuştur.

Şam Baharı, yoğun reformlarına karşın kısa sürmüştür. Koyuncu'nun (2013) ifade ettiği gibi, 11 Eylül 2001 yılında ABD'deki İkiz Kulelere yapılan saldırının sonrasında, ABD'nin Afganistan ve Irak'ı işgal ederek, Suriye'yi teröre destek verdiği yönünde suçlaması, Suriye'nin tekrar sıkı güvenlik politikalarına yönelmesine sebep olmuştur. Ayrıca Kuzey Irak'taki hareketlenmelerin etkisiyle bölgedeki Kürtlerin hak talepleri de ülkedeki gerginliği beslemiştir. İkinci somut etken olarak, 2005 yılında Suriye'nin denetimi altında olan Lübnan'ın Başbakanı Refik Hariri'nin yapılan bir suikast sonucu

[8]2000 yılı Kasım ayında 600 siyasi tutuklu serbest bırakılmıştır.

öldürülmesi, şüpheleri Suriye yönetimi üzerinde toplamış, oluşan kriz güvenlik konusunda ciddi adımlar atılmasına sebep olmuştur ve dolayısıyla Bahar sona ermiştir.

Tunus'ta, 2010 yılı Aralık ayında, 26 yaşındaki seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin rüşvet vermek istememesi üzerine belediye memurları tarafından şiddet görerek el arabasına el konması ve vali ile görüşme talebinin reddedilmesi, kendisini benzinle yakmasına sebep olmuştur ("Tunus'ta devrimi ateşleyen", 2011). Bu görüntüyü izleyen ya da bu olaydan haberdar olan insanlar, hisleri, fikirleri ve biriktirdikleri ile sokağa dökülmüşlerdir. Buazizi sadece kendini değil, Orta Doğu ve hatta dünyadaki birçok ülkede insanların sabırla ellerinde tuttukları çırayı yakmıştır. İnsanların ulus-devletlerden beklediği sosyal hizmeti görememesi, kültürel, sosyal, ekonomik her alanda kırılmalara yol açmış ve sonunda toplumlar varolan rejimlerin değişmesini talep etmiştir. Aslında tarih yine farklı bir yüzüyle tekerrür etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olan son kıvılcım Avusturya-Macaristan veliahdının bir Sırp tarafından öldürülmesi gibi Orta Doğu'da da bir kıvılcım ile önemli bir tarihi dönem yazılmaktadır.

Halkın sokağa hak arayışı için çıktığı ayaklanmalar neticesinde Tunus'ta 23 yıllık Binali iktidarı, Mısır'da 30 yıllık Mübarek iktidarı, Libya'da 42 yıllık Kaddafi iktidarı devrilmiştir. Yemen'de Salih 34 yıllık iktidarını yardımcısına devredip ülkeyi terk etmiş, Bahreyn'de askeri müdahale ile ayaklanma bastırılmıştır (Koyuncu, 2013). Bu ülkelerin yanı sıra Suudi Arabistan, Cezayir ve Ürdün gibi ülkelerde de Arap Baharı etkisini göstermiştir. İktidarlar devrilmiş ya da devirme girişimi gerçekleşmiş ve sonrasında bastırılmış olsa da, bugün halen bu ülkelerde iç savaş ya da kaos söz konusudur. Bu kıvılcımdan payını alarak ayaklanmalarla başlayıp, şu anda savaş ile yanmakta olan Suriye, sürecin en etkili örneklerinden biri olmuştur, halen olmaktadır.

Arap Baharının bölgedeki etkisi, Suriye'de de Esad'ın bilhassa güvenlik konusunda hassasiyetinin artarak, öncesindeki özgürleştirici reformların tam aksine keskin önlemler almasına yol açmıştır. Şen'in (2016) belirttiği gibi, Suriye'nin Der'a kentinde iki kadın doktorun arasında geçen bir telefon konuşması neticesinde önce doktorların, sonra da duvarlara iktidar karşıtı sloganlar yazan 15 aşiret çocuğunun tutuklanarak işkenceye uğramaları, Der'a aşiretlerinin tepkilerini arttırmıştır. Aşiretlerin emniyet görevlilerine ulaşarak çocuklarını alma isteği olumsuz bir dille karşılık bulmuş ve duruma merkezi yönetimin de müdahil olması, 15 Mart 2011'de Suriye'de protestoların başlamasına neden olmuştur (Bağlama, 2016). Görüldüğü üzere, iç savaşa kadar Suriye'de pratikte hala aşiret

sisteminin devam etmesi, ülkedeki ilk kıvılcımın tutuşmasında oldukça etkili olmuştur. Aslında Der'a kentinde yaşananlara bakıldığında Suriye'deki ilk protestoların bugün yaşanan krizi hedeflemediği, doktorlar ve çocukların özgürlüğü için bölgesel bir tepki olarak ortaya çıktığı görülebilir; fakat Suriye güvenlik güçlerinin diğer Orta Doğu ülkelerindeki tavra benzer bir tepki göstererek, protestolara şiddetle karşılık vermesi ve bu yolla iktidarın şiddetini toplum üzerinde meşru kılması, ayrıca Facebook Devrimi'nin siber ağlarının sürece etkisi, protestoların bugün halen süren silahlı direnişlere dönüşmesine sebep olmuştur.

Castles ve Miller (2008), "farklı bölgelerde artmakta olan etnik ve siyasal çatışmaların gelecekte kitlesel kaçışları da beraberinde getireceğini" belirtmektedirler (s. 7). Gelecekte gerçekleşme ihtimalinin yanı sıra, insanlık tarihinde bu kaçışın pek çok örneği mevcuttur ve son yedi yıldır Suriye'den yapılan kitlesel göç, bu ifadeyi adeta canlandırmaktadır. Suriye'de süregelmekte olan bu savaş, daha önce bahsedildiği gibi, Suriye halkının uzun zamandır maruz kaldığı özellikle etnik ötekileştirmenin bir sonucudur. Ötekileştirme dili, ayrımcılığı dolayısıyla nefret söylemlerini ve ayrışmanın artmasına neden olmuş; toplumsal birlikteliğin oluşamaması, kriz durumunda dış devletlerin müdahalelerinin de Suriye topraklarına erişmesine olanak sağlamıştır. Zolberg, Suhrke ve Aguao (1989), bu savaş sürecini ve diğer ülkelerin savaşa dâhil olma durumunu ifade ettikleri sözleriyle tam da bu hususu vurgulamak istemişlerdir:

> Çoğu yerel çatışma, süper güçlerin taraflara modern silahlar sağladığı Doğu-Batı çatışmasının boy aynasına dönüştü. Bu durum, kitlesel göçleri de beraberinde getiren şiddetin yaygınlaşmasına hız verdi (Akt: Castles ve Miller, 2008, s. 148).

Şu anda Orta Doğu'da, özellikle Suriye'de yaşanan savaşın içten dışa (yerellikten ulusötesine) açılan bir savaşa dönüşmesinde ve milyonlarca insanın ülkesini, kültürünü, sosyo-ekonomik koşullarını terk etme mecburiyetinde bırakılmasında en önemli etkenlerden biri bu boy aynasında, bahsedilen süper güçlerin görmek istediği yansıma olsa gerek.

On yıl öncesine kadar dünyadaki mevcut mülteci rejimini belirleyen iki önemli çatışma söz konusu olmuştur: "Avrupa'da 40 milyonu aşkın yerinden edilmiş insan bırakan İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş" (Castles ve Miller, 2008, s. 147). Yedinci yılda, Suriye'deki savaş henüz bitmemişken ve ne zaman biteceğine dair bir fikir yürütülemezken, başka bir ülkeye sığınmayı talep etmiş kayıtlı Suriyeli mülteci sayısı daha

önce belirtildiği gibi 5.649.698'dir (UNHCR, 2018a). Açıktır ki, gerek iç göç gerekse ulusaşırı göç yoluyla milyonlarca Suriyelinin evini terk etmek zorunda kaldığı Suriye göçü, etkisi sosyal, politik ve ekonomik anlamda uzun süre hissedilecek ve pek çok disiplin tarafından irdelenecek tarihi bir kavşak niteliğindedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren bahsedildiği haliyle süregelen istikrarsız devlet politikaları ve sosyo-kültürel temelde topluma sağlanmayan haklar nedeniyle başlamış olan Suriye krizi küreselleştikçe, neticesindeki göçü de küresel kılmıştır.

Suriye'den 20. yüzyılın başlarında Kuzey ve Güney Amerika'ya, aynı yüzyılın ikinci yarısında başta ABD olmak üzere dünyanın gelişmiş ülkelerine ve son on yıllarda emek göçü olarak daha iyi koşullardaki Arap ülkelerine gerçekleşen ciddi oranda bir göç söz konusudur (Zohry, 2008). Ancak bu süreçlerden hiçbiri savaştan kaynaklanan zorunlu ve kitlesel bir göç olma özelliği taşımamaktadır. Devam etmekte olan bu nüfus hareketi, en temel insan haklarından biridir ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 14. maddesi 1. bendinde açık bir şekilde ifade edilmiştir: "Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır" (T.C. Danıştay Başkanlığı). Ayrıca vurgulanması gereken bir nokta olarak, bu beyanname, konunun bu araştırmadaki tarafları olan Türkiye ve Suriye'nin yanı sıra Avrupa Birliği üyesi her ülke tarafından da imzalanmıştır. Merkezi Birleşik Krallık'ta bulunan SOHR'un yayımladığı son rapora göre[9], Suriye'deki savaşta 2011 yılından 2017 yılının Kasım ayına kadar 102.618'i sivil olmak üzere 343.511 kişi hayatını kaybetmiştir. Hayatını kaybeden sivillerin 19 bini çocuk, 12 bini ise kadındır ("Suriye'deki savaşta", 2017). Frelick'in (1990) bir çıkarımı Suriye'den hayatta kalmak için göç etmek zorunda kalan insanların durumunu oldukça iyi ifade etmektedir: "Terk etme özgürlüğü, en azından bir hükümetin kendi vatandaşlarına karşı yaptığı insan hakları ihlallerinden kaçma yolunu temsil etmektedir" (Akt.: Şirin- Öner, 2012b, s. 273). Suriye göçü üzerine tartışılan tüm konular bir yana, aslında tek bir sonuç vardır: On yıllardır ayrımcılığa uğrayan bu insanlar ölmemek için kitlesel olarak göç etmek zorunda kalmışlardır ve halen kalmaktadırlar.

[9]SOHR bu raporu Suriye'deki sağlık personelleri, aktivistler, silahlı gruplar, rejime yakın güçlerden aldıkları bilgiler doğrultusunda hazırlamıştır.

2.3.2 Suriye Savaşı'ndan Avrupa'ya Doğru

İletişim teknolojilerinin küreselleşmenin etkisindeki gelişimi, ekranlardan izleyiciye ulaşan savaş gerçekliğini bir izlenceye dönüştürmektedir. İnsanlar orada bir savaş olduğunu bilmekte fakat kendi yaşamının gerçekliği, dinamiği ile bağdaştırmamakta; ona anlam yükleyememektedir. Bilme durumu, hiper-gerçekliğe yönelendir. Öyle görünmektedir ki, gerçeklik algısı bir yandan halen görülen, duyulan duyu organlarına doğrudan ulaşan ile ilişkilidir. Savaş simülasyonunda, ekrandaki bombalama görüntüleri sonlandığında, hikâye de sonlanmaktadır. Suriye Savaşı için de yaşanan bu olabilir. Devletler ve toplumlar Suriye ile aralarında herhangi bir ortaklık yoksa kendi belirledikleri mesafeyi korumayı tercih etmektedirler. Türkiye ve diğer komşu devletlerinin uyguladığı sığınma/geçici koruma politikası, komşu ülke olarak o zamanın koşullarına uymuştur, ancak Suriye'deki iç savaşın bu denli zamana yayılacağı konusundaki öngörü belirsizken, gelen insanların sadece sınırdan ülkeye girmelerine izin vermek, aynı zamanda onların yaşamlarını sürdürebilmesi anlamına gelmemektedir. Bu durum, sürecin şaşkınlığının da etkisiyle gecikmeli olarak anlaşılmaktadır.

Savaşın ilk zamanlarından bu yana yaşam hakkı adına Suriye'den komşu ülkelere göç eden birçok Suriyeli bireyin, gerek "geçici" olma statüsünden ötürü, gerekse Suriye'nin geleceğindeki durumunun belirsizliğine dair olan endişesi; koşulları iyileştirecek yeterince çalışma yürütülmemesi ya da yapılan projelerin nüfusa yetersizliği, yakın vadede dahi plan yapamamasına neden olmaktadır. Bu sebeple Suriyeli bireyler, Suriye'ye geri dönmek ya da Avrupa'ya ne şekilde olursa olsun göç etmek gibi farklı çıkış yollarına yönelmektedirler.

Suriye'ye geri dönüşlerin dikkatli planlanması gerekliliğinin yanı sıra, diğer seçenek olan Suriyelilerin Avrupa'ya yasal olmayan ve oldukça tehlikeli yollardan geçme uğraşları, en az Suriye'deki savaş kadar hassas ve ivedilikle çözüm gerektiren bir konudur. Yaşam koşullarının iyileştirileceğine dair beklentinin yeterli karşılığı bulmaması ile birlikte Suriyelilerin sığındığı bazı Orta Doğu ülkelerinin göç politikalarında temel insan haklarını tehdit eden yaptırımları uygulaması, bu insanların yasa dışı ve tehlikeli yollardan Avrupa kıtasına göç etmeyi göze almalarına neden olmaktadır. BM sözcüsü Adrian Edwardsise, Suriye'nin sığınılan komşu ülkelerinden Avrupa'ya yapılan bu göçü yedi

neden ile gerekçelendirmiştir[10]. Bu gerekçelere göre, Suriye'deki krizin çözüleceğine dair umutlar azalmakta ve gelecek belirsizleşmektedir. Ekonomik koşulların yetersizliği ile çalışma konusundaki yasal engellerden dolayı varolan birikim tükenmektedir. Bu durum kira ödemesi, ailenin yükümlülükleri ve temel ihtiyaçların giderilmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla sınırlı geçim olanakları, yasa dışı çalışma mecburiyetini doğurmakta; fakat göç edilen özellikle Ürdün, Lübnan gibi ülkelerin buna karşın sert yaptırımları Suriyeli insanları endişelendirmektedir. Yapılan yardımların yetersizliği, çalışamayan insanları ve aile üyelerini dilenciliğe, çocuk işçiliğine itmektedir. Ayrıca Ürdün'de sağlık hizmetlerine ve tedavi olanaklarına erişim oldukça problemlidir. Özellikle Lübnan Devleti, Suriyelilerin sığınmacı olarak ikametlerini zorlaştıran politikalar sergilemekte, insanların çalışamayacaklarına dair bir taahhütname ve ek olarak kira sözleşmesi sunmalarını mecburi kılmaktadır. İnsanlar gözaltı ya da tutuklanma gibi yaptırımlardan korkmaktadır. Ayrıca kısıtlı ve düzensiz eğitim olanakları, çocukların okula gitmek yerine çalışmak zorunda kalması ve kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, oluşan kayıp nesle dair kaygıyı arttırmaktadır. Irak'taki Suriyeli insanlar güvende olduklarını hissetmemekte ve göçü bu duruma bir çözüm olarak görmektedirler (UNHCR, 2015).

Edwardsise, sığınılan Orta Doğu bölgesindeki ülkelerin üzerinden genel bir anlatımla, bu çıkış noktasını açıkça ifade etmiştir. Ayrıca Suriyeli insanların yasa dışı yollardan göç etmesinde hedefin genel olarak Avrupa olduğu, bu tezin araştırma alanının Avusturya olmasının bu hedefte pek bir payının olmadığının vurgulanmasında yarar vardır. Potansiyel göçmenin herhangi bir cemaat ağından yararlanmama durumu, hedef ülkeyi de belirsiz kılmaktadır; çünkü gerçekleşen yasa dışı göçlerin en temel amacı sağlıklı bir şekilde güvenli ve refah düzeyi kişinin beklentisini karşılayan bir yere ulaşmaktır.

Bilindiği üzere bu göçlerin çoğu yasal olmayan yollarla gerçekleşmektedir. Türkiye'den Avrupa ülkelerine yasal olmayan göç güzergâhı olarak, karayolu ile ülkenin kuzeybatısından Bulgaristan veya Yunanistan'a, denizyolu ile Ege kıyılarından Yunan Adaları'na doğru genellikle iki yol kullanılmaktadır (Bk. EK A). 2011 yılı öncesinde de bu yollar üzerinden yapılan göçler, şüphesiz Suriye'deki savaşın başlamasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Hangi yolun daha fazla tercih edildiği ile ilgili oran çoğunlukla değişmekte, geçiş yapılan sınırlardaki güvenlik önlemlerine dair atılan adımlar bu tercihleri

[10]"Seven factorsbehindmovement of Syrianrefugees to Europe" başlıklı konuşmasını, 25 Eylül 2015 tarihinde Cenevre'deki Milletler Sarayı (Palais des Nations)'nda gerçekleşen bir basın toplantısında sunmuştur.

belirlemektedir. Yasa dışı göçü önlemeye dair devletlerin aldığı güvenlik önlemleri göçü sonlandırmamakta; buna rağmen göç süreci ile ilişkili devletler çokkültürlülüğü destekleyen, yapıcı bir tavır sergilememektedir. Örneklendirmek gerekirse, Uluslararsı Af Örgütü'nün (2015) belirttiği gibi, Ocak 2014 tarihinde Bulgaristan'ın göçe önlem olarak Türkiye ile kara sınırına 30 kilometrelik tel ördürmesi ve denetim tedbirlerini arttırması, Eylül 2013-Kasım 2013 tarihlerinde düzensiz giriş yapan 8 bin göçmen sayısının, Ocak 2014- Mart 2014 tarihinde 302 göçmene düşmesine sebep olmuştur. Ayrıca Bulgaristan 2015 yılında sınırın tamamını kapatma kararı almış ve şu anda bu kararını denetim önlemlerini arttırarak uygulamaktadır.

Benzer tavrı AB'nin tüm eleştirilerine rağmen Macaristan da sergilemiştir. Göç güzergâhının üzerinde olan ülkelerden biri olarak, düzensiz göçü durdurmak amacıyla 2015 yılında Sırbistan ile olan güney sınırını dikenli teller ile iki kez çevirmiş; polis ve eğitimli köpeklerle denetimini arttırmıştır. Sonrasında Hırvatistan ile olan sınırına da çit ördürmüştür. Ayrıca Macaristan Başbakanı Viktor Orban, Avrupa Komisyonuna gönderdiği mektupta, çit için ödenen 800 milyon Euro'nun en azından yarısının, kendilerine geri ödenmesini talep etmiştir. Aynı yıl (2015 yılı) AB, Yunanistan ve İtalya'ya ulaşan 120 bin düzensiz göçmeni üye ülkelere dağıtma kararı almıştır; fakat Macaristan ve Slovakya bu karara karşı çıkmış ve Adalet Divanı'na başvurmuştur ("Orban sınıra ördürdüğü", 2017). Avrupa Adalet Divanı'nın Slovakya ve Macaristan'ın öngörülen mülteci sayısını[11] kabul etmekle yükümlü olduklarına hükmetmesine rağmen, Macaristan mülteci kabul etmeyeceğini bir kez daha yinelemiştir ("Adalet divanı mülteci", 2017).

Daha güncel bir örnek olarak, 14 Mayıs 2018 tarihinde İtalya'nın Sicilya kıyılarına yaklaşan 629 mülteciyi taşıyan geminin İtalyan Devleti tarafından limana girmesine izin verilmemesi ve aynı tavrı Malta Devleti'nin de sergilemesi, mülteci sorununa dair bir krize daha sebep olmuştur. Uzlaşma sağlanamaması üzerine İspanya Devleti, gemiyi limanına kabul edeceğini açıklamıştır (Pianigiani, Horowitz ve Minder, 2018). Birçok AB ülkesinin Suriye krizini çözmeye yönelik ortak dili benimsememesi, AB'ye ulaşan mülteci nüfusun yoğun bir şekilde Yunanistan ve İtalya'da kalmasına neden olmaktadır. AB, İtalya ve Yunanistan'da kalmış sığınmacıların AB üyesi ülkelere yerleştirme planı üzerine kararını Eylül 2015 tarihinde almış; fakat geçen iki yıllık sürede (Eylül 2017 tarihine kadar) bu sayı 23 bine ancak ulaşmıştır. Ayrıca AB Komisyonu, 2018 yılında Türkiye, Orta Doğu ve

[11]Bahsedilen sayı, Macaristan için 1.294 mülteci, Slovakya için ise 902 mülteci şeklindedir.

Afrika'dan gelen 50 bin mültecinin AB üyesi ülkelere yerleştirilmesinin planlandığını belirtmiştir ("AB Komisyonu 50 bin", 2017).

Suriye krizinin, zincirin başından sonuna kadar ilgili her ülkenin sorumluluğunu arttırdığı açıktır, ancak çözüm olarak görülen bu kısıtlayıcı tedbirler, Avrupa göç krizinin sadece daha fazla büyümesine neden olmaktadır. BM'nin verilerine göre, dünyada 1,19 milyon insanın yeniden yerleştirilmesi gerekmektedir ve bu konuda BMMYK'nın belirlediği son yılın hedefi 170 bin insandır (Beşer, 2017).

Ayrıca "Missing Migrants"[12] Projesinin (2018) verilerine göre 2017 yılında dünya üzerindeki göç yollarında gerçekleşen ölüm oranı 6.163 kişi; 1 Ocak- 17 Haziran 2018 tarih aralığında ise bu orana 1.417 cansız beden daha eklenmiştir. 2018 yılında göç yolundaki ölümlerin 792'si Akdeniz göç yolunda gerçekleşmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki, kısıtlayıcı önlemler, ölüm korkusu, Suriyeli insanlar nezdinde birebir formülünün[13] uygulanması, gitmeyi göze alan insanları durdurmamaktadır. Sadece farklı güzergâhı tercih etmelerine ya da göçmen kaçakçılığı yapan çeteler gibi daha yasa dışı yollara başvurmalarına neden olmaktadır.

En yoğun Suriye nüfusuna sahip Türkiye üzerinden bu durumu değerlendirmek gerekirse, Suriyeli insanların Türkiye'deki yaşam standartlarını iyileştirme politikaları[14] ne denli devam etse ve nitelikli adımlardan biri olan çalışma izni ile ilgili yasal zemin iyileştirilmekte olsa da[15], tüm bu adımların 3,5 milyonu aşkın bir nüfus için uygulaması geç başlamış ve yavaş ilerlemektedir. Özellikle Suriyeli gençler, iş bulma sorunu ve dolayısıyla ekonomik sıkıntılardan ötürü, Türkiye'yi bir geçiş ülkesi olarak konumlandırarak Avrupa'nın "çekici" standartları ve sunduğu avantajlara odaklanmaktadırlar. İçinde yaşadıkları koşulların beklentilerini karşılamaması ve Avrupa'da bu durumun tamamen değişeceğine dair olan umut (ki umut, geçici olma

[12] Bu proje verileri IOM, ulusal otoriteler ve medya kaynaklarından derlemektedir.

[13] Birebir formülü, 18 Mart mutabakatı doğrultusunda 31.12.2016 tarihi itibari ile Türkiye'den Yunan Adalarına geçen; fakat Türkiye'nin geri aldığı her bir Suriyeli düzensiz göçmenin karşılığında, bir Suriyeli sığınmacının AB üyesi ülkelerden birine yerleştirilmesidir. Detaylı bilgi için bk. Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı, 2017, s.85.

[14] Türkçe dil kursları, Geçici Eğitim Merkezleri, okullaştırma projeleri, YİMER gibi çalışmalarla örneklendirilebilir.

[15] 11.01.2016 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" yürürlüğe girmiş; Suriyeli insanların çalışma koşulları ile ilgili sömürüye karşı bir tavır sergilenmeye başlanmıştır. Detaylı bilgi için bk. Resmi Gazete.

statüsü ve savaşın sürmekte olan şiddetinden dolayı kaybedilmekte olan bir olgudur), her koşulda bu yasal olmayan Avrupa göç yolunu göze almalarına sebep olmaktadır.

Castles ve Miller (2008), ilk etapta kendi ülkelerinin yapısına benzer komşu ülkelere sığınan zorunlu göçmenlerin sadece küçük bir azınlığının ikinci aşama olarak daha iyi ekonomik ve sosyal standartlardaki ülkelere göç ettiğini belirtirler ve Zolberg ile Benda'nın (2001) da ifadesini aktararak bu düşünceyi desteklerler: "İleride göç edebilenler finansal kaynaklara, insani sermayeye (özellikle eğitim), gidilecek ülkelerde sosyal ağlara sahip olanlardır". Gerek mülteciler, gerek kalıcı yerleşimciler gerekse geçici işçiler, göç koşulları ve yasal durumları farklı olsa dahi, aynı besleyici, belki de oluşturucu kaynaktan hareket etmektedirler: "Modernleşme" ve "Küreselleşme" (Castles ve Miller, 2008, s. 44). Bu araştırmanın sorusu tam da bu noktadaki bağlantıları cevaplamaya yöneliktir: Küreselleşme, her alanda olduğu gibi, göç eylemi için de tarihi boyunca temel güdü ve gereksinimlerden biri sayılan, "gidilecek ülkelerdeki cemaat ağlarına dâhil olma" ön koşulunu değiştirmiş midir? Aile üyeleri ya da tanıdıktan oluşan bu ağlar listedeki öncü yerini "sosyal medyanın ağlarına" bırakmış ve artık onu sadece destekler hale gelmeye başlamış mıdır? Sonuç bölümünde bu sorulara verilecek olan cevaplar, yasa dışı göç sürecine dair yeni oluşum ve etkenleri gösterecektir.

2.4 Sosyal Medyanın Küreselleştirdiği Suriye Göçü

Herakleitos'un ifadesiyle "Değişmeyen tek şeyin değişimin kendisi olduğu" dünyada, nüfus hareketleri de özellikle son birkaç yüzyıldır yarı-çevre bölgelerde sürmekte olan sömürge, zulme dönüşen savaşlar, soykırımlar, endüstrileşme, ulus devletlerin oluşumu gibi sebeplerle kitlesel olarak gerçekleşmiş, geleceği de etkileyen köklü dönüşümlere yol açmıştır ve yol açmaya devam etmektedir; fakat bugünkü kitlesel göç sisteminin ağlarına işleyen, onu doğrudan etkileyen ve dünden oldukça farklı kılan bir etken söz konusudur: Küreselleşme. Erkayhan (2013) bu olguyu şu şekilde açıklar:

> Küreselleşme, uzun dönemler içerisinde çeşitli etkenler altında, dünyada farklı kültürlerin karşı karşıya gelerek, birbirlerinden etkilenmeleri ve birlikte ekonomik, politik, sosyal ve kültürel dönüşümler ortaya koymalarıdır. İnsanların dünyanın farklı bölgeleri ile etkileşime geçmelerine dayanan bu süreç, ilk insanlar Homo Erectus ve Homo Sapiens'in Doğu Afrika'nın dışına göç etmelerine kadar geri gitmekte, günümüzdeki bilgisayar çağında bilginin dijitalleşmesine kadar uzanmaktadır (s. 24).

Son yüzyılda teknolojinin de hızlı gelişimi ile bu sürecin etkileri daha belirgin hissedilmektedir. Küreselleşme farklı birçok olgu gibi göçü de dönüştürmekte, onun dilini değiştirmektedir. Aynı zamanda göç de, küreselleşmenin evreni sarmalayan damarlarını besleyerek onu adeta güçlendirmektedir. Bu etki, sadece insanların yaşamlarına nüfuz etmesine müsaade ettiği bir durum değildir. Küreselleşme oraya çoktan sızmıştır, sanki çevresindeki, öncesindeki tüm farklı yapıları zihinlerden silmeye belki de kendine eklemeye çalışırcasına bir döngü kurmuştur ve insanlar bu döngüye silik adımlarla dâhil olmaktadırlar. Sosyal medyayı hayatının neredeyse zaruri bir parçası haline getirmiş olan birey, sınırının ötesine göç etmeye karar verdiğinde ya da mecbur kaldığında küreselleşmenin dönüştürdüğü zeminde, daha güçlüdür. Daha bireyseldir; fakat aynı zamanda daha kolektiftir. Yurttaştır ama yurtsuzdur. Yolu daha güvenlidir ve daha tehlikelidir. Bu zeminde en çok, sosyal medyanın diliyle daha "sesli"dir.

Castles ve Miller'ın (2008) ifade ettiği gibi, küreselleşmenin etkisindeki uluslararası göçler bugün kendi tarihindeki örneklerine göre sosyo-ekonomik ve politik açıdan en belirgin dönemini yaşamaktadır. Dolayısıyla göçü bugün ulusal güvenlik konusu yapan siyasetçiler de küresel aktörler haline gelmiştir, çünkü teknolojinin eriştiği hız ile iletişim, idare ve koordinasyon, artık küresel siber ağlar yoluyla gerçekleşmeye başlamıştır. Bu enformasyon ağları, toplumu, yolları, sokakları, dilleri, yeni bir kültürü oluşturmaktadır. Son on yıldır yaşanmakta olan çeşitli hareketler de küreselleşmenin etkisinde ve enformasyon ağlarının desteğinde gerçekleşmektedir. Sosyal medya bu hareketlerin öncü güçlerinden biridir. Çoban (2014), bu durumu Arap Baharı ve diğer hareketler üzerinden şu sözlerle ifade etmektedir:

> Dünyanın üzerinde bir hayalet geziyor… Sosyal medyanın hayaleti. Bu hayalet yeni bir dünyanın dilini konuşuyor ve sanaldan gerçeğe tüm sokaklarda da artık bu dil konuşuluyor. …. Facebook, Twitter, Youtube ve diğer sosyal medya ağları dünyanın tüm sokaklarını birbirine bağlıyor, devrimci dalga hiçbir engel tanımayan bir biçimde bu ağlar üzerinden yayılıyor. ….Sosyal medya devrimi ile alternatif haritalar ortaya çıktı; Fas'taki, Nijerya'daki işgal hareketleri şimdiye dek dünyanın görmediği birçok coğrafyada yeni bir isyan kültürünün de oluştuğunu işaret ediyor. Sosyal medya bireysellik vurgusuna sahip olmasına rağmen, yarattığı ağ ile şimdiye dek mümkün olmayan bir toplumsal hareketlenmeyi, mobilizasyonu mümkün hale getirdi (s. 7).

Arap Baharının Orta Doğu'da ve baharın esintisini hisseden Wall Street, Gezi Parkı, İspanya ya da Ukrayna meydanlarında, halk kendi iradesi, arayışı ve umudu ile sokağa çıkmıştır. Elindeki telefonunu, evindeki bilgisayarını gözü, kulağı yapmış; kendisi gibi düşünse de düşünmese de duygudaş olan diğerini görmüş ve de dinlemiştir. Tüm bu

örneklerde kişi kendini diğerinin olduğu "ağ"a dâhil etmiştir. Bu yüzden başta Arap Baharı olmak üzere tüm bu hareketler aslında Facebook,'un, Twitter'ın, Youtube'un baharıdır.

Bu hareketlerde varlığını açıkça ilan eden sosyal medya, henüz gözden kaçırılan bir alanda daha hareketin dilini değiştirmektedir. Aslında sürece kuşbakışı bakıldığında, bir detay dikkat çekmektedir: Sosyal medyanın dönüştürücü etkisi,(a) Arap Baharının Suriye sokaklarına sirayeti, (b) savaşa dönüşen çatışmalardan kaçan milyonlarca Suriyeli insanın, çoğunluğu Türkiye olmak üzere, komşu ülkelere sığınması; (c) ülkeye uyum sağlayabilmek adına sosyal paylaşım ağları üzerinden çeşitli yollara başvurması ve (d) sonrasında bir kısmının çoğunlukla Türkiye'den olmak üzere sığınılan komşu ülkelerden Avrupa'ya yasal olmayan yollardan ulaşması şeklinde her basamakta kendini belirgin bir şekilde göstermektedir. Sosyal medya bu ardışıklıkta Suriyeli insanlara, adeta ağların ucunu birbirine bağlayarak alternatif bir yol sunan bir mecra haline gelmiştir.

Öncesinde bahsedildiği gibi, Suriye'de süregelen savaş dolayısıyla milyonlarca Suriyeli insanın Türkiye'ye girişinin ardından sosyal medya ve paylaşım ağları günlük yaşamda da, bu sefer ağırlıklı olarak dört duvar arasında, kendini göstermeye devam etmiştir. Bu durumda ağ teorisinin temel çıkarımlardan biri olan, göç edilen ülkede ortak etnik kimlikten olan bireylerin topluluklarını, yani ulus-ötesi toplulukları[16] oluşturan ağların, günümüzde iletişim teknolojilerinin gelişimi ile sosyal paylaşım ağları üzerinden de işlemesi söz konusu olabilir. Yeni bir duruma uyum sağlamada iki taraflı yaşanan zorluklar, bu insanlar için de kendi içlerinde çözüm arayışlarına ve çeşitli yollar üretmelerine sebep olmuştur ve halen olmaktadır. *Bulanık Mekânlarda Gölgede Kalanlar: Suriyeli Mülteci Çocuklar ve Vatansızlık Riski Araştırma Raporu*'nda sosyal medyanın bu yaşamların pratiğindeki karşılığına dair, "doktorlar, dişçiler gibi uzmanlık mesleklerine sahip olanlar genelde, kendi evlerini muayenehaneye çevirerek çalışıyorlar. Kendilerini sosyal paylaşım sitelerinde duyuruyorlar. Kendi aralarındaki haberleşmeyi genelde Facebook üzerinden sağlayan Suriyeliler, reklam ve duyurularını bu alanda yapıyorlar" tespiti ile belirtilmiştir (Mutlu, Kırımsoy ve Antakyalıoğlu, 2016, s. 38). Ayrıca Biehl (2012) İstanbul üzerinden yapmış olduğu bir vaka analizinde sosyal paylaşım ağlarının bu insanlar için taşıdığı hayati önemi, göçmenlerin Türkiye'de konut bulmaya dair sıkıntısını da sosyal ağları kullanarak çözdüğü üzerine bir tespit ile aktarmıştır.

[16]Çünkü burada "ulus-ötesi faaliyet bireyin hayatının en önemli kısmını oluşturmaktadır" (Abadan-Unat, 2002, 290).

Daha önce belirtildiği üzere Suriyeli bu insanların bir kısmı zorunlu göç ile sığınılan ilk ülkeden Avrupa topraklarına geçme arayışına girmektedir. Yalçın'ın (2004) da ifade ettiği gibi, tarihin ilkel diliminde dünyanın efendisi olduğu yanılgısına kapılmış insan, elde edileni üretmek yerine zamanla ona el koymanın daha kolay bir eylem olduğunu keşfetmiş ve bu sömürme hırsı göçlerin en büyük tetikleyicisi olmuştur. Gelinen bu çağda, göçlerin halen en etkili belirleyicisi hırs duygusudur ve göç edenin temel amacı terk ettiği koşullardan daha iyi koşullara yönelik ilerleyiştir. Suriye göçü için de benzer olgular söz konusudur; fakat yasa dışı yolu oluşturan, bu yollardan göç etmeye niyetlenen kişinin motivasyonunu besleyen dinamikler farklıdır.

Zeray (2015) ve Letsch'in (2017) haberlerine göre, Eylül 2015 tarihinde ayın 14'ünü 15'ine bağlayan gece, Pazarkule Sınır Kapısı'na[17] gitme amacıyla yaklaşık 250 Suriyeli insan Edirne'ye ulaşmış ve otogarda beklemeye başlamıştır. Aydınlanan günün sabahında, polis ve jandarmanın çeşitli güvenlik önlemleri almasına rağmen, yaklaşık 800 Suriyeli daha TEM Otoyolu'ndan Edirne'ye girmeye çalışmış ve güvenlik güçleri ile karşı karşıya kalmıştır. Otogarda beklemekte olan Suriyeli insanlar da güvenlik kuvvetlerinin engelleri dolayısıyla oturma eylemi yapmaya karar vermişlerdir. Bazı Suriyeli çocuklar, iki hafta öncesinde ailesi ile Bodrum'dan Yunanistan'a gitmek isterken botun batması sonucu denizde boğularak yaşamını yitiren 2 yaşındaki Aylan bebeğin kumsaldaki cansız bedeninin olduğu fotoğrafları ellerinde tutmuşlar ve karadan Almanya'ya gidebilmek için izin istemişlerdir. Edirne valiliği ilk etapta gelen 8.000 Suriyeli insanın geri gönderildiğini açıklamıştır.

Bu haberler üzerine pek çok sosyolojik çözümleme yapılabilir; fakat haberlerde, araştırmanın kapsamında onun çıkış noktasını sağlayan önemli bir ayrıntısı söz konusudur. Binlerce Suriyeli insanın orada toplanmasına aracılık eden mecra Facebook'tur. İnsanlar, bu sosyal paylaşım ağının sağladığı motivasyon ile yola çıkmışlardır. Beklentilerinin yine aynı mecrayı takip eden güvenlik kuvvetleri tarafından karşılık bulamayarak sonlandırılması, bu detayın önemini azaltmamaktadır. Binlerce kişi "sanal" bir ağda aynı dili konuştuğu diğerinin sözüne inanmış, birlikte hareket etme teklifini kabul etmiştir. Bu durumda, bu motivasyon ya da umudun yarattığı olanak, oraya gitmeyi göze alan Suriyeli bir insanı aynı ağsal yoldan Avrupa'ya götürebilir.

[17]Pazarkule Sınır Kapısı, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınır kapısı olup, karayolundan ulaşım için tercih edilmektedir.

Son yüzyılda göç tarzının da ciddi bir değişime uğraması olağandır. Küreselleşmenin etkisiyle özellikle son asırda, Biriz Karaçay'ın (2012) ifadesiyle, ulaşım kolay ve ucuz bir hale gelmektedir ve yeni iletişim teknolojileri mesafeleri azaltmakla kalmayıp, kişinin sanki birden fazla ülkede yaşayabildiği düşüncesine, dolayısıyla tek bir ulusa bağlı olduğu algısının zayıflamasına yol açmaktadır. Küreselleşme göçün sınırlarını belirsizleştirmekte ve göç küreselleşmeyi bu döngüyü sürdürerek beslemektedir. Castles ve Miller (2008) da bu düşünceyi desteklercesine, göç çağı olarak tanımladıkları bu devrin özelliğini şu ifade ile açıklamaktadırlar: "Göç çağının ayırıcı özelliği uluslararası göçün küresel bir nitelik kazanmasıdır: Öyle ki, gittikçe daha fazla ülkeyi ve bölgeyi etkilemektedir ve bütün dünyayı etkileyen karmaşık süreçlerle birbirine bağlıdır" (s. 405). Bu çağın göçlerinde kontrolün merkeziliği zaman geçtikçe azalmakta, her bir bireyin parmaklarının altına dağılmaktadır.

Pazarkule Sınır Kapısı'nda karşılaşılan Avrupa'ya gitme umudu, bunu deneyen birçok Suriyeli insanın elinden gelen her olanağı kullanması şeklinde kendini pek çok defa göstermektedir. Göç etme isteği, belki beş asır önce (yine uluslararası olarak nitelendirilebilecek) bir göç hareketi girişiminde bulunan bir kişi ile bugün halen aynı dinamiğe sahiptir; fakat teknik anlamda bugün kaynak ülke ile hedef ülke arasında mesafenin sanallaştığı ve göç sürecini yaşama biçiminde dinamiklerin değiştiği açıktır. İletişimin küreselliği, göçmenin ailesi ile videolu görüşmeler yapmasına ve onlarla beraber aynı mekânda bulunmadan yaşamasına, mekânı zamana indirgemesine olanak tanımaktadır. Medyanın küreselliği ise internet aracılığıyla göçmene neredeyse hareket etmeden uluslararası gelişmeleri takip edebilmesi imkânını sağlamaktadır. Dolayısıyla küreselleşme çağının göçmenlerinin, Özkul'un (2012) betimlediği gibi, "Bu şekilde anavatanları ile bağları zamanla güçlenmekte ve coğrafi olarak ayrı ülkelerde yaşasalar bile zihinlerinde aynı anda iki ülkede yaşayabilmektedirler" (s. 487).

Yeni iletişim teknolojileri ile göç süreci değişmektedir. Burada kastedilen değişim, sadece yukarıda bahsedilen mesafelerin sanallaşması/yakınlaşması, an'ı o sırada bulunulmayan başka bir ülkede de yakalayabilme ya da o başka ülkede olan kişi ile kolay bir şekilde iletişim kurabilmeyle kısıtlı değildir. Göçü, özellikle sosyal medyanın olanakları ile, göç sisteminde oldukça etkin bir kuram olan ağ teorisinde bugüne kadar temel kriterlerden biri olarak belirtilen bir etmenden ya da bir bağlı olma durumundan kurtaran bir dönüşüm söz konusudur.

Gurak ve Caces (1992), göçmen cemaat ağlarının belirgin işlevlerinden bahsetmektedirler. Onların ifade ettiği gibi, bu ağlar göç sürecinin giderlerini azaltarak, göçmenin daha az bütçe ile göçü tamamlamasını sağlamaktadır. Kimlerin göç edeceğini belirlemenin yanı sıra göç sürecinde ve hedef ülkedeki göç politikaları ile fırsatlardan göçmen adayını ya da ağa yeni dâhil olmuş göçmeni haberdar ederek göçün yapısını, hızını belirlemektedir. Göçmenin gittiği ülkeye uyumunu sağlamakta ve etnik kültür ile geleneğin korunduğu sınırlarda göçmeni yabancı toplumdan yalıtmaktadır (Akt: Yalçın, 2004, s. 51-52).

Birey göçmen ağı vasıtasıyla gittiği ülkede, gerek baştan ona göç etme fırsatını sunan göçmenden dolayı gerekse sonradan oluşan ilişkilerle, kendisiyle ortak etnik kimliği ya da ana dili paylaşan bir topluluğa rastladığında, o ülkenin toplumundan yalıtılma pahasına da olsa, genellikle o topluluğa – "biz"e dâhil olmayı tercih etmektedir. Bu tercih kaynağını aidiyet duygusundan ve bu duygunun yarattığı diğer arayışlardan alır. Yalçın'ın (2004) ifade ettiği gibi, bu durum bilinçli bir tavır değildir; fakat göçmenin yaşamını dâhil olduğu bu kapalı grupta sürdürmesi, grupla ilişkisini güçlendirirken, yabancı toplumla zayıf kılacaktır.

Aslında bu göç sonrası aidiyet hali, sadece göçmen ağı ile topraklararası hareket eden göçmen için geçerli değildir; göçmen kendine yabancı hissettiği her toprak parçasında ya da toplumun içinde bu eyleme yönelebilmektedir. Bu tarz bir göçmen ağı ile gerçekleşen göç hareketi, kişinin o ülkeye uyum sağlamasını hızlandırmakta muhakkak etkilidir; fakat bugünün teknolojik gelişim durağında, sosyal medyanın sağladığı güç dolayısıyla, yukarıda Gurak ve Caces'in belirtmiş olduğu ağ teorisinin bu altı işlevinden her birinin sağlam zemini tam tabiri ile sallanmaktadır. Suriye'deki savaşın başlamasından bugüne dek yasal olmayan yollardan Avrupa'ya göç eden Suriyeli bir kesim vardır. Bu insanların Avrupa'ya göçünde dayanakları, haber ve ulaşım kaynakları sadece öncü göçmenler ya da oradaki ulus-ötesi topluluklar mıdır? Başka bir kaynak yolu yaratılmış olamaz mı? Ya da çaresizlik, göç yoluyla koşulları iyileştirmeye dair beklentileri, bu beklentilerinin bürokraside yeterli derecede karşılığının olmaması, bu nedenle farklı yollar üretme ihtiyacı gibi etkenler, iletişim teknolojileri bu aşamaya erişmişken, bu göç sisteminde bir dönüşüme sebep olmak için yeterli değil midir? Bu soruların cevapları araştırmanın bulgularındaki katılımcı ifadelerinde görülecektir.

Bugünün koşullarında bir sistem haline gelmiş göç endüstrisine de Suriye krizi bağlamında değinmek önemlidir. Castles ve Miller'ın (2008) ifade ettiği gibi göç endüstrisi, içinde bu alandan kazanç elde eden seyahat acentaları, simsarlar, aracılar, tercümanlar, otel sahipleri, göçmen kaçakçıları, göçün yasal yönü ile ilgili çalışan avukatlar, bankalar, göç alan ülkede aynı zamanda manav, din görevlisi, öğretmen olarak çalışan cemaat üyelerinden oluşan göç acenteleri, görevini suistimal ederek ve kötüye kullanarak para karşılığında göçmenlere destek veren bürokratlar ve polisler gibi pek çok farklı kişi ya da grubu barındırmaktadır.

Son yıllarda Suriyeli insanların yasal olmayan yollardan Avrupa'ya geçme girişimlerinden dolayı, özellikle göçmen kaçakçıları (simsarlar) ve farklı aracıların rolleri medyada sıklıkla rastlanan bir konu haline gelmiştir. Castles ve Miller (2008), kaçakçıların bu endüstrideki önemini, "onlar olmaksızın, çok az göçmen başarılı bir göç sürecini gerçekleştirmeye yetecek bağlantılara ve bilgilere sahip olur" şeklinde belirtirler (s. 162). Türkiye'den Avrupa'ya yasal olmayan yollardan gerçekleşen göçlerde, kaçakçıların özellikle Yunanistan'a ya da Suriye'nin diğer komşu ülkelerinden İtalya'ya geçişi organize etmeleri konusunda bu tespitin haklılık payı açıktır, ancak yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ve bilgiye ulaşımın oldukça kolaylaşması, göç sürecini bu hususta da değiştirebilecek etkili faktörlerdir.

Bu yüzyılda daha net fark edilmektedir ki, göç ulusallığı aşmaktadır. Küreselleşme, ulus-devletin homojenlik iddiasını yıkmakta, özellikle sosyal medyanın etkisinde yeni iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki hızı ile sınırları yavaş yavaş devlet iktidarının kontrolünden çekmektedir. Bu yüzyılın, çeşitliliklerin, tüm karşı tavırlara rağmen, artmaya devam edeceği bir dönem olacağı görünmektedir. Castles ve Miller'ın (2008) belirttiği gibi, yeni küresel bir kültür doğmaktadır ve bu kültür göçle beslenmektedir.

> Göç çağı zaten dünyayı ve pek çok toplumu değiştirmiş durumdadır. Gelişmiş olan ülkelerin çoğu ve pek çok azgelişmiş ülke bir kuşak öncesine göre daha fazla kültürel çeşitlilik barındırmaktadır. Ulus devletlerin büyük bir oranı, aslında çoğu, toplumsal çoğulculuk gerçeğiyle yüzleşmek zorundadır. Gerçekte şimdiye kadar çok az ulus devlet etnik olarak homojen bir yapıya sahip olmuştur (Castles ve Miller, 2008, s. 416- 417).

Araştırmanın özelinde Suriyeli insanların durumları ile ilgili Avrupa ülkelerinin kendilerini de dâhil ettikleri bir çözüm arayışına girme konusundaki isteksizliği; gerek Türkiye'de gerekse Suriyeli insanların sığındığı diğer Orta Doğu ülkelerinde belirli bir yaşam standardına erişim konusundaki yetersizlik; Avrupa'ya gidildiği takdirde gerekli

standarda ulaşılabileceğine dair inanç ve de Suriye'ye geri dönebilme konusundaki umutsuzluk, bu insanları bir şekilde Avrupa'ya ulaşma yolunda çözüm arayışlarına itmektedir. Avrupa devletlerinin sınırlarındaki denetimi arttırması ya da güvenlik önlemlerine bir yenisini eklemesi, Suriyeli insanların bu göç yolunu denemekten vazgeçmelerini sağlamamakta ve hatta onları yasal olmayan yolları araştırmaya daha fazla yöneltmektedir. Açıktır ki, yeni iletişim teknolojileri de bu araştırmayı gerçekleştirmeye oldukça elverişlidir. Öncesinde yaygın olan yüz yüze iletişimi, bugün kendi bünyesinde köklü bir şekilde değiştiren ve soyutlaştıran sosyal medya ağlarının, bir göç yolu üzerinden de bunu yapması olanaklı görünmektedir. Bu araştırmanın varsayımı bu olanağa dayanmaktadır. Araştırma sahasının bulgularının yorumlandığı sonuç bölümünde, her türlü sınırı aşabilen bu ağların, yasa dışı göç yolunu da adım adım aşabileceği ve hatta bu yolu ağların kendisinin oluşturduğu sorusu cevaplanacaktır.

2.5 Kuramdan Sahaya

Bu tez çalışmasında araştırmacı, Suriye göçünün yeni iletişim teknolojileri sayesinde klasik bir göçten farklılaştığına, sosyal medya ve paylaşım ağlarının yasa dışı bir göç yolu yarattığına dair araştırma sorusunun yanıtını sunmaktadır. Bu yanıttan önce, göç olgusunun sosyal medya ile bağlantısını kurabilme amacıyla literatürde yapıldığı gibi, göç olgusu için göç kuramları, türleri ve göçler tarihinin; sosyal medya için iletişim ve kitle iletişim araçlarının tarihinin; Suriye göçü için de Suriye'nin göç bağlamında kısa tarihi ile bugünkü krizin nedenlerinin ele alınması ve genelden özele, araştırma sorusunun cevabına doğru bir çerçeve çizilmesi, araştırma konusunu daha anlaşılır kılacaktır. Böylelikle Suriye'den Avrupa'ya gerçekleşen bu yasa dışı göçün nasıl oluştuğu, küresel çağda hangi etkenlerle gerçekleştiği gösterilerek, araştırma sorusunun cevabı ortaya konabilir.

Kamu ya da kitle iletişim araçlarının toplumlar üzerindeki etkisinin ön koşulu muhakkak ki toplumda kabul görmesidir. Yeni iletişim teknolojilerinin bugün eriştiği seviye, birbirini seyreden bir dizi gelişmenin yanı sıra toplumlarda kabul gören bu araçların etkisinin toplumsal yapıları değiştirmesi ile gerçekleşmiştir, halen gerçekleşmektedir. Yalnız yeni iletişim teknolojilerinin geleneksel iletişim araçlarından önemli vir farkı vardır. Geleneksel araçlar, sınırlarına dâhil oldukları topluluk ya da toplumları etkilerken, yeni iletişim teknolojileri dünya toplumlarını etkilemektedir.

Küreselleşme bu teknoloji ile sınırları aşkın kılmıştır. Mobil ağlar, televizyonun girdiği evlerle, onu kullanabilen insanlarla sınırlı etkisi olan zamanı kırmıştır. İletişim artık küreseldir ve yaşama dair hemen her olguyu etkilemekte, ona ilişen herkes ve her şeyi kendine bağlı kılmakta; fakat aynı zamanda da postmodern bir tavırla onları sınırlardan, otoritelerden bağımsızlaştırmaktadır.

Bu olgulardan biri, sınırlardan söz edilince hiç şüphesiz akla gelen göç eylemidir. Küresel iletişimin insana dair olan her şeyi etkilerken göçü etkilememesi olanaklı mıdır? İletişimin siber ağlar üzerinden sınırları hızla aşma yetisi, uluslararası ilişkileri sosyo-ekonomik temelde güçlendirirken, insanların başta sınır algısını özellikle devletler arasındaki insan eliyle çizilmiş sınır algısını anlamsızlaştırmaktadır. Ulaşım araçlarının da bu algıyı desteklemesi, günümüzde yasal ya da yasa dışı göçü, tarihteki örneklerine kıyasla daha olanaklı kılmaktadır.

Suriye'nin tarihinde de görüldüğü üzere toplumun sosyo-ekonomik koşullardan ve otoritenin yaptırımlarından memnuniyetsizliği, sosyal medya ağlarının gündelik yaşamda ve onun belirlediği toplumsal olaylarda dünya toplumlarını etkileyebilecek güce eriştiği bu dönemde, Arap Baharının esintisi ile bir tepkiye dönüşmüştür. Suriye Savaşı öncesinde yaygınlaşan internet ve sosyal paylaşım ağlarının kullanımı, Arap Baharını yaymış ve Suriye'de başlayan protestoların bir iç savaşa dönüşmesi ile kendini bu sefer ülkesini terk etmek zorunda kalan milyonlarca Suriyeli'nin sığınma ihitiyacında göstermiştir. Sığınılan ülkelerde, kitlesel göçün yol açtığı bir durum olarak cemaatleşmenin oluşması, yerleşimlerin etnik ortaklığa dayalı Suriyeli mahallelerde oluşması ve cemaat sisteminin içinde de birçok Suriyelinin sosyal medya ve paylaşım ağları ile sorunlarını, ihtiyaçlarını paylaşmaları, birbirlerine yardım etmeleri olağandır. Aslında sosyal medyanın yaşamın bir parçası olması, sosyolojik bir bakışaçısıyla Suriye göçü üzerinden ele alındığında, milyonlarca insanın Türkiye toplumuna ya da diğer komşu ülkelerin toplumlara uyum sağlamasına ve yaşamını sürdürmesine destek sağladığı görülebilir. Oluşan cemaatlerin ağları bir yanda geleneksel bir şekilde kurulurken, diğer yanda siber uzantılar ile sürdürülmektedir.

Sağlık, eğitim, dil, çalışma, uyum ve barınma temelinde yürütülen çalışmalar, Orta Doğu'nun sığınılan diğer ülkelerine bakıldığı takdirde, iyi niyetli birer adım olarak görülebilir; fakat demografik açıdan yetersiz ve yavaş kalmaktadır. Bu durum kişiyi, temel yaşam standardını kendisi ve ailesi için yeterli görmeyen ve bürokrasinin sunmadığı

çözümü üretmeye çalışan her bireyin verebileceği bir yola yönlendirmektedir: Daha iyi yaşam koşullarının olduğu ülkeye doğru yasa dışı göç yoluna. Suriyeli insanların bu kararında, Avrupa'daki temel yaşam standartlarının çok iyi olduğu "Avrupa hayali" algısı ve sosyal medya platformlarında bu göç yoluna çıkan yüzlerce insanın paylaşımının motive edici etkisi de vardır. Ayrıca bu araştırmada son hedef ülke olan ve araştırma örnekleminin yaşadığı Avusturya ile ilgili gerekli bilgilendirmenin neden yapılmadığına dair bir soru oluşabilir. Bulgular bölümünde de görüleceği üzere, yasa dışı yollardan göç etmiş olan Suriyeli örneklem, hareketli bir gruptan oluşmakta ve hedefini "genel" anlamda Avrupa olarak belirlemektedir. Avusturya'nın göçmene sunduğu koşullara dair göçün yönünü etkileyen bir durum katılımcıların çoğunda yoktur. Dolayısıyla yasa dışı göç yolu çoğunlukla Avusturya hedefi ile başlamamakta ya da göç yolunda edinilmemektedir. Süreç göçmeni gerek Avusturya gerekse başka bir Avrupa ülkesi olsun, o ülkede kalmaya genellikle yakalandığı gerekçesiyle mecbur bırakmaktadır. Araştırmacının ulaşmaya çalıştığı ve tezinde yansıtmaya çalıştığı konu, ülke sınırlarından ziyade göçmenin Avrupa'ya yasa dışı göç sürecini nasıl gerçekleştirdiği ve sosyal medyanın bu Suriyeli aktörün göç yoluna çıkmasına nasıl etki ettiğidir. Bunu gerçekleştirebilmek için katılımcının göç yolunu tamamlamış olması ve ulaşılan Avrupa ülkesinde bu araştırmanın yapılması gerekmektedir. Avusturya'da araştırmanın yürütülmesi, sadece bu gerekçeye dayanmaktadır. Avusturya'ya ulaştıktan sonraki sürece dair bulgular bölümünde verilen bilgi, okuyucunun sürece dair çerçeveyi tamamlaması amacıyla sunulmuştur.

Suriye'de savaş sonrası oluşan zorunlu göçler ilgili bölümde belirtildiği gibi, ülke içinde daha güvenli bir alana geçme amacıyla yapılan iç göçler, komşu ülkelere sığınılan dış göçler, komşu ülkede gerçekleşen iç göçler ve komşu ülkelerden Avrupa'ya gerçekleşen dış göçler şeklinde basamaklı bir çeşitlilik göstermektedir. Suriyeli birey, ilk etapta, kan ya da dostluk bağı olan başka bir Suriyeli'nin referansı ve yardımı ile ülkesinden bu topraklara tek ya da kalabalık bir grupla geçmiştir. Sığınma basamağı, cemaat ağları ile sürerken ağ teorisinin etkisi süreçte doğrudan görülmektedir. Oysa Suriye'nin savaş öncesi Avrupa'ya göç tarihi, cemaatleşmenin oluşacağı ve sonraki göçleri yönetebileceği oranda oluşmamıştır. Ayrıca bu ağlar, yasa dışı göç hareketi için yeterince hızlı olmamakla birlikte bağlayıcıdır. Bu durumda Suriyeli bireyin bu göç için başka bir motivasyona, göçün küreselleşmenin sağladığı hıza erişmesi için farklı bir ağ tipine ihtiyacı vardır ve öncesinde bahsedildiği gibi, dünya bu çağda, diğer göç örneklerinin

yaşandığı dönemlerde olmayan bir etkene sahiptir: yeni iletişim ve ulaşım teknolojileri. Bu durumda Suriyeli bireyin, ilk etapta sığındığı ülkede sağlık, barınma, iş, eğitim, kayıt gibi konularda zaten kullandığı sosyal medya ve paylaşım ağları, bu konuda da işleyebilir. Öyleyse araştırma sorusu bahsedilen tüm literatürün bağdaştığı bu noktada doğmaktadır: Sosyal medya ve ağları Suriye'den Avrupa'ya yasa dışı bir göç yolu yaratmakta mıdır? Cevabı bulgular ve sonuç bölümlerinde tartışılacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma, Suriye'deki iç savaştan dolayı, Suriye'den Avusturya özelinde Avrupa'ya yasal olmayan yollardan gerçekleşen göç eyleminde sosyal medya ve paylaşım ağlarının etkisini inceleme amacıyla yapılmıştır. Sosyal medya ve paylaşım ağlarının Suriye'den Avusturya'ya yasa dışı bir göç yolu yaratıp yaratmadığını anlamak üzere, nitel yöntem benimsenerek tanımlayıcı bir araştırma yürütülmüştür. Araştırma sorusu, araştırmacının Suriyeli insanların sosyal paylaşım ağları aracılığıyla oluşturdukları yeni bir ilişki türünün, sanal bir sistemin yasa dışı göç yoluna doğrudan yansıdığı gözlemi ile ortaya çıkmış, gelişen bu yeni toplumsal ilişkinin göç eylemine etkisinin tespiti ve sunumu hedeflenmiştir.

Araştırma kapsamında yasa dışı göç yolunda sosyal medyanın etkisini, bu yolu hayati zorluklarla tamamlamış Suriyeli göçmenlerin oluşturduğu bir örneklem grubunun deneyimleri aracılığı ile irdelemek, onların gözünden sürecin nasıl yaşandığını ortaya koymak araştırmayı daha nitelikli kılacaktır. Bu tavrın da ancak nitel yaklaşım ile sağlanacağı düşünülmüştür. Nitel araştırma insanların deneyimlerinin, toplumsal süreç ve toplumsal bağlamı içinde anlaşılmasına imkân tanır, yani "etkileşim içindeki süreçlere, olaylara odaklanır" (Neuman, 2013, s. 21).

Suriye'de yıllardır süregelen siyasi istikrarsızlığın devamında 2011 yılında iç savaşın başlaması, günümüze dek yaşanan kriz ile milyonlarca Suriyeli insanın üzerinde yaşamlarının devamında taşıyacakları olumsuz etkiler bırakmıştır. Araştırmanın örneklemi, yaşamlarını daha güvenli bir ülkede, Avusturya'da sürdürmekte olan fakat kendi ifadeleriyle travmayı halen taşıyan insanlardır ve gerçekleştirilen yöntemin travmayı arttırmaması ya da canlandırmaması etik açıdan önemlidir. Dolayısıyla araştırmacının katılımcıyı anlaması, Suriye ve göç yaşantısını onun gözünden görebilmesi, tepkilerini gözlemleyebilmesi gerekliliğinin yanı sıra, deneyime bağlı verilerden yararlanması ve mülakat verileri doğrultusunda bir yol izleyebilmesi açısından nitel yöntem bu konuya daha uygundur. Tümevarımsal tavır araştırmacının, çalışma konusunun yönlendirdiği

şekilde, genelden özele, somut dünyadan soyut kavramlara ve önermelere doğru bir tanımlamaya ulaşmasını sağlamaktadır. Nitel araştırmacı, esnek, sakin ve yavaş adımlarla katılımcının bakış açısını yakalamaya odaklanır ve yaşanılan olaya ya da sürece ilişkin bir çerçeve çizer. Neuman'ın (2013) ifade ettiği gibi,

> Zamanın geçişi nitel araştırmaya içkindir… Nitel araştırmacılar aynı örnek olayı veya olaylar kümesini zaman içinde incelediği için bir sorunun evrilmesini, bir çatışmanın ortaya çıkışını veya bir toplumsal ilişkinin gelişmesini görebilirler (s. 235).

Suriye göçü de 2011 yılından bu yana devam eden bir süreçtir ve göç eden insanların zaman içinde göç sürecine daha hâkim bir şekilde ilerlediği gözlenmiştir. Bu hâkimiyette yasa dışı göçün bir sektör haline gelmesi kadar, yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı kolay ve hızlı bir şekilde bilgiye erişme ve iletişim kurma kolaylığı da etkilidir. Gerçekleşen değişimin en açık ifadesi de süreci yaşamış olan insanın dile getirdiği olacaktır. Ayrıca sosyal medyanın yönlendirdiği bu yeni toplumsal ilişkinin yasa dışı göç yoluna etkisine dair bir çalışmanın henüz literatürde bulunmamasından dolayı da araştırmacı çalışmayı nitel yaklaşım ile gerçekleştirmiştir. Araştırma literatüre özgün bir katkı sağlayacaktır.

Araştırma konusunun hassasiyeti ve katılımcı profilin zor bir süreci atlatmış; fakat halen travmatik bir ruh halinde olan Suriyeli göçmenler olması sebebiyle, bir örneklem çerçevesi oluşturulmamış, olasılığa dayanmayan Kartopu örnekleme ile katılımcılar bulunmuştur. "Küçük başlayıp karlar üzerinde yuvarlandıkça büyüyen ve daha fazla kar toplayan bir kartopu analojisine dayanan" örneklem ile araştırmacı, hassas ve kapalı bir ağdan oluşan Suriyeli grubun içine girebilmiş, katılımcılarla mülakatlar gerçekleştirmiş, çeşitli gözlemler yapmıştır (Neuman, 2013, s. 325). Mülakatlarda araştırmacı sadece kendisinin katılımcılara ve ortama dair gözlem yapmadığının, katılımcıların da araştırmacıyı gözlemlediğinin, güven çemberinin bu şekilde oluştuğunun bilincinde hareket etmiştir.

Bu doğrultuda, 26.04.2017-25.08.2017 tarihlerinde, Avusturya'nın Linz kenti ve çevre kasabalarında ikamet etmekte olan 20'si erkek, 6'sı kadın olmak üzere, toplamda 26 Suriyeli göçmen ile bireysel olarak görüşülmüştür. Tablo 1'de görüldüğü üzere katılımcıların genel profilinde yaş, cinsiyet ve yasal- yasa dışı yollardan göç etme konularında çalışmayı zenginleştiren bir çeşitlilik söz konusudur.

Erkek katılımcıların yaş ortalaması 33; kadın katılımcıların en büyüğü 60, en küçüğü ise 19 yaşındadır. Eğitim durumlarına bakıldığında, 21 katılımcının Suriye'de mesleki uzmanlıklarını edindiği, 4 katılımcının savaş dolayısıyla üniversite eğitimini yarıda bıraktığı ve bir katılımcının ise ev kadını olduğu görülmektedir.

23 katılımcı 2014-2015 tarihlerinde, bir katılımcı 2016 yılında, diğer 2 katılımcı ise 2017 yılında Avusturya'ya ulaşmıştır. Yasa dışı yoldan göç etmiş katılımcılar tek başlarına, arkadaş grubu ile ya da aile üyeleri ile göç yoluna başlamış olsalar da, yol süresince bazı zaman dilimlerinde aynı şekilde kalabalık gruplarla etkileşim halinde olmuşlar ve beraber hareket etmişlerdir. Katılımcılardan 17'si göç etmeden önce Suriye'nin başkenti Şam'da, diğerleri ise Lazkiye, Humus, Halep, Kamışlı gibi çeşitli Suriye kentlerinde yaşamakta olduklarını belirtmişlerdir; fakat katılımcılardan Maher kendi mülakatında, bazı katılımcıların içinde bulundukları mülteci psikolojisinden ötürü bu konuda doğru bilgi vermeyeceklerini belirtmiştir.

Katılımcılardan 20'si yasa dışı yollardan Avusturya'ya ulaşmışlar, 4 kadın ve 1 erkek Suriyeli katılımcının eşleri yasa dışı yollardan Avusturya'ya gitmiş ve ikamet izni sonrasında kendileri eş durumundan kaynaklı vize alarak Avusturya'ya uçakla ulaşmışlardır. Bir kadın katılımcı da yasa dışı yollardan Avusturya'ya ulaşan annesinin ikamet izni alması sonrasında, vize alarak Avusturya'ya gitmiştir. Araştırmacı mülakat süresince yasa dışı yollar üzerinden Suriye'den Avusturya'ya ulaşan katılımcının yaşadığı göç sürecini, göçmenin eşinin ya da kızının da katılımcı olması ile hikâyeyi diğer taraftan da dinleme fırsatı bulmuş ve gerek sürece gerekse sosyal medyanın göç sürecindeki önemine dair iki tarafın da ifadeleri üzerinden çok yönlü bir izlenim edinmiş olsa da, araştırmanın bulgularına kadın katılımcılara dair dikkate değer bir veri ekleyememiştir, çünkü örneklem üzerinden irdelenen göç deneyimi, erkek deneyimidir.

Araştırmada yüz-yüze derinlemesine mülakat, yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak gerçekleştirilmiş ve sistematik gözlem notları alınmıştır. Mülakat soru formu 14 sorudan oluşmaktadır fakat öncesinde bahsedildiği üzere, konunun kendi içindeki genişliği ve hassasiyeti dolayısıyla yarı yapılandırılmış soru tekniği tercih edilmiştir. 14 soru mülakat esnasında başka soruları da doğurmuş, mülakatlar etik sınırlılıklar gözetilerek oldukça derinlemesine gerçekleşmiştir. En kısa mülakat 30 dakika[18], en uzunu ise 2 saat

[18] Metnin devamında bahsedilecek olan kadın katılımcılardan Afra'nın mülakatından söz edilmektedir.

sürmüştür. Araştırmacı sadece yasa dışı göç yolu ve sosyal medya ilişkisine odaklanmamış, göç sürecine ve insanların Suriye krizinden nasıl etkilendiğine dair genel bir profil çıkarma amacını da taşımıştır. Soru formu 3 dilde (Almanca, İngilizce ve Türkçe) hazırlanmış ve her görüşme katılımcının tercih ettiği bu üç dilden biri ile gerçekleşmiştir. Türkçe dilinde hazırlanmış olan "Derinlemesine Mülakat Soru Formu" EK B'dedir.

Araştırma nitel çalışmalarda görülebilecek bazı kısıtlılıklara sahiptir. Bunun yanı sıra önemli kısıtlılıklardan biri, dil yetersizliğinden kaynaklı katılımcılara erişme hususunda olmuştur. Örneklem arayışında sadece Arapça konuşan ya da henüz yeterli düzeyde Almanca öğrenmemiş olan Suriyeli insanlarla mülakat yapılamamıştır. Ayrıca görüşmecinin Arapça diline vakıf olmamasından ve araştırma evreninde İngilizce diline hâkim Suriyeli göçmen sayısının azlığından ötürü, mülakatlardan önce araştırmacının kendi Almancasını da geliştirmesi gerekmiş, belirli bir zaman dilimini bu çalışmaya ayırmıştır. Bir mülakatın Arapça'ya hâkim bir tercüman desteğiyle gerçekleştirilmesi planlanmış ve destek alınmaya başlanmış, ancak araştırmacının gerek tercümanın öznel görüşlerini de dâhil ederek çeviri yapması, gerek ise katılımcıların görüşme esnasında bir diğer yabancının bulunmasına dair olumsuz tavrı gibi gözlemleri, görüşmecinin tercüman desteği almasını engellemiştir. Özellikle kadın katılımcıların eşlerinin bu duruma geleneksel ve muhafazakâr bir tavırla olumsuz yaklaştığı gözlemlenmiştir. Katılımcının güvenini kazanmak ve araştırmanın güvenilirliğini korumak adına araştırmacı tercüman desteğinden vazgeçmiştir. Mülakatlar esnasında tercüman desteği alınamamasından dolayı, nadiren de olsa çeşitli sözlük ya da dil çeviri uygulamaları kullanılmıştır.

Mülakatların çoğu, katılımcıların ev ortamında gerçekleşmiş; dolayısıyla ortama ve genel psikolojiye dair gözlem yapma fırsatı elde edilmiş ve ayrıca katılımcının da kendi ortamında, rahat bir şekilde kendini ifade etmesi sağlanmıştır. Bu husus araştırmacı için oldukça önemlidir. Örneklemin özel bir gruptan oluşması sebebiyle, güven unsuru gerek katılımcıların rahat bir biçimde kendilerini ifade etmeleri açısından, gerekse verilen bilgilerin doğruluğu ve araştırmanın güvenilirliğini sağlama yönünden ayrıca özen gösterilen bir nokta olmuştur. Katılımcıların bir kısmının, araştırmacının bir emniyet mensubu ya da devletin diğer kurumlarından birinde çalışan bir uzman olduğundan şüphelenerek, görüşme sonrasında bir problem yaşamaktan ve hatta oturum izninin iptal edilmesi ile sınır dışı edilmekten korktukları ve mülakat yapmaktan endişe duydukları gözlenmiştir. Bu korku ya da endişe, mülakat öncesinde araştırmacının katılımcının

güvenini sağlamak üzere kendini tanıtması, araştırmanın amacını ifade etmesi ve bilimsel bir çalışma olduğunu ayrıntılı bir şekilde anlatmasıyla azaltılmış, yerini güven ilişkisine bırakmıştır. Araştırmacının, katılımcıların sorduğu sorulara samimiyet ve dürüstlükle verdiği cevaplar, katılımcıların aynı tavırla karşılık vermesine neden olmuştur. Ayrıca araştırmacı her katılımcıya bu araştırmanın "tamamen bilimsel olduğunu ve ancak kendileri istedikleri takdirde mülakatın gerçekleşeceğini, hiçbir zorunluluk durumunun olmadığını" vurgulamış ve sadece onların hikâyelerini, bakış açılarını, umutlarını anlamak ve anlatmak istediğini belirtmiştir.

Ortak insani ve kültürel değerleri vurgulamak amacıyla araştırmacı giyimine ve üslubuna özen göstermiş, Türk ve Arap kültürü için mühim sayılması sebebiyle mülakatlara ikramlık bir şey alarak gitmiş ve kendisine ikram edilenleri de gülümseyerek kabul etmiştir. Araştırmacı, mülakat esnasında katılımcı açısından sorulan sorudan dolayı tedirgin edici bir ortam oluştuğunu hissettiğinde, mülakata ara verip, konuyu değiştirerek sıradan bir sohbet oluşturmuş ve katılımcı tekrar rahatlayana kadar soruya dönmemiştir. Dolayısıyla Tablo 1'de belirtilen mülakat süreleri, gerçekleştirilen sohbetlerle ve sağlanan güven ortamı ile hemen her mülakatta ortalama 1-2 saat uzamıştır.

Güven ortamı ve katılımcıların rahatlığı bazen sohbetler ile ara verilen mülakatlarda sağlanırken, çalışmanın güvenilirliği ve inanılırlığının da korunmasına özen gösterilmiştir. Araştırmacı verilen bilgilerde tutarlılığı kontrol etmiştir. Örneğin ilk iki mülakatta bahsedilen, Macaristan ve Sırbistan'ın yasa dışı göçmenler için en tehlikeli ülkeler olduğu ve Sırbistan'da polis kılığında mafyaların varlığı icraatları ciddi iddialardır. Sonraki mülakatlarda da katılımcılar tarafından, ilk elden aynı bilgilerin verilmesi, araştırmacının doğrulayıcı kanıtlarla bu bilgilere dair iç tutarlılığı kontrol etmesini sağlamıştır. Ya da farklı bir örnek olarak, katılımcılardan Maher, kendi göç sürecinden bahsederken 2015 yılının yasa dışı geçişin en fazla gerçekleştiği yıl olduğu bilgisini vermiş ve bu bilgiyi kendi girişimi ile bağdaştırmıştır. Uluslararası istatistiklere bakıldığında bu bilgi doğrulanmaktadır. Araştırmacı bu kıyaslama ile dış tutarlılığı kontrol etmiştir.

Araştırmanın her noktasında araştırmacı tarafından etik hareket edilmeye çalışılmıştır. Mülakat aşamasında başka bir insanın yaşamına dair anlatıları barındırdığından, etik tavır oldukça önemlidir. Örneklendirmek gerekirse, 23 yaşındaki Afra'nın mülakatı 30 dakika sürmüştür, ancak süreci anlatırken Suriye'de bırakmak zorunda kaldığı ailesi aklına gelince ağlama krizine girmiştir. Bu esnada mülakata

doğrudan ara verilmiş ve katılımcı sakinleştirilmiş, bir süre sonra da araştırmacı mülakata devam etmek isteyip istemediğini sormuş ve Afra devam etmek istemediğini belirtmiştir. Böylece mülakat etik nedenlerle sonlandırılmıştır. Çünkü "araştırmacılar asla istenen etkiyi yaratmak için gerekli asgari miktarın ötesinde *gereksiz* stres veya araştırmada doğrudan meşru bir amacı olmayan stres yaratmamalıdır" (Neuman, 2013, s. 198). Sonuçta etik, insan olmanın değeri ve insansal olanakları koruyan eylemleri gerçekleştirmeyle ilintilidir (Kuçuradi, 2006). Dolayısıyla araştırmacı, karşısındaki örneklem profilinin uzun süredir ötekileştirilen bir gruptan oluştuğunun bilincinde olarak, bu konudaki hassasiyetini araştırma süresince korumuştur.

Araştırmanın kısıtlılıklarından bir diğeri ise, katılımcılardan hiçbirinin, referans olmadan görüşmeyi kabul etmemesi, bazılarının görüşme esnasında normalin dışında durgun olması ile kısa cevapları ve telaşlı tavırlarının olmasıdır. Araştırmacı bu durumlarda da konuyu değiştirerek, katılımcının olumlu hissedeceği herhangi bir konudan bahsetmiştir. Mülakat tarihi ve saati kararlaştırıldıktan sonra, mülakat günü vazgeçip görüşmeyi iptal eden Suriyeli katılımcılar da olmuştur. Örneklendirmek gerekirse, görüşmeci yaklaşık bir yıl boyunca ortak zaman geçirdiği kapı komşusu olan Suriyeli bir kadın ile (onu bilgilendirerek) mülakat yapmayı üç kez talep etmiş ve komşusu her seferinde bu talebi olumlu karşılamasına rağmen, mülakat günleri çeşitli gerekçelerle görüşmeleri iptal etmiştir. Son iptal durumundan sonra araştırmacı tekrar talepte bulunmamış ve iptalin gerekçelerini psikolojik ve kültürel sebeplere bağlamıştır. Ayrıca mülakat iznine dair belgenin[19] imzalanması hususunda da araştırmacı zorlanmıştır; fakat mülakat öncesinde belgenin okunması ve anlaşılması yönünde belirli bir zamanın ayrılması ve talep edildiği takdirde bir kopyasının katılımcıya verilmesi, katılımcının güvenini sağlamış ve bu zorluğu ortadan kaldırmıştır.

Mülakatlar izinli bir şekilde kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve aynı zamanda araştırmacı tarafından bu yanıtlar detaylı bir şekilde mülakat süresince not edilmiştir; ancak birkaç mülakatın sonrasında, yazım yolunun katılımcıları tedirgin ettiği gözlemlenmiş ve sadece kayıt cihazı ve gözlemlere dair notlar ile mülakatlar sürdürülmüştür.

[19]EK C'de Almanca örneği mevcuttur.

Gözlemlerin sistematik kaydı ve mülakatların tamamlanmasının ardından, veri analiz sürecine geçilmiştir. Ham veriler ilk etapta Word'e aktarılmış ve açık kodlama ile kategorilere ayrılmıştır. Mülakatların ve gözlem notlarının tekrar tekrar okunması ile bağlantılar kurularak eksenli kodlama gerçekleştirilmiş ve son olarak oluşturulan kategorileri destekleyecek verilerin belirlendiği, analitik hatırlatma notları ile rafine edildiği seçici kodlama yapılmıştır. Verilerin anonimliğini sağlama gayesiyle katılımcıların kimliklerini ortaya çıkaracak ayrıntılar araştırmada yer almayarak gizli tutulmuş ve isimler değiştirilmiştir. Ayrıca araştırmacı daha anlaşılır bir çerçeve çizmek amacıyla çalışmayı harita ve tablolar ile desteklemiş; gizlilik ilkesinden dolayı fotoğraf sunmamayı etik bulmuştur.

Tablo 1. Örneklemi Oluşturan Suriyeli Katılımcıların Genel Profili

İsim	Cinsiyet	Yaş	Meslek[20]	Avusturya'da Çalışma Durumu	Medeni Durum	Memleket	Avusturya'ya Göç Yılı	Türkiye'de Bulunma Durumu	Yol Süresi	Ulaşım Şekli ve Araçları	Yolun kaç kişi ile tamamlandığı (kendisi ile beraber)	Mülakat Dili	Mülakat Yeri, Tarihi ve Süresi
Ammar	Erkek	31	Öğretmen	Evet	Evli, 2 çocuklu	Şam	2014	9 ay	3 ay	Bot, yürüme,otomobil	2 kişi	İngilizce, Almanca	Linz, 26.04.2017 ve 1 s. 25 dk.
Khalil	Erkek	29	Mimar	Evet	Bekar, çocuğu yok	Şam	2014	8 ay	3 ay	Bot, yürüme, otomobil	2 kişi	Almanca, İngilizci	Linz, 06.05.2017 ve 2 saat
Abdulla	Erkek	28	Mimar	Hayır	Bekar, çocuğu yok	Halep	2015	2 yıl 4 ay	19 gün	Bot, yürüme, otomobil, otobüs	13 kişi (arkadaş grubu)	İngilizce, Almanca	Linz, 12.05.2017 ve 1 saat
Ruba	Kadın	60	Emekli	Hayır	Evli, 3 çocuklu	Şam	2015	1 ay	6 gün	Kamyon	5 kişi (bir aile ile)	İngilizce	Linz, 12.05.2017 ve 50 dk
Taha	Erkek	29	Öğretmen	Evet	Evli, 2 çocuklu	Şam	2015	1 ay	2 ay 20 gün	Bot, yürüme, taksi, otobüs	5 kişi (biri çocuk)	İngilizce, Almanca	Gallneukirchen, 16.05.2017 ve 1 s. 15 dk.
Jalal	Erkek	28	Muhasebeci	Evet	Bekar, çocuğu yok	Şam	2014	1 yıl 6 ay	2 ay	Bot, uçak	Tek başına	Türkçe, Almanca	Gallneukirchen, 29.05.2017 ve 1 s. 20 dk
Nour	Erkek	40	Fotoğrafçı	Hayır	Evli, 3 çocuklu	Şam	2015	2 ay	2 ay 15 gün	Bot, yürüme, otomobil	Tek başına	Almanca	Linz, 07.06.2017 ve 1 s.
Loay	Erkek	42	Aşçı	Evet	Evli, 7 çocuklu	Şam	2015	2 ay	3 ay 10 gün	Uçak, bot, yürüme, otomobil	Tek başına	Almanca	Linz, 07.06.2017 ve 1 s. 5 dk.
Omar	Erkek	28	Öğrenci[21]	Hayır	Bekar, çocuğu yok	Kamışlı	2015	8 ay	20 gün	Bot, yürüme, kamyonet	4 kişi (Kızkardeş ve 2 küçük yeğen ile)	İngilizce, Almanca	Gallneukirchen, 08.06.2017 ve 1. 10 dk.
Adnan	Erkek	25	Ekonomist	Hayır	Bekar, çocuğu yok	Şam	2015	1 gün	10 gün	Uçak, bot, yürüme, taksi, otobüs	Arkadaş grubu ile	İngilizce	Linz, 13.06.2017 ve 45 dk.
Mustafa	Erkek	22	Öğrenci[22]	Evet	Bekar, çocuğu yok	Şam	2014	2 gün	2 ay 15 gün	Bot, otomobil, taksi, otobüs, yürüme	Tek başına (fakat yolda tanıştığı 5 kişi ile birlikte hareket etmiş)	Almanca, İngilizce	Gallneukirchen, 07.07.2017 ve 2 s. 15 dk.
Ghith	Erkek	26	Avukat	Evet	Bekar, çocuğu yok	Şam	2015	6 ay	1 ay	Bot, taksi, otobüs, yürüme	2 kişi (yakın arkadaş ile)	İngilizce, Almanca	Linz, 17.07.2017 ve 1 s. 40 dk.
Ramy	Erkek	33	Tüccar	Hayır	Evli, 4 çocuklu[23]	Şam	2015	2 yıl 6 ay	1 hafta	Bot, yürüme, otomobil	Tek başına (fakat yolda tanıştığı bir gruba katılmış)	Almanca, Türkçe	Gallneukirchen, 19.07.2017 ve 55 dk

[20] Suriye'deyken edinilen meslek.
[21] Savaştan dolayı, İşletme Bölümü terk.
[22] İnformatik Bölümü terk.
[23] Doha ile evli.

Doha	Kadın	29	Öğretmen	Hayır	Evli, 4 çocuklu	Şam	2017	4 yıl 6 ay	1 gün	Uçak	5 kişi (çocukları ile)	Türkçe	Gallneukirchen, 19.07.2017 ve 45 dk.
Maher	Erkek	28	Öğrenci[24]	Evet	Bekar, çocuğu yok	Şam	2015	4 gün	14 gün	Uçak, bot, yürüme, taksi, otomobil	2 kişi (arkadaşı ile)	İngilzce, Almanca	Gallneukirchen, 05.08.2017 ve 2 s. 40 dk.
Ali	Erkek	51	Yönetici	Evet	Bekar, 5 çocuklu	Humus	2014	Bulunmadı	1 gün	Uçak	6 kişi (çocukları ile)	İngilizce, Almanca	Linz, 05.08.2017 ve 1 s. 10 dk.
Rawan	Kadın	19	Öğrenci	Okuyor	Bekar, çocuğu yok	Humus	2014	Bulunmadı	1 gün	Uçak	6 kişi (babası ve kardeşleri ile)	İngilizce, Almanca	Linz, 05.08.2017 ve 1 s.
Morad	Erkek	49	Avukat	Hayır	Evli, 3 çocuklu	Şam	2015	3 yıl	10 gün	Bot, otobüs, yürüme, otomobil	Arkadaş grubu ile	İngilizce, Almanca, Türkçe	Mittertreffling, 07.08.2017 ve 1.s 40 dk.
Hadi	Erkek	28	IT Teknikeri	Evet	Evli, 2 çocuklu	Humus	2014	Bulunmadı	1 hafta	Gemi	14 kişi (eşi ve eşinin akrabaları ile)	Almanca	Freistadt, 09.08.2017 ve 1 s. 30 dk.
Firas	Erkek	44	Ayakkabı Ustası	Hayır	Evli, 3 çocuklu[25]	Şam	2015	7 ay	2 ay	Bot, taksi, yürüme	2 kişi (arkadaşı ile)	Almanca	Linz, 17.08.2017 ve 50 dk.
Yasmeen	Kadın	34	Öğretmen	Hayır	Evli, 3 çocuklu	Şam	2017	2 yıl 4 ay	1 gün	Uçak	4 kişi (çocukları ile)	İngilizce	Linz, 17.08.2017 ve 50 dk.
Ahamd	Erkek	31	Makine Teknikeri	Hayır	Bekar, çocuğu yok	Şam	2015	1 hafta	1 ay	Bot, otomobil, yürüme, otobüs	10 kişi (arkadaş grubu ile)	Almanca	Mittertreffling, 21.08.2017 ve 1 s. 15 dk.
Yassin	Erkek	23	Öğrenci[26]	Okuyor	Bekar, çocuğu yok	Halep	2015	1 ay	2 hafta	Bot, yürüme, otomobil, otobüs	3 kişi (Kardeşi ve kuzeni ile birlikte)	İngilizce, Almanca	Freistadt, 22.08.2017 ve 1 s.
Afra	Kadın	23	Ev Hanımı	Hayır	Evli, 2 çocuklu	Şam	2016	11 ay	1 gün	Uçak	3 kişi (çocukları ile)	Türkçe, Almanca	Linz, 23.08.2017 ve 30 dk.
Eslem	Kadın	34	Öğretmen	Hayır	Evli, 2 çocuklu[27] ve hamile	Lazkiye	2017	4 yıl	1 gün	Uçak	3 kişi (çocukları ile)	Türkçe	Freistadt, 25.08.2017 ve 1 s.
Yossef	Erkek	46	İşletmeci	Hayır	Evli, 3 çocuklu	Lazkiye	2014	1 yıl	2 ay	Bot, taksi, yürüme, otobüs	3 kişi (arkadaşları ile yolda 15 kişilik bir gruba katlmışlar)	Almanca	Freistadt, 25.08.2017 ve 1 s. 15 dk.

[24] Finans Bölümü terk.

[25] Yasmeen ile evli.

[26] Yazılım Mühendisliği Bölümü terk.

[27] Yossef ile evli.

4. BULGULAR

Suriye'de 2011 yılından bugüne dek sürmekte olan iç savaş, Suriyeli olan ve olmayan milyonlarca insanın yaşamlarını etkileyen göç hareketi ile kaostan krize dönüşmüştür. Bahsedildiği gibi ilk etapta Suriye'den ülkenin komşu ülkelerinden birine sığınarak gerçekleşen bu hareket, bu insanlardan bir kısmının çeşitli rotalardan Avrupa kıtasına ulaşması ile etkisini sürdürmektedir. Yasal sürecin, bu savaş ve göç krizinin hızına yetişememesinin, çözümleri yasa dışı yollara yönelttiğini ve insanları yasa dışı göç güzergâhlarına yönlendirdiğini vurgulamakta fayda vardır.

Tarihteki göç hareketliliği incelendiğinde açıktır ki, bu göç rotalarının kullanımı ilk kez Suriye krizi ile başlamamıştır. Bu güzergâhlar, Orta Doğu ya da Afrika'dan Avrupa'ya geçen birçok mültecinin kullanmış olduğu yollardır, ancak Suriye nüfusu ile birlikte bu yollardan Avrupa kıtasına geçmeye çalışan insanların oranlarındaki ani ve hızlı artış ile yaşanan kazalar, durumu küresel yönde "görünür" kılmıştır. Dolayısıyla bu rotalardan gerçekleşen yasa dışı göç konusu yeni bir konu değildir. Yeni olduğu varsayımıyla bu çalışmaya konu olan, cemaat ağları ve sonrasında göçmen kaçakçılarının kendi kuralları ile çizdikleri göç yolunun, artık sosyal medya ve paylaşım ağları ile yaratılabildiğidir.

Araştırmanın temel odağı, Avrupa'ya giden yasa dışı göç yolunda sosyal medya ve paylaşım ağlarının etkisidir; fakat bahsedilen göç süreci oldukça uzun ve basamaklıdır. Dolayısıyla önce göç sürecinin nedenlerine dair katılımcıların verdikleri cevaplardan durumu yorumlamak, sosyal medya ile göç yolundan bahsetmek ve Avusturya özelinde Avrupa topraklarına ulaştıktan sonra göçmenlikten söz etmek, sosyal medyanın her basamaktaki etkisini görebilmek açısından anlamlı olacaktır. Bu doğrultuda yasa dışı göçe dair doğrudan göçmenin dilinden bir çerçeve çizebilmek de amaçlanmaktadır.

4.1 Göçün Nedenleri

Bu konu "en az iki basamaklı bir göç ağı merdiveni"ndeki basamaklardan biri olan Suriye'den komşu ülkelere sığınma ve diğer basamak, ilk etapta sığınılan ülkeden Avrupa ülkesine göç etme nedenleri üzerinden ele alınmaktadır.

4.1.1 Suriye'den Komşu Ülkelere Göç

Görüşmeler süresince bu konuya dair dile dökülen sözcüklerin hepsinin ortak bir duygusu vardır. Her gerekçenin istisnasız beslendiği, cümleler sonlandırılırken buruklukla noktalandığı, her görüşmede alanı dolduran iki temel histen biri, çaresizliktir. Devamında gelen her sebep onun üzerine kurulmuştur.

Her savaş ortamında olduğu gibi Suriye iç savaşında da ülkeyi terk etmenin temel gerekçesi olarak, yaşam hakkı gösterilmektedir. "Suriye'de kalsaydım öldürülürdüm. Ölmek istemedim, kimse istemez, çünkü bir ailem var, kızlarım var" şeklinde kaygısını açıklamıştır, ilkokul çağında iki kızı olan erkek katılımcı Ammar. Gitmekle kalmak arasındaki yol ayrımında durumun ifadesi genelde aynı anlamı taşımaktadır: "Savaşın içinde, orada kalmak da, bu yolu denemek de aynı derecede tehlikeli. Ben denedim." (Yassin, 23, öğrenci, E). Kendisi önce transit geçiş ülkesi olarak Türkiye'ye, sonra da yasa dışı yollarla Avusturya'ya ulaşan Taha (29, ingilizce öğretmeni, E), 1 yıl sonra eşi ve iki küçük oğlunun da yine yasa dışı yollardan Avusturya'ya ulaştıklarını belirterek, bir baba olarak böyle bir riskin alınabileceği hissi şu sözlerle ifade etmiştir: "Savaş durumunda, her şekilde öleceklerdi, bu yüzden denediler. Seçme hakkımız yoktu!".

Görüşmelerin genelinde evli katılımcıların çocukları ve aileleri için; bekar katılımcıların ise askerliğe dolayısıyla savaşa katılmak istemedikleri için ülkeyi terk ettikleri görülmüştür. "Ailem (kızkardeşlerim ve annem) için endişeliyim ama elimden birşey gelmiyor. Okuldan sonra askeri birliğe süresiz katılmak zorundaydım" (Khalil: 29, mimar, E). Bu durum ve öncesinde yaşadığı hayal kırıklığını da Jalal (28, muhasebeci, E) şu sözlerle anlatmıştır:

> Suriye'de askeri birliğe katılmak zorundaydım. Savaş durumunda, bunun bir tek anlamı var: öldüreceksin ya da öldürüleceksin! Seçme hakkın yok. Gençtim, ekonomik koşullarım iyiydi; kendime ait evim ve arabam vardı. Hem üniversite eğitimime devam ediyor hem bir bankada çalışıyordum. Hayat çok güzeldi. Sonra savaş başladı... Ve ben o savaşın bir parçası değildim! Bir gece evimde uyurken yaşadığımız yere saldırdılar, birisi beni bacağımdan

> vurdu. Ne yapabilirdim? Seçme hakkım yok! Hangi tarafı desteklediğinizin de bir önemi yok, sadece insanları öldürmeye hakları olduğunu düşünüyorlar. İki taraf da sivil insanları öldürüyor. Bu olaylardan önce, orada güzel bir hayatımız vardı bizim, herşey yolundaydı. Şu an herşey yıkık, bu gerçekten canımı çok acıtıyor.

Süresiz askere alınma durumunun yanı sıra aniden ortadan kaybolma ve tutuklanma korkusu da ülkeyi terk etme gerekçeleri olarak anlatılmıştır. Halep'ten gelen Yassin, ilk durumu, "Halep'te durum çok kötüydü. İnsanlar ortadan kayboluyordu, kimse nerede olduklarını bilemiyordu" şeklinde ifade etmiştir. Ghith (26, avukat, E), 2011 yılında savaşın ilk zamanlarında Facebook paylaşımı yüzünden 2 ay hapis yattığını belirtmiş; ayrıca sonrasında babasının 4 ay hapiste kaldığını ve kefaretle bırakıldığını, sonrasında da abisinin emniyet güçleri tarafından alındığını ve kendisiyle ilgili halen bilgi alamadıklarını, nerede olduğunu bilmediklerini eklemiştir. Toplumsal baskı ile yaratılan bu korkunun katılımcılar için savaş kadar kaygı uyandırdığı görülmüştür.

Katılımcılardan Maher (28, öğrenci, E), Suriye'deki hapis uygulamasını şu sözlerle aktarmıştır:

> Şam'da hapiste kalmış arkadaşlarımdan birinin anlattığına göre, küçücük bir odada 400 kişiyi bir parça ekmek ve bir zeytinle, üstlerinde sadece iç çamaşırı, yarı çıplak şekilde tutuyorlarmış. Oturacak yer yok, ayakta kalmak zorundalar. Istedikleri kadar, sınırsızca içebildikleri su var ama tuvalet yok. Sabah ve akşam olmak üzere günde iki kez tuvalete gidebiliyorlar. Vücudu yıkaman yasak, olurda yıkarken yakalanırsan, yanarsın… İşte tam da bu yüzden orayı terk ettim, çünkü arkadaşlarım o koşulları yaşamışlardı, ölmek için dua ettiklerini söylüyorlardı. Girenin ne zaman çıkacağını sadece Tanrı biliyor! İnsanlar hayatta birçok zorluktan bahsediyor ama orada, yerin altında milyonlarca insanı soran yok. Yerin 15 kat altında bir hapishane. Hiçbir kayıt alınmıyor, kimin kimi (içeri) aldığı belirsiz; para ve bağlantılar karar veriyor kimin kalıp kimin çıkacağına. İçeri giren yiyecek, dışarı çıkan insan yok! Çıkan da artık aynı insan olmuyor zaten. Özgüvensiz, uyuyamayan bir ruh… Doğrudan öldürmeyi tercih etmiyorlar, bunu yavaş yavaş onları tüketerek yapıyorlar; açlıktan (ya da diğer sebeplerden) ölmelerini sağlıyorlar. Sonuçta insanların iki seçeneği oluyor ve bu şekilde açlıktan ölmektense, öldürebilme ihtimali olan yolu tercih ediyorlar. Onları yargılayamam. Şu anda Innsbrück'de (Avusturya) yaşayan bir tanıdığım bu tercihle bir gözünü kaybetti. Gözüne vurdular ve onu kaybetti.

Maher'in bu durumu anlatırken tedirgin tavırları, üzüntüsü gözlenmiştir. Toplumda insanlar aracılığıyla yayılan tutukluluk koşullarına dair durumun, otoritenin varlığını korumakla birlikte, toplumun iktidara yabancılaşmasına sebep olduğu görülmektedir.

Katılımcıların bazılarının belirttikleri sebeplerden biri, aile üyelerinin bir kısmının vefat ettiği ve bir kısmının göç ettiği, diğeri ise onları Suriye'de tutacak birşeyin kalmadığı üzerinedir. Katılımcılardan Mustafa (22, öğrenci, E) annesi, babası, kuzeni, amcası ve arkadaşı savaştan dolayı ölmüşlerdir. Kardeşleri de Ürdün, Suriye, Avusturya ve Almanya ülkelerine dağılarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Katılımcıların birçoğu geride (Suriye'de) genelde yaşlı ebeveynlerin ve evli kız kardeşlerin kaldığını belirtmişlerdir.

Omar (28, öğrenci, E) da Avusturya'ya yasa dışı yollardan kızkardeşi ve yeğenleri ile geldiğini, Avusturya'nın kenti Viyana'da yaşayan diğer kızkardeşi hariç ailenin geri kalanının da Almanya'nın kenti Berlin'de yaşadığını söylemiş ve eklemiştir: "Orada (Suriye'de) hiçbir şeyim kalmadı". Geleneksel kültürün toplumdaki erkek egemen yapısından dolayı, evli olan kız kardeşler, eşleri istemediği ve izin vermediği için Suriye'de kalmışlardır. Bu sebep katılımcılar için olağan ve yeterli görünmektedir.

Kadın katılımcılardan Ruba (60, emekli, K), Suriye'yi terk etme kararını diyabet hastası olması ve psikolojik olarak orada yaşamaya gücü kalmaması sebebiyle aldığını belirtmiştir,

> Evimi kaybettikten sonra daha fazla orada kalamadım. Eşimi ve kızımı orada bırakmak zorunda kaldım çünkü yalnızca bir kişi için yasa dışı yola verebilecek paramız vardı. Zordu ama yapmak zorundaydım.

Katılımcı, ailesini yanına aldırmak için ikamet iznini beklediğini; fakat iki kez sınırlı oturum vizesi verdiklerini eklemiştir.

Bir diğer gerekçe Filistin kökenli Suriyeli katılımcıların, Suriye politikalarından ötürü vatandaşlık alamamaları sebebiyle, Suriye'de kalmak ile oradan gitmenin arasında bir fark olmayacağını düşünmelerdir. Mustafa, babası ve kendisinin Suriye doğumlu olmasına rağmen, büyükannesi ve büyükbabasının Filistin göçmeni olmasından ötürü vatandaşlık alamadıklarını anlatmıştır. Taha, Ali (51, yönetici, E) ve Rawan (19, öğrenci, K) adlı katılımcılar da kendi hayatlarından örnkelerle bu gerekçeyi doğrulamışlardır.

25 yaşındaki ekonomist erkek katılımcı Adnan, Suriye'yi terk etmesine neden olan duygularını "Suriye'yi terk etmek istemezdim. Savaş boyunca (5 yıl) orada kaldım ama gözümün önünde olanlara daha fazla dayanamadım, gitmeye mecbur kaldım" şeklinde ifade ederken, Ali durumu şu cümlelerle örneklendirmiştir:

> Suriye'deyken evimden işime gitmem dahi çok tehlikeliydi. Yolun bir tarafında devletin (Beşşar Esad'ın) askerleri diğer tarafta muhaliförgütlerden biri… İşe giderken iki taraf da bana "başına birşey gelirse sorumluluk almam" diyordu. İki tarafın da nişancıları bir yerlerde bekliyordu. Evde oturmaktan başka çare yoktu. Askerler bizim evden 200 metre ileride Sünni bir ailenin evine giderek çocukları ve anneyi katlettiler. Sonra da bunu televizyonda yayımladılar. Mideniz kalkardı! Bebeği? Nasıl bir bebeği incitebilirsin? Bu vahşet yüzünden insanlar orayı terk etmek zorunda kalıyor!Kardeşlerimden birini öldürdüler, diğeri de uzun süredir kayıp ve benim 6 evladım var.

Ali, gitme kararı aldıklarında yasa dışı yollardan eşini göndermek zorunda kaldığını, bunun çocuklarını korumak için tek yol olduğunu da belirtmiştir. Nedeninden de başka bir örnekle bahsetmiş, havaya çok sık ateş açıldığını, çocuklarından birinin sınıf

arkadaşının küçük kardeşinin havadan kafasına isabet eden bir mermi neticesinde kollarında öldüğünü anlatmıştır. Katılımcı pekçok defa orayı terk etmenin, çocuklarını yaşadıkları daha nice olaydan korumanın tek yolu olduğunu söylemiştir.

Toplumsal güvenin savaş ile yitirilmesi, insani değerlerin savaş koşullarında bir karşılığının kalmaması ve bunun yanı sıra kurulan baskı, Suriyeli insanların kültürel bir travma ile ülkelerini terk etmelerine sebep olmuştur. İnsanları zorunlu göçe iten faktörlerin irdelenmesi, öncelikle göç sürecinin nasıl başladığına dair bilgi sahibi olma ve katılımcıların bakışaçısını edinerek sürecin devamını anlamlandırma açısından önem taşımaktadır. Suriye toplumunun ataerkil yapısından dolayı, genellikle erkek katılımcıların göç kararını verdiği ve ailenin geri kalan üyelerinin bu karara uyduğu görülmektedir. Göçün kadınsallaştığını gösteren örnekler mevcut olsa da, katılımcıların ifadelerine bakarak, Suriye göçünün geleneksel bir yapıda, erkeğin otoritesi ile gerçekleştiği söylenebilir. Göç gerekçeleri, farklı cümlelerle anlatılsa da, ortak bir ifadeye sahiptir. Suriyeli insanlar, ailelerindeki savaş kayıplarına dayanarak, yaşam haklarını sürdürmek için göç etmeye karar vermişlerdir.

4.1.2 Komşu Ülkelerden Avrupa'ya Göç

Suriye'yi terk etmek zorunda kalmanın her görüşmenin ortamında yarattığı hissin çaresizlik olduğu belirtilmiştir, ancak çaresizlik duygusu ile birlikte o ortamı dolduran bir his daha vardır: umut. Bu alt başlığın adı aslında "umut"tur ve yine devamında gelen her gerekçe onun üzerine kurulmuştur. Bölümde katılımcıların Avrupa'ya göçme gerekçeleri üzerinde kendi ifadeleri ile ele alınarak, umuda dayalı beklentileri ifade edilmektedir.

Katılımcılardan Maher Suriye'den Lübnan'a geçerek orada 2,5 yıl yaşamış; sonrasında yasa dışı göç yollarından ve transit geçiş ülkesi olarak Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçmiştir. Bir diğer katılımcı Hadi (28, IT teknikeri, E) Suriye'den Libya'ya geçmiş, Libya'dan gemi ile İtalya'ya ve ardından Avusturya'ya ulaşmıştır. Ahamd (31, Makine teknikeri, E) ise, Ürdün'de bir süre yaşamış, sonrasında yine Türkiye üzerinden Avurupa'ya gitmiştir. 9 katılımcı Suriye'den Avrupa'ya ulaşmak amacıyla Türkiye'den geçtiklerini belirtirken, 3 katılımcı Türkiye'ye hiç uğramadıklarını ifade etmişlerdir. 14 katılımcı ise Suriye'den Türkiye'ye sığındıktan sonra orada yaşamayı denediklerini söylemiştir. Görülmektedir ki, Suriyeli insanlar için, Orta Doğu'dan gemi ile İtalya'ya

geçmekten ziyade Türkiye'den geçmek daha fazla tercih edilmektedir. Bu tercihte, Türkiye üzerinden yasa dışı göç yoluna çıkan insan sayısının, buna dair sosyal medya paylaşımlarının ve herhangi bir aksilik olduğunda Türkiye'de kalma ihtimalinin bulunmasının etkisi söz konusudur.

Suriye'nin sığınılan komşu ülkelerinden Avrupa'ya yasa dışı yollardan göç etmenin birçok katılımcı tarafından belirtilen ilk gerekçesi, komşu ülkelerde yaşam koşullarının zorluğu ve yetersizliği, dolayısıyla Avrupa'ya ulaşıldığı takdirde yaşam kalitesinin artacağı yönündeki inançtır. Türkiye'de 9 ay kalmış ve de çeşitli işlerde çalışmış olan Ammar (31, ingilizce öğretmeni, E), Avrupa yoluna çıkmasının sebebini şu cümlelerle ifade etmektedir:

> Türkiye'yi çok seviyorum, İstanbul'a hayranım. Biz (eşi ve iki kızı ile) orada yaşamaya çalıştık. Hergün 14-15 saat çalışıyordum, aynı evdeydik ama ailemi göremiyordum. Güneşi hiç almayan bir dairede yaşıyorduk ve nemden dolayı çocuklarım, eşim hasta olmaya başladılar. Bu yaşama bile param yetmiyordu. Bu koşullarda daha fazla yaşayamayacağımıza karar verdim. Daha öncesinde Avrupa'ya gitme fikrim yoktu.

Katılımcının eşi Afra (23, ev hanımı, K) ise, Ammar'ın bu göç yoluna çıkması ile birlikte hayatın İstanbul'da zor ve pahalı olduğunu, 3 aile ile aynı evde kalmaya başlamalarına rağmen durumun kolaylaşmadığını eklemiştir.

Suriye'de muhasebeci olan Jalal, Türklere yardımları için minnettar olduğunu belirtmiş ve gerekçesini de şu şekilde aktarmıştır:

> Ailem Türkiye'de, onlarla kalmak istedim. Hatta bunun için kursa gidip Türkçe de öğrendim. Fırıncıda çalıştım, koşulları çok kötüydü. Durmadım, umudumu kaybetmeyerek şehir şehir dolaşıp daha iyi bir iş aradım; ama bulamadım. Buraya gelmeye mecbur kaldım.

Diğer katılımcı Ghith de onu desteklercesine "Türkiye'de hayat iyi ama çalışma saatleri (13-16 saat) çok uzun ve daire bulmak da çok zor" şeklinde durumu ifade etmiştir. Ramy (33, tüccar, E) Türkiye'de ailesine bakabileceği yeterlilikte para kazanamadığını ve bu sebeple bu tehlikeli yola çıktığını belirtirken, eşi Doha (29, öğretmen, K) hayatın çok zor olduğunu ve eşi gittikten sonra Türkiye'de hamile olmasına rağmen hem erkek hem kadın gibi davranmak zorunda olduğunu eklemiştir.

Avrupa göç yoluna çıkmadan önce Libya'da yaşamış olan Hadi, göç kararını vermesinin gerekçesine şu sözlerle betimlemiştir:

> Bizim savaştan önce iyi bir hayatımız vardı. Mülteci kelimesini ben ilk kez Libya'da duydum. Libya'daki ilk yıldan sonra sorunlar başladı. Devlet bizden vize istemeye başlamıştı ama kimse vizenin nereden alınacağını dahi bilmiyordu. Ayrıca sokaktaki güvenlik sorunları ciddi bir şekilde artmaya başlamıştı. Artık sokağa çıkamaz, çalışamaz duruma gelmiştik. Bir gün sokakta bıçak tehdidiyle soyulduktan sonra karar vermiştim gitmeye.

Daha önce de bahsedilen, Libya gibi bazı Orta Doğu ülkelerinde göçmen politikaları kapsamında yürütülen tutarsızlık ve sert tavır, Hadi gibi pek çok Suriyeli insanın Avrupa'ya göçü tek çare olarak görmesine sebep olmuştur. Ayrıca Hadi, mülakatında Türkiye'deki çalışma koşullarının ağır olduğunu; fakat yaşamın Ürdün, Libya gibi pekçok Orta Doğu ülkesinden daha iyi olduğunu eklemiştir.

Suriye'den ilk etapta Lübnan'a geçmiş ve orada yaşamış olan Maher ise, bir süre Lübnan'da kuzeninin yanında çalıştıktan sonra kuzeninin ancak ucuz iş gücü olarak çalışması karşılığında orada kalmaya devam edebileceğini ve onu bağlayıcı bazı dökümanları imzalayacağını söylediğini anlatmış; bunun üzerine göç etme kararı aldığını şu cümleyle ifade etmiştir: "Ya Suriye'ye geri dönüp askeri birliğe katılacaktım ya da yola çıkacaktım".

Görüşmeler esnasında birçok kez belirtilen gerekçelerden biri de eğitim hususu olmuştur. Bu konunun özellikle genç yaştaki katılımcılar için oldukça önemli bir sebep olduğu gözlenmiştir. Abdulla'nın (28, mimar, E) sözleri bu sebebi açıkça ortaya koymaktadır:

> Türkiye'nin Mersin kentinde (yasal olmayan bir şekilde) mimarlık ofisinde çalışıyordum. Aynı zamanda eğitimimi de (mimarlık alanında) tamamlamak istiyordum; fakat zamansal açıdan Türkiye'de hem okumam hem de eğitimimi sürdürmem mümkün değildi. Orayı, özellikle yemek kültürümüzdeki yakınlığıyla çok sevmeme rağmen, Türkiye'de 30 yaşında biri olarak geleceğimin olamayacağını gördüm ve Avrupa'ya gitmeye karar verdim.

Oldukça belirleyici nedenlerden birinin de sosyal medya ve paylaşım ağlarının yarattığı "Avrupa rüyası"ve "herkesin bu yolu denediği" algılarının olduğu, görüşmelerde birçok defa dile getirilmiştir. Maher, paylaşım ağlarının olumsuz yönü olarak gördüğü bu etkiyi şu sözlerle ifade etmiştir:

> Buraya ulaşan birisi, "Burası çok güzel"; diğeri "Burada bana ev verdiler, 1000 Euro aylık bağladılar, burada çalışmaya ihtiyacım yok" şeklinde paylaşım yapıyor. Hayatında eline daha önce telefon almamış olan, aldıktan sonra da hemen Facebook'u takip etmeye başlayan ama sosyal medyanın ne olduğunu dahi bilmeyen eğitimsiz kişi, haliyle bu paylaşımlara inanıyor. Problem tam olarak bu! Sadece Suriyelisi değil, Afganı, Somalilisi de bu paylaşımları görüyor ve inanarak, nasıl gelebileceğinin bilgilerini alarak yola çıkıyor.

Katılımcılardan Morad (49, avukat, E) da bu ifadeyi desteklercesine, "Facebook'ta Avrupa'da yaşam adeta bir rüya gibi gösteriliyor. Ama öyle değilmiş. Geldikten sonra hayal kırıklığına uğradım! Türkiye'ye dönmek istedim ama yapamadım" sözleriyle sosyal medya ve paylaşım ağları aracılığıyla yapılan "Avrupa reklamının" yarattığı bu yanlış algıdan bahsetmiştir.

Suriyeli insanların gerek komşu ülkelere gerekse Avrupa'ya göç etme nedenleri, örneklem genişledikçe artacaktır. Burada amaç bu göçlerin altyapısına dair genel bir izlenim oluşturmak ve bu araştırmanın temel konusu olan, "Avrupa'ya göç sürecinde sosyal medya kullanımının etkisi" başlığına anlaşılır ve anlamlı bir geçiş yapmaktır.

4.2 Sosyal Medya Kullanımının Avrupa'ya Göç Sürecine Etkisi

Araştırma süresince yapılan mülakatların katılımcıları arasında 6 günde kamyonetle, hiç mola vermeden Avusturya'ya ulaşan da, sahte kimlikle Yunanistan'dan Prag'a uçan da bulunmaktadır. Ayrıca Libya'dan İtalya'ya 1 haftada tehlikeli bir gemi yolculuğu yapan ya da 3 ay 10 gün boyunca günlerce yürüyerek ve neredeyse her türlü toplu taşıma aracını kullanarak Avusturya'da yakalanan katılımcılar da mevcuttur. Bu derece tehlikeli ve zorlu bir yolun önceki başlıkta bahsedilen gerekçeleri olduğu gibi, motivasyonları da mevcut. Araştırma kapsamında temel varsayımda, başlıca motivasyonun sosyal medya ve paylaşım ağlarının bu yolu yaratabilmesi durumudur.

Görüşmeler neticesinde denebilir ki, yasa dışı yollardan giden 20 katılımcının yalnızca 3'ü yola çıkmadan önce Avusturya'ya ulaşma seçeneği üzerinde durmuş; diğerleri bu seçenekten ziyade Avrupa kıtasına ulaşma hedefi taşımıştır. Genel olarak amaç, Avrupa topraklarına bir şekilde giriş yapmak ve sonrasında süreci koşullara bağlı yaşamaktır. Ayrıca belirtmekte fayda var, yasal olmayan yollardan Avusturya'ya ulaşmış 20 katılımcıdan 18'i Türkiye üzerinden Yunanistan'a şişme bot ile geçmiştir.

Bahsedilen çeşitli gerekçelerle Avrupa kıtasına göç etme kararı alan katılımcıların hepsinin mülakatında çeşitli ortak ifadeler mevcuttur. Bunlardan biri, katılımcılar göç etme kararı aldıktan sonra ilk etapta sosyal medya ve paylaşım ağları üzerinden yola ve Avrupa ülkelerinin koşullarına dair araştırma yaptıklarını ya da tanıdıklarına yine sosyal medya aracılığıyla ulaşıp bilgi aldıklarını ifade etmişlerdir ve birçoğu yola çıkmadan önce belirli bir zaman dilimini bu araştırmaya ayırdıklarını, yola çıkma kararında etkili bir "ön hazırlık" yaptığını eklemiştir.

Avrupa yoluna erkek kardeşi ve kuzeni ile çıkan Yassin, kararından sonraki hazırlığını şu şekilde ifade etmiştir:

> Gelmeden önce Avusturya'da tanıdığım yoktu ama kuzenim Almanya'daydı. Whatsapp üzerinden onunla iletişime geçtim. Normal arama pahalı, kimse o yolu kullanmaz. Onun,

> Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçmenin zor olmadığını söylemesi beni cesaretlendirdi. Ondan çeşitli bilgiler edindim, mesela bana Belgrad'da hangi otelde kalabileceğimi söyledi. Ayrıca Whatsapp'ta birçok Suriyelinin "yolda nerenin tehlikeli olduğu"na dair bilgilerini, yol ile ilgili deneyimlerini paylaştığı, günün 24 saati aktif bir grup vardı, onu takip ediyordum. Suriye'de elektrik olmadığı için yol ile ilgili araştırmalarımı İstanbul'a geldiğimde Facebook üzerinden yaptım: Hangi aracı öneriliyor, hangi ulaşım yolları daha uygun ve güvenilir gibi. Yolda da sürekli Google haritayı kullandım.

Bir başka katılımcı Nour (40, fotoğrafçı, E) şu sözlerle hazırlığını anlatmaktadır:

> Gelmeden önce Avusturya'da tanıdığım yoktu. Facebook sayfalarında grupları takip ederek, insanlarla iletişime geçerek araştırma yaptım; "Nerede daha hızlı ikamet izni alırım? Haklarım neler? Gideceğim ülkeye, kente ulaştığımda ne yapmam gerekiyor?" şeklinde bilgiler topladım.

Buradan anlaşıldığı üzere, göçmenler sosyal paylaşım ağlarından Avrupa'nın birçok ülkesinde genel kalıplarda işleyen göç bürokrasisine dair bilgiler edinmişlerdir. Hemen her katılımcı yasa dışı bir şekilde ülkeye giriş yaptığında, öncelikle ne yapması gerektiğini bilmektedir; bunu ağlardaki paylaşımlar yoluyla öğrenmiştir. Göç etmeden önce Tokat'da 2,5 yıl ailesi ile birlikte yaşayan Ramy, sosyal medyanın etkisini şu şekilde ifade etmiştir:

> Öncesinde Avusturya'da tanıdığım yoktu. Facebook sayfalarına baktım; Avrupa'nın çok güzel olduğuna, okulların kalitesine, işin çok rahat bulunduğuna dair yorumlardan etkilendim. Whatsapp grubunda da hergün paylaşımlar yapılıyordu, araştırırken Imo ve Youtube da çok işime yaradı.

Omar, bu etkiye dair kendi durumunu şöyle belirtmiştir:

> Avusturya'da tanıdığım yoktu. Yola çıkmadan önce Facebook'dan araştırma yaptım, yol ile ilgili detaylara dahi baktım: Yolda hangi durumda ne yapmalıyım, mafyaya ne kadar ödemek zorunda kalabilirim, polise denk geldiğimde nasıl hareket etmeliyim… İnsanlar bu sayfalarda her önemli nokta hakkında yazıyorlar. (Facebook'ta yasa dışı Avrupa göç yolu ile ilgili örgütlenmeyi vurgulamakta) Hatta Facebook'ta yolda kalanlara yardımıyla ünlü İtalyan bir kadın var: Noval. Ne zaman bir Suriyeli Avrupa ülkesine varıp, orada kalmaya karar vermiş; ama bir şekilde polise ulaşamamışsa, Noval yardım eder, polise ulaşıp onları kaldıkları yerden almasını söyler. Bu konularda Facebook'a güveniyorum.

Kalabalık bir aileden gelen ve bombalanma neticesinde kardeşlerinden birini savaşta kaybeden Khalil ise, göç etmeden önce Hollanda'da olan bir arkadaşını Massenger'dan aradığını ve önerilerini sorduğunu, arkadaşının yaşam koşullarından dolayı Norveç'i önerdiğini anlatmıştır.

> Avusturya'da tanıdığım yoktu, zaten Norveç'e ulaşmayı düşünüyordum. Google'dan araştırmalar yaptım; okudum, belgeseller izledim. Facebook önemli, bu konuyla ilgili birçok sayfa var ama bazen politik bir alan da olabiliyor, tam da güvenemiyorsun.

Khalil Norveç'e yola çıkmadan önce Norveç'e ulaşmayı hedeflemişse de, Avusturya'da yakalanmış ve kalmıştır. 12 arkadaşı ile Avrupa'ya ulaşan Abdulla, Khalil'in

ondan önce yine yasa dışı yollardan Avusturya'ya gittiğini ve danışma amacıyla sosyal paylaşım ağları üzerinden ona ve bilgisi olan başka tanıdıklarına ulaştığını anlatmıştır:

> Avrupa'ya gitmeyi planlıyorsan, buna dair bilgisi olan herkese ulaşmak ve öğrenmek zorundasın: Yolda ne yaptı, nasıl gitti…Arkadaşımın gitmesi, benim için bu konuyu düşünülebilir kıldı; fakat dilden dolayı benim niyetim Büyük Britanya'ya ulaşmaktı; Avusturya sınırında polis yakalayınca, burada kalmak zorunda kaldım. Yolda da Facebook'taki paylaşımları takip ettim. Hangi noktaların daha tehlikeli olduğunu, mesela Sırbistan'daki kötü hikayeleri okumuştum. Oraya varmadan önce kötü olasılıklardan haberdardık, bu yüzden hepimiz özellikle orada çok dikkatli hareket ettik. Google haritayı da çok kulandım. Onsuz Macaristan ya da rota üzerindeki başka bir ülkede kaybolabilirdik.

Görüldüğü üzere, katılımcılar göç etme düşüncesi ile birlikte, sosyal medya ve paylaşım ağları üzerinden bir araştırma sürecine girmiş; göç yoluna dair her türlü ipucunu ve de bilgiyi zihinlerindeki sırt çantalarına eklemişlerdir.

Katılımcıların birçoğunun izlediği göç rotası sığınılan komşu ülke-Türkiye-Ege Denizi üzerinden Yunanistan-Makedonya-Sırbistan-Macaristan ve Avusturya şeklindedir ve genellikle uzun saatler yürümüş, sonrasında bot, tren ve pek sık olmasa da taksi ulaşım araçlarını kullanmışlardır.

Bu rotadan ve süreçten biraz farklı bir örnek olarak Jalal, yasa dışı göç yoluna çıkmadan önce Avusturalya'ya iltica için başvurduğunu; fakat reddedildiğini, bunun üzerine farklı bir plan yaparak 3.200 Euro ödediği sahte pasaportu ile Yunanistan'dan Prag'a uçtuğunu anlatmıştır:

> Karar vermeden önce Messenger ile, yasa dışı yoldan daha önce giden bir arkadaşımı aradım. Koşulları sordum. O önerince deneyeyim dedim. Yolun en başından itibaren aracıları da Facebook'ta buldum. Kaçakçıların bir ofisi İstanbul'da, diğer şubeleri de İzmir ve Atina'daydı. Önce Yunanistan'a (daha az tehlikeli olduğu için) yat ile gitmek istedim, kişi başı 2.300 Euro idi. İzmir'den Marmaris'e geçtim ve kaçakçının yönlendirmesi ile bir grupla birlikte, Marmaris sahilinde 3 gün bekledik ama yat gelmedi. Jandarma bizi yakaladı, bir gece nezarethanede kaldık, Türk askeri bize çok iyi davrandı. Ertesi gün kaçakçılarla ilgili ifade verdikten sonra bizi bıraktılar. Tekrar İzmir'e geçtim. İşte burada yine Facebook devreye giriyor! Facebook'ta araştırmaya başladım: Kim var bu işi yapan? Adı, telefon numarası mevcut orada, zaten Arapça konuşuyorlar. O kadar sistemleşmiş ki… Aradım, ikinci defa denedim. Bu sefer Bodrum'da 3 gün bekledim, yine olmadı ve İzmir'e döndüm. Üçüncü defa ama bu sefer botla gitmek istedim, 1.000 Euro idi, yavaş olsa da ucuz… Bodrum'a gittik, 40 kişilik bir gruptuk. Beşer kişilik gruplar halinde sırayla araçlara binip sahile gittik. Aracılar Kürt'tü. Yaklaşık 50 kişi tek bir botla gittik. Yunan Sahil Güvenliği yakaladı bizi ve 6 gün nezarethanede kaldık. 6 aylık dolaşım iznini verdikten sonra bizi bıraktılar. Hemen sim kart aldım ve Facebook'ta yine simsararaştırmaya başladım. Facebook'ta herşey var, bu yüzden de bulmak çok kolay. 2 kişi uçakla Prag'a gittik, şanslıydık, havaalanında sıkıntı çıkmamıştı. Uçak daha zor ve pahalı ama ben bu yolu yürüyerek gitmek istemedim, öyle daha tehlikeli. Sonra da trenle Avusturya'ya ulaştık ve burada kaldık.

Avukat katılımcı Ghith, Avusturya'ya yasa dışı yollardan bir arkadaşı ile geldiğini ve göçe dair araştırmasını da Türkiye'de kaldığı süreçte yaptığını dile getirmiş ve süreci şu sözlerle anlatmıştır:

> Türkiye'deyken bu amaçla Whatsapp ve Facebook kullandım. Almanya'ya gitmiş olan bir arkadaşım Whatsapp yoluyla gittiği güzergâhın resmini gönderdi ve bazı ipuçları verdi. Vardığımda ilk etapta polise gitmem gerektiğini onun sayesinde biliyordum. Ayrıca çevrimdışı harita[28] indirdik ve güzergâh üstündeki her noktayı belirleyerek ekran görüntüsünü çektik. Yolda internetten ziyade daha önce yaptığımız bu hazırlıktan ve karşılaştığımız insanların bilgilerinden yararlandık. Facebook'taki paylaşımlara bakarsınız fakat hepsine de güvenemeyebilirsiniz. Bu yolda insanlar için harita çok önemli, o olmasaydı bu yolu denemezdim. Ayrıca GPS[29]'i her bulduğumuzda, Google haritayı da kullandık.

Sosyal medyanın bu belirleyici etkisini, farklı bir göç örneği ile, Libya'dan gemiyle Avrupa'ya geçen Hadi adlı katılımcı anlatmış, kendi sürecini ve yeni iletişim teknolojisinin göç sürecine nasıl bir etki bıraktığını şu şekilde ifade etmiştir:

> Karar verdikten sonra bir hafta eve kapandım; Facebook'tan, Yotube'dan Avrupa'daki hayat koşullarını, ikamet izinlerinin kriterlerini, insanların nasıl gittiğini ve neler yazdıklarını, hepsini araştırdım ve birçok haber okudum. Başta İsveç'e gitmek istiyordum, çünkü Facebook'ta oradan daha rahat vatandaşlık alındığını öğrenmiştim. Viber'den gemi ile İtalya'ya giden bir arkadaşımı aradım ve nasıl gittiğini, durumunu sordum. Sonrasında bir aracı buldum, eşim ve ailesi ile toplam 14 kişi olduğumuz için büyük bir gemiden ziyade bize uygun bir tekne istedik. Yeterince paramız vardı ve kişi başı 1.200 Dolar ödedik. 2 gece sahilde bekledikten sonra, zifiri karanlıkta suda yürüyerek botlara ilerledik, botlarla tekneye geçecektik. Teknede yiyecek içecek her şeyin mevcut olduğunu söyleyerek, çantalarımızı, elimizde ne varsa her şeyi bırakmamızı istediler, bıraktık. Araca ulaşmıştık; ama çok karanlıktı, hiçbir şey göremiyorduk. Gün ağarmaya başladığında gördüğümüz şey, bir gemide yaklaşık 800 kişi olduğumuzdu! Yiyecek, içecek, hatta tuvalet bile yoktu. Zaten kalabalıktan kıpırdayamıyorduk, çocuklar sadece uyuyorlardı. İki gün öyle yol aldık. İki günün sonunda, daha önceden indirdiğim Google haritaya baktım ve Avrupa'ya değil Tunus'a doğru ilerlediğimizi fark ettim. Amcam ile zorlukla kaptanın yanına gittik ve durumu sorduk. Kaptan genç bir çocuktu, para ödememesi karşılığında hayatında daha önce hiç kullanmadığı büyük bir gemiyi kullanmayı kabul etmiş çaresiz bir çocuk… "Ben de sizin kadar biliyorum" dedi. "Pusuladan hep şu yönü takip edeceksin" demişler, tabi pusula da bozuktu. Bir süre telefonumdaki haritadan takip ettik yolu, sonra geminin motoru arızalandı. İnanılmaz bir durumdu! İki saat sonra bir uçak gördük, ardından da küçük bir tekne geldi, İtalyan teknesiydi. Birkaç sefer yaparak hepimizi bir İtalyan gemisine aktardılar. Sisilya'ya vardığımızda, orada yaklaşık 1.200 kişi vardı (yaklaşık % 70'i Afrikalı). Muhtemelen emniyet görevlileri değillerdi çünkü orada yer olmadığını söyleyip gitmemizi istediler. Sim kart aldım, özellikle annemle iletişim kurabilmek için önemliydi. Birkaç kenti geçtik, bilhassa Milano'da polise yakalanmaktan korktum çünkü önceden internette bunun mümkün olduğunu okumuştum. Artık amacımız trenle Münih'e geçmekti; ama Innsbrück'de yakalandık ve Avusturya'da kalmak zorunda kaldık.

Hadi gibi bazı katılımcılar, göç eylemi öncesinde bu yasa dışı yolu sosyal medya ve paylaşım ağları üzerinden en ince ayrıntısına kadar planladıklarını belirtmişlerdir.

[28]Hat ya da internet bağlantısı olmadan da kullanılabilen harita (:Offline map).

[29]The Global Positioning System (Küresel Yer Belirleme Sistemi), kodlanmış bilgileri yollayarak ve uydular arasındaki mesafeyi ölçerek, yerküre üzerinde bulunulan yeri kesin olarak tespit eden uydu ağıdır.

Lübnan'dan Avusturya'ya Türkiye'den transit geçerek giden Maher, göç sürecini şu cümlelerle ifade etmiştir:

> Lübnan'da daha fazla kalamayacağımı anlayınca, çocukluk arkadaşımla yola çıkmaya karar verdik. İlk etapta orada internetten her şeyi planladık; rezervasyonlar, biletler… Bu konuda oldukça iyiyimdir. Avusturya'ya ya da İngitere'ye gidebilirim diye düşünüyordum… Herşeyi sosyal medyadan, internetten araştırabilirsin, Google dünyadaki her şeyi önüne serebilir. Çevrimdışı Google haritayı telefonuma indirdim. Arkadaşlarım bizden 15 gün önce yoldalardı, onlara da ulaştım. Artık yolun en ince detayına kadar bilgi sahibiydik: Şurada sol tarafta bir ağaç var. Yukarısında bir camii, camiin sol tarafında telefon hattı alabileceğim bir yer var… Ya da hangi ülkede kime veya nereye ulaşmam gerek, ortalama ne kadar ödeyeceğim gibi. İzmir ve Bodrum kaçakçıların yeri. Orada birçok aracı ve arkadaşlarının arkadaşlarını gördüm. Hangi aracı güvenilirdir söylüyorlardı; ama ben söylediklerine güvenemedim. İnterneti açtım ve Facebook'tan bir simsarın numarasını buldum; zaten numara bulmak çok kolay. Sonra korktum, yüzmekten değil; yüzebilirim. Türkiye'ye geri getirilmekten korktum ben. Evet, bu yolda en önemli kısım, denizde ölüp ölmemek… İnsanlar denizde ölüyorlar, çünkü denizin ne olduğunu bilmiyorlar. Çünkü (Suriye'de) televizyon izleyecek elektrikleri bile yoktu. Biz 33 milyon insandık ve her birimiz farklı standartlarda yaşıyorduk. Ama bu insanlara "Neden göze alıyorsun denizde ölmeyi?" diye sorarsan, "Savaşta iki taraftan birinde ölmek yerine denizde ölmeyi yeğlerim" diyeceklerdir, çünkü hayatlarını kurtarma, kendilerini koruma umutları var. Ben denizde ölmeyecektim, çünkü tüm bilgilere sahiptim: botların kapasiteleri, varılabilecek Yunan adaları, oradan nereye gideceğimiz, kaçakçıların ödeme sistemi… hepsini biliyordum. 2015 yılının Haziran-Temmuz ayları bu geçiş için en iyi zamanlardı; öncesinde kontroller çok katıydı, sonrasında ise deneyen insan sayısı daha fazlaydı. Yunanistan'dan sonra 45 km yürüdük. Yolda mülteci gibi hissetmemeye çalıştım, zordu ama kendimi etkilemedim, normal bir insandım. Benzin istasyonlarında telefonumu şarj ettim, sim kartlar aldım; ama ailemle iletişime geçmedim çünkü özellikle annem çok endişeleniyordu ve Google'ın çevrimdışı haritasını hep kullandım. Göç öncesinde yaptığım gibi yolda da otel rezervasyonları yaptım, kredi kartımı kullanabiliyordum. Sırbistan'a kalabalık bir grupla gitmem gerektiğini önceden öğrenmiştim. Arkadaşım, "Soyulabilirsiniz, başınıza her şey gelebilir orada!" diyerek uyarmıştı. 25 kişilik bir grup halinde gittik, sınırdaki Sırp görevli bizi bırakmak için kişi başı 500 Euro istedi. 15 gün önce yolda olan arkadaşlarımız 3 gün kalmıştı orada[30], sistemlerini zaten oraya varmadan önce öğrenmiştim. Pazarlık sonucu görevliyle kişi başı 200 Euro ödeme koşuluyla anlaştık. İzin kâğıdı alıp Belgrad kampında kalma mecburiyetinde bırakılmamak için, kâğıtsız ama daha zor koşullarda devam ettik. Bir ara bir taksi yanaştı ve şöförü "Otele ihtiyacınız var mı? İzin kâğıdınız yoksa benimle gelin" diyerek bizi aldı. Otele benzer bir yere gittik ve orada telefonum çalındı. Tüm bilgiler de telefonumdaydı. Dışarıda üniformalı birini gördük ve yanına durumu söylemek için gittik. Önce pasaportumuzu sordular, sonra paramızı. Biz de kaçtık! Bu adamlarla alakalı bilgileri yola çıkmadan önce sosyal paylaşım ağlarından yaptığım araştırmalarla öğrenmiştim. Aynı üniformadaki kişiler otele gelip orada kalan insanların tüm eşyalarını çalmışlar. Bizim de pasaportlarımızı, kıyafetlerimizi, saatimi, paramızın bir kısmını almışlardı. Paramın büyük bir kısmını farklı bir yerde saklıyordum. Bu üniformalılar polis değildi, polis kılığında mafyaydı. Sonrasında Sırbistan'dan Viyana'ya kadar bizi (17 kişi) götürecek bir kaçakçıyla anlaştık. Facebook'ta tüm aracılarla ilgili bilgi bulabiliyorsun ve hatta sıkıntılı bir durum olduğunda da Facebook üzerinden kaçakçıya dair her bilgiye ulaşabiliyorsun. Kişi başı 1.750 Euro'ya anlaşarak, ve 12 saat boyunca araç değiştirerek ilerledik. Bu arada yolun yarısında kaçakçı tüm parayı istedi, yanımdakiler kabul etmeyince aracı üzerimize kilitleyerek bizi Macaristan'da 1 saat havasız araçta terk etti. Geldiğinde parayı vermeyi herkes kabul etmek zorunda kaldı. Bizi orada tümüyle terk de edebilirdi, zaten kaybeden taraftık… Avusturya'nın sınırından girer girmez bizi bıraktı, hemen GPS ile Google haritadan yerimizi kontrol ettik. 3 gün orada toparlanırken, Facebook'tan bize sahte Macar kimlik belgesi sağlayacak bir kaçakçı bulduk. Arkadaşımla

[30] Avrupa göç yolunda yasa dışı bir şekilde ülkeye giriş yapan insanlar, sınırda görevliye yakalandıkları takdirde ülke için de hareket edebilmeyi sağlayan geçici izin kâğıdını alana kadar, nezarethanelerde tutulmaktalar. İzin kâğıtlarının süresi her ülkede değişmektedir.

> İngiltere'ye gitmeye karar vermiştik; fakat orada olan bir arkadaşımı aradığımda İngiltere'de de durumun iyi olmadığını, ikamet izninde sıkıntılar olduğunu söyledi ve biz de gitmekten vazgeçtik. Herşeyi Google'dan, Facebook'tan araştırdığım için her olası durum ile ilgili fikrim vardı. Avrupa'daki çöpü ayırma sistemini bile araştırmıştım. Bir arkadaşım hiç para harcamadan ve yabancı dil bilmeden, sosyal medya ve paylaşım ağlarının yardımı ve yönlendirmesiyle bir ayda bu yolu bitirdi.

Sosyal medya ve paylaşım ağlarının, yasa dışı göçmene sunduğu "yolu adım adım planlayabilme" olanağı, göç eylemi öncesinde Suriyeli bireyin zihninde bir "yasa dışı göç yolu hologramı" oluşturmasını sağlamaktadır. Tüm bu araştırmalar, önceki deneyimlerden doğan edinimler, hologramın parçalarıdır. Sonrasında bireyin gerçekleştirdiği göç, aslında bu hologramın pratikte uygulamasıdır; çünkü birey yola çıkmadan, yolu zaten biliyordur. Dolayısıyla sosyal medya bu yasa dışı göç yolunu yaratmaktadır. Göç sürecinin oldukça tehlikeli ve zorlu geçtiğini ifade eden Ammar, durumu şu sözlerle anlatmıştır:

> Yola çıkmaya karar verince Suriye'deki akrabalarımı ve arkadaşlarımı Whatsapp'tan arayıp borç istemeye başladım. Normal arama hiç yapmadım, sosyal medya seçeneği olmasaydı haberleşmem zor olurdu. İstanbul'daki öneriler doğrultusunda arkadaşımla (Khalil) İzmir'e gittik ve biryere oturduk. Birçok kaçakçı yanımıza geldi ve (anlaşmak için) sordu. 1.500 Euro'ya bir botla gitmek için anlaştık. Botta 52 kişiydik ve 10 dakikalık yolu 3 saatte gittik; bota sürekli su doluyordu ve biz şişelerle boşaltıyorduk. Yunanistan'a vardığımızda yeniden doğmuş gibi hissediyorduk. Sonra Makedonya'ya, Sırbistan'a kadar sadece yürüdük. Nerede olduğumuzu öğrenmek için hep Google'ın haritasını kullandık. O olmasaydı, yolumuzu bulamazdık. Ayrıca yolun öncesinde ve yolda birçokları gibi bizde Facebook sayfalarından haberleştik. Yolla ilgili seri paylaşımlar yapan binlerce grup var Facebook'ta. Kimi gittiği tüm yolu yazıyor, kimi bilgi istiyor, kimi yardım istiyor; ama her tecrübe farklı, hikâyeler hergün değişiyor, çünkü bu şans! 3 ay süren, oldukça tehlikeli bir yoldu. Yolda mafyalara da denk geldik; bıçak zoruyla para bulmak için, tüm kıyafetlerimizi çıkarttırdılar. Birde polise ihbar etmekle tehdit ettiler! Zifiri karanlıkta havada asılı ve altında nehrin aktığı tren raylarında yürümek zorunda kaldık, suya düşme veye trenin çarpması tehlikesini göze alarak… Ulaşmaya çalıştığımız bir hedef ülke yoktu. Avusturya'ya geldiğimizde polis bizi yakaladı, ne olacağını bilmiyordum; süreci insanlar anlattı ve sosyal paylaşım ağları da çok yardımcı oldu, bu konuda Facebook gruplarından çok yararlandım. Ayrıca özellikle ailemle, eşimle iletişim kurabilmek için, vardığımız her ülkede sim kart aldım.

Yukarıda ifade edilen süreci yaşayan diğer katılımcı Khalil de yolda Google haritanın ve sim kartın belirleyici olduğunu söyleyerek eklemiştir:

> Çevrimdışı haritayla birlikte yolda GPS ile sürekli olarak çevrimiçi harita da kullandık. Tren istasyonlarında internet bulmaya çalıştık. Facebook'taki paylaşımlar da hep imdadımıza yetişti. Macaristan'da noel zamanı uygun fiyatlı trene ihtiyacımız olmuştu. Facebook'ta bir grup bulduk, bizim gibi aynı güzergâhta tren biletine ihtiyacı olan insanlardı. Grupça alımlarda tren bileti daha uyguna geliyor diye onlarla anlaştık ve öyle aldık. Tüm bunlar hiç tanımadığımız bir ülkenin bilmediğimiz bir kentinde, 1 saat içinde hallolmuştu.

Ammar'ın eşi olan Afra da eşinin bu tehlikeli göç sürecinde kendi durumunu şu sözlerle ifade etmiştir:

> Sosyal medya bu süreçte çok önemli. Eşim gittikten sonra onun sayesinde sabredebildim, olmasaydı yine beklerdim ama bu ihtimali hayal bile edemiyorum. Eşim gittiğinde haberleşemeyeceğimizi bilseydim, süreci oradan takip edemeseydim, gitmesine asla izin vermezdim.

Yola 18 yaşındayken çıkan Mustafa, Suriye'de lisedeyken 3 yıl boyunca telefon kullanmadığını; fakat yola çıkacağı zaman ablasının yanına telefon almak zorunda olduğunu söyleyerek ona telefon verdiğini anlatmıştır:

> Karar verdikten sonra Messenger aracılığıyla Danimarka'da olan bir arkadaşımı aradım; yolu ve koşulları sordum. Sonra Suriye'den Türkiye'de olan bir kaçakçının telefon numarasını buldum, beni botla Yunanistan'a geçirecek birinin. Suriye'de birçok insanda da bu numaralar var ama denemek için hiç paraları yok. Ablamdan 5.800 Eoro alarak yola çıktım. Türkiye'de 2 gün bekledikten sonra Yunanistan'a geçtim, bu arada yolda ilk önce 5 kişi ile tanıştım, beraber hareket ettik. Arkadaşım bizim için Google harita kullanıyordu. Yunanistan ile Makedonya arasında 1 ay kadar ormanda kaldık, sayımız artmıştı. Kırmızı bir ırmak vardı, orman meyveleri ve karpuz yedik 1 ay boyunca… Sonra Makedonya polisi bizi yakaladı. Çok kötüydü! Birine şiddet bile uyguladılar. Bizi Yunanistan'a geri gönderdiler ama biz tekrar denedik. Sırbistan da çok kötüydü… Oradaki polisler bizden para almak için bizi nezarethanede daha uzun tutmakla tehdit etmişlerdi, ülkede serbest dolaşım izin belgesi için önce kişi başı 100 Euro istediler, biz vermeyince 50 Euro'yu kabul ettiler. Sırbistan'da polis kılığında ve polis arabasında gezen mafyaya da denk geldik. Herşeyimizi aldılar, bir ara kargaşa çıktı ve ben hemen telefonumu alıp kaçtım. Ailem ile iletişim kurabilmem için, yol için çok önemliydi telefonum! Ormandayken kullandığımız ortak bir telefon vardı[31], yolla ilgili bilgileri, haberleri takip edebilmek için kullanıyorduk onu. Ablam ve abim yoldayken Whatsapp'tan arıyordu beni. Kendi telefonumdan Google haritayı Sırbistan ve Avusturya'da kullandım. Avusturya'ya geldiğimizde nerede olduğumdan emin olmam gerekiyordu. Bence telefonsuz, sosyal medya olanağı olmadan kimse bu yolu deneyemez. Ben de denemezdim!

Ürdün'de iş bulamayınca Avrupa'ya göç etmeye karar veren Ahamd, beraber yola çıktığı arkadaşları ile sosyal paylaşım ağları üzerinden göç sürecini nasıl planlayıp gerçekleştirdiklerini şu şekilde anlatmıştır:

> Önce Almanya'daki bir arkadaşımı Messenger'dan arayarak bilgi aldım. Sonra Ürdün'den bir arkadaşım, Suriye'den üç arkadaşım ve İstanbul'daki beş arkadaşımla birlikte, toplam on kişi Messenger üzerinden yolu planladık. Alternatif olarak Whatsapp'ta da bir grup oluşturmuştuk. Hepimiz İstanbul'da buluştuk ve İzmir üzerinden Yunanistan'a geçtik. Telefonumun şarj sorunu olduğu için, sadece Yunanistan'dayken bir otelde Wi-Fi bulup Whatsapp'tan ailemi aradım. Arkadaşlarım telefonlarından Google harita kullanıyordu ve yedek bataryamız da vardı. Ayrıca yolda çok fazla Suriyeli'ye (birde Afgan'a, İranlı'ya, Iraklı'ya) denk geliyorduk, birbirimizle bilgilerimizi paylaşıyorduk. Göç yolunda kalabalık olmak bizi mafya gibi tehlikelerden de korumuş oluyordu.

Sosyal medya ve paylaşım ağlarının bu göç yolunda oldukça belirleyici olduğunu 26 katılımcıdan 25'i belirtmiştir. Sosyal medya ve paylaşım ağları olmasaydı, bu yasa dışı yola çıkıp çıkmayacağı sorusuna, yasa dışı yollardan Avusturya'ya ulaşmış olan 20 katılımcıdan 15'i kesin bir dille hayır demiş; eş durumundan yasal yolla Avusturya'ya gitmiş olan 2 katılımcı "eşlerinin bu olanak olmadan yola çıkmalarına kesinlikle müsaade etmeyeceklerini" belirtmiş ve 5 katılımcı "bu olanak olmasaydı çok daha zor olurdu ama deneyebilirdim" şeklinde cevap vermiştir.

[31]Katılımcılar pek çok sefer şarjın tükenme ihtimalinden dolayı telefonlarını yolda temkinli kullandıklarını belirtmişlerdir.

> Bilgi almak çok önemli. Çünkü bu normal bir seyahat değil. Numaraları bulup araman gerek, ne varsa deneyeceksin. Eğer tanıdığın biri daha önce ulaşmışsa, seni arayıp "ben iyiyim, güvendeyim, ulaşımım fena değildi" dediğinde, kaçakçının numarasını istiyorsun. Sosyal medya ve paylaşım ağları ile seçeneklerini görüyorsun. Durumu değiştirmek için bir şey yapmak zorundaydım. Bu ağlar olmadan başka bir yol bulup denerdim; ama bu ağlar hikâyede çok önemli. Facebook yolda çok önemli. Yolda Facebook'u, Google'ı, Google haritayı, Whatsapp'ı… hepsini kullandım (Jalal).

Adnan ise, sosyal medya ve paylaşım ağlarının bu yasa dışı göç yoluna dair düşüncesini şu cümlelerle ifade etmektedir:

> Gelmeden önce Avusturya'da tanıdığım yoktu ama abim benden 6 ay önce Hollanda'ya göç etmişti. Yola çıkmadan önce abimi ve diğer tanıdıklarımı aradım, bilgi edindim. Ayrıca bu konudaki tecrübelerin paylaşıldığı Facebook sayfalarını da takip ettim. İletişim kurmak ve ne olacağını bilmek için bir yola ihtiyacın var. Abim gitmişti ama ondan gelecek mektubu 6 ay bekleyemezdim. Sosyal medya ve paylaşım ağları, sana bu yolu sağlıyor. Yolda neye ihtiyacımız olabilir, hangi ihtimallerle karşılaşabiliriz gibi konularda bilgi almak için bu araştırmaları yapıyoruz, çünkü insan olarak hakkında fikrim olmayan şeyler beni korkutur. Sosyal medya aracılığıyla, yolla ilgili tüm olasılıklara hâkim olduğumda korkum olmaz. Sosyal medya ve paylaşım ağları bu yol için insanı cesaretlendiriyor. Bu seçeneğim olmasaydı, bu yolu denemezdim! Yolla ilgili bilgiler için Facebook'u, ailemle iletişim için Whatsapp'ı, yolun güzergâhı için de Google haritayı kullandım.

Eşi yasa dışı bir şekilde tekne ile Mısır'dan İtalya'ya ve sonrasında Avusturya'ya giden, ikamet izni çıktıktan sonra kendisini ve çocuklarını oraya aldıran Ali, kendileri yasal yoldan Avusturya'ya gittikleri için yola dair araştırmaya ihtiyaç duymadıklarını; fakat eşi gittiğinde normal aramanın yanı sıra sosyal paylaşım ağları üzerinden haberleştiklerini belirtmiş ve eklemiştir:

> Bizim kendimiz için araştırmaya ihtiyacımız olmadı; ama ben yine de Facebook'taki paylaşımlara bakıyordum. Bu ağlar, yolu yasa dışı bir şekilde geçmek zorunda olanlar için çok önemli. Örneğin hava durumunun kötü olduğu bir günde botla yola çıkacak olan kişiler sosyal paylaşım ağları, Facebook sayfaları üzerinden diğer insanlarla haberleşiyorlar ve her 6 saatte bir iyi olduklarına dair diğerlerine haberdar ediyorlar. Haber vermedikleri takdirde o gruptaki diğer kişiler bölgedeki emniyet güçlerine haber veriyorlar. Bu şekilde birbirlerini koruyorlar. Çok şükür insanlar Türkiye'ye, Türkiye'den Yunanistan'a, Avrupa'ya haritalarla geçebiliyorlar. Özellikle maddi yetersizlikle bu yola çıkan insanları sosyal medya ve paylaşım ağları çok iyi destekliyor.

Sosyal medya ve paylaşım ağlarının onu da cesaretlendirdiğini belirten Khalil, nedenini şu sözlerle anlatmıştır:

> Yeni iletişim teknolojisi olmadan bu yolu gelmek zor olurdu. Bu olanak olmasaydı muhtemelen Türkiye'de kalır, buraya gelemezdim. Hiçbir şey bilmeden, zor olurdu. Sosyal paylaşım ağları, başka bir ülkeye gidebilmek için, kişiyi cesaretlendiriyor, çünkü bu ağlar yolu daha kolay ve uygun fiyatlı kılıyor. Sosyal medya bilgi edinebilmek, sorabilmek için en iyi yol.

Avusturya'ya kızkardeşi ve iki küçük yeğeni ile oldukça zor koşullarda gelen Omar, yeni iletişim teknolojileri olanağı olmadan da bu yolu deneyeceğini söylemiş ve eklemiştir:

> Yine de denerdim ama bu olanak çok önemliydi. Aslında bu yolu yalnız gelmeyi planlıyordum. Planım hiç para harcamadan yolu nasıl geçebileceğim konusunda Facebook'tan, Google'dan, Google haritadan ve Youtube'dan araştırmalar yapıp yola çıkmaktı. Bu ağlar bana bu cesareti ve yolu veriyordu; fakat kızkardeşim ve yeğenlerimi de yanıma almam gerekti. Telefon malzemeleri sattığım küçük bir dükkânım vardı, onu sattım ve yola toplamda 7.200 Euro harcadım. Zor bir yoldu. Yola kapalı bir kamyonetle devam ettik, 55 kişiydik, kaza oldu. Kimse kapıyı açmamıştı, meğer şöför kaçmış, oksijenimiz bitmek üzereydi, kapıyı zorla kırdık. Sonrasında da Avusturya polisi geldi.

Hadi ise, sosyal medyanın yasa dışı göç yolundaki etkisini şu şekilde aktarmıştır:

> Sosyal medya ve paylaşım ağları, insanlar için bir pencere açıyor; hangi ülkenin daha iyi, hangi yolun daha güvenilir olduğuna dair soruların cevaplarını sunuyor. Bu olanak olmasaydı, kimse Avrupa'nın ülkelerinin, Avusturya'nın nasıl bir yer olduğunu bilemeyecekti. Bilince geliyorlar. Bu açıdan çok önemli ama diğer yandan aynı yolla cansız bir bedenin fotoğrafını gördüğünde bu seni korkutuyor, ne tehlikelerle karşılaşabileceğini de öğreniyorsun. Kişi savaşın olmadığı başka bir hayat istediğinde, bir şekilde denemeyi göze alıyor; ama sosyal medya olanağı olmasaydı, ben sürecin başından Suriye'den ayrılmayı denemezdim. O durumda beni Libya'da da neyin beklediğini bilemezdim, zaten bu olanak olmasaydı arkadaşıma ulaşıp Libya'ya geçmek için bilgi de alamazdım.

Sosyal medya ve paylaşım ağlarının göç sürecinde belirleyici temel olgulardan biri olduğunu katılımcılar birçok defa vurgulamıştır. Ağları kullanabilme olanağı, onlar için bu yolu "gidilebilir" kılmış; yolda da onlara eşlik etmiştir.

> Sosyal paylaşım ağları olmasaydı, Google harita olmasaydı bence birçok insan, bu yolu imkânsız görür ve denemezdi. Facebook'suz, Whatsapp'sız insanlar Almanya'ya göç ettiğinde diğerleri ile bu kadar rahat nasıl iletişim kuracaklardı? Vardıklarını nasıl söyleyeceklerdi? Bu yol için cesaretten fazlasına ihtiyacın var; teknolojiye, Google haritaya. Bu olanaklar olmasaydı, arkadaşlarımla ben de bu yola çıkmayı deneyemezdik. Nasıl yapacaktık ki? (Morad).

Sosyal medyanın bu etkiyi Nour, "Yolda ailemle sosyal medya üzerinden haberleşebilme ihtimali, bu yola çıkmam konusunda beni cesaretlendirdi. Eğer bu seçeneğim olmasaydı deneyebilir miydim bilmiyorum" şeklinde açıklarken, Ahamd ise şu sözlerle bu ağların savaşsız, yeni bir yaşam umudunu nasıl beslediğini belirtmiştir:

> Sosyal medya ve paylaşım ağları çok önemli. Bu ağlar olmasaydı insanların çoğu bu yolu göze alamazdı. Ben de deneyemez ve Ürdün'de kalırdım. Sosyal medya ve paylaşım ağları, bugün insanların yeniden yaşamlarını kurabilme hayalini gerçeğe dönüştürüyor.

Yoldaki neredeyse her adımını yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu fırsatla planlamış olan Maher, göç sürecinde bu fırsatı şu sözlerle anlatmıştır:

> Eğer sosyal medya ve paylaşım ağları olmasaydı, Avrupa'ya ulaşmak çok daha uzun sürer ve zor olurdu. Benim için süreç bir kaos olurdu. Bu ağlar yolu denememde yüzde 90 etkiliydi. Sosyal medya olmasaydı Türkiye'ye giderdim, bir göçmen kaçakçısı bulmaya çalışırdım; ama nerede olduğumu, nereye gitmem gerektiğini, nereye gittiğimi, karakolun nerede olduğunu bilemezdim. Çok zaman alırdı hepsi. İnsanların da % 90'ı bugün sosyal medya ve paylaşım ağları ile geliyor buraya. Facebook temel iletişim yolu; sayfalarda haritalar, konumlar var. Bunlar olmasaydı çok daha fazla insan yolda ölürdü. Gelmeden önce araştırma yaparken görüyordum: Facebook'ta arkadaşlar "Abim şurada, konumu şu ve polise ulaşamamış, lütfen yardım edin!" diye yazıyorlardı ve insanlar o paylaşımı görüp yardım

> ediyorlardı. Bu olanak olmasaydı Ege Denizi'nde batarak ölen çok daha fazla insan olurdu. Bunların yanında tabi paylaşım ağları bazen endişe verici de olabiliyor. Her isteyen seni olduğu yerde yakalayabilir. Gerçi bu ihtimal, Facebook'taki negatif yorumlar, benim motivasyonumu düşürmedi; aksine beni daha güçlü kıldı. Yola çıkmadan önce Facebook'taki hikâyeleri, deneyimleri okuyordum; alışmıştım buna. Zaten bu sebeple pek çok bilgiyle yola çıktım. Yola henüz çıkmadan yolda kullanabileceğim birçok bilgi edinmiştim. Örneğin Macaristan'da su içebileceğin bir istasyon var, yola çıkan herkesin yolda su bulmaya ihtiyacı oluyor, bu yüzden daha yola çıkmadan orayı biliyorlar. İşte bunu yapan sosyal medya! Sosyal medya ve paylaşım ağları bu göç yolunu yaratıyor! Eğer o paylaşımı okumazsam, nereden bilebilirim hangi yoldan gitmem gerektiğini? Arkadaşlarım nasıl edindiklerini bana aktarabilirler? Zaten onlarda oradan öğrenmiş ve yapmışlar. Sadece bu da değil. Örneğin Mısırlıların, ülkeler arasında bir antlaşma olmadığı için buraya (Avusturya'ya) gelmeye izni yok. Ama Almanya'nın herkesi kabul ettiğini duymuşlar, haliyle oraya gitmeyi deniyorlar. Sosyal medya problemleri yarattığı gibi, doğru yolu seçebilmene de imkân sağlıyor. Kişiyi bunu yapmaya cesaretlendiriyor. Ben bu yolu sadece sosyal medya ve özellikle Facebook'la gelebilirdim. Birşeyleri telefonuma indirmeye ya da arkadaşlarıma sormaya ihtiyacım yoktu. Sadece Facebook sayfalarını açmam, bilgilerin ve koordinatların ekran görüntüsünü almam yeterliydi. Sonra da yoluma başlardım. Üstelik gidebileceğim diğer yolları da bilirdim. Aynı yoldan daha önce binlerce insan geçmişti zaten. Birilerinin yola çıkıp bizi öldürmesini beklemedim, çünkü her şey zaten Facebook'ta yazıyordu. Arkadaşımı arayıp nerede olduğumu söylüyordum, bana "evet, köpek kulübesi var orada" diyordu. İşte bu noktada diyebiliyorum ki, sosyal medya ve paylaşım ağları bu göç yolu için her şeyi sunmuş.

Katılımcıların yeni iletişim teknolojilerinin yasa dışı göç yolunu nasıl oluşturduğuna dair söylemleri, önemli bir sonucu ortaya koymaktadır: Ağ teorisinin cemaat ağları ile gerçekleştirilen göçler, Suriye krizinin bir parçası olan Avrupa'ya yasa dışı göç ayağında yerini sosyal medyanın ağlarına, sanal cemaatlere bırakmaktadır. Katılımcıların çeşitli Avrupa ülkelerinde tanıdıkları olsa dahi, görülmektedir ki, onlarla "sosyal medya üzerinden" iletişim kurmalarının sebebi, o ülkeye ulaştıkları takdirde katılımcılar için temel yaşam koşullarının hazır edilmesi talebi değildir. Ülkedeki yaşam standartlarına dair bilgi ve genellikle yasa dışı göç yolunda işlerine yarayacak deneyimlerin paylaşılması isteği ile iletişime geçmektedirler. Bu durum göç eylemi öncesinde tanıdığı ile iletişime geçen katılımcıların birçoğunun, tanıdıklarının yanına göç etmemelerinden; üstelik cemaat ağlarındaki cemaatleşmenin aksine, Suriyeli göçmenlerin yaşadığı bölgelere yerleşme gibi bir amaçlarının olmamasından anlaşılmaktadır. Gerçekleştirilen bu göçler, reel yaşamda yalnız, sosyal paylaşım ağlarında cemaat halinde planlanan ve sonuçlanan göçlerdir. Bu şekilde yasa dışı bir göç eylemini gerçekleştirmeyi göze alan kişi, göç sonrasında etnik cemaatinden ayrı bir hayat kurmayı da göze alabilmekte, sosyal cemaat ile olan ilişkisine devam etmektedir. Cemaatleşme, kan bağı veya tanışıklık aranmaksızın sosyal medya ağları üzerinden sosyal ağ kimlikleriyle ya da kimliksiz sağlanmaktadır. Dolayısıyla göç edildiğinde, süreç boyunca reel hayatta var olmayan cemaat, göç sonrasındaki yaşamın realitesinde de zaruri bir ihtiyaç olmamaktadır.

Ayrıca Avusturya özelinde Avrupa'nın uyum politikalarının da göç sonrası süreçte, göçmenin bu tavrına etkisi muhakkak ki vardır.

4.3 Avusturya'ya Göç Ettikten Sonra Sosyal Medya Kullanımı

Araştırmanın konusu Avrupa'ya göç yolunda sosyal medya ve paylaşım ağlarının etkisi olsa da, daha önce belirtildiği gibi, Avusturya'da kaldıktan sonra bu etkinin katılımcıların yaşamına nasıl yansıdığını irdelemek, yasa dışı göç sürecine dair bir çerçevenin tamamlanmasına olanak sağlayacaktır. Savaş başlamadan önce Suriye'deki yaşamlarında sosyal paylaşım ağlarını kullanan insanların, savaş itibarıyla komşu ülkelere sığınırken ve o ülkelere uyum sağlamaya, orada yaşamlarını sürdürmeye çalışırken, sonrasında ise yasa dışı Avrupa göç yolunda, göçü sağlayacak dercede bu ağlardan yararlanırken, ulaşılan Avrupa ülkesinde bu olanağı yaşamaya devam etmek ve yeni yaşamsal düzeni kurmak için ağları kullanmaya devam etmeleri olağandır. Bu durum göç sürecinin bir parçasıdır. Öyleyse bu parçadan bahsetmek, sürecin tamamlanmış olan kısmını anlayabilmek adına önemlidir.

Yasa dışı olarak Avusturya'ya ulaşan katılımcıların ortak ifadesi, Avusturya'da emniyet güçleri tarafından yakalandıkları ve parmak izi vererek kalmak mecburiyetinde oldukları yönündedir, dolayısıyla yasa dışı göç yolu sonrasında onlar için süreç yasal devam etmektedir. Ancak belirtilmelidir ki, katılımcıların birçoğu geçtikleri her Avrupa ülkesinde (Yunanistan, Makedonya, Sırbistan ve Macaristan) emniyet görevlilerine yakalandıklarını ve parmak izi[32] vermek isteyip istemediklerinin sorulduğunu, istemediklerini belirttiklerinde ise izin kâğıdının verilerek belirli bir süreden sonra ülkeden çıkmaları gerektiğini söylediklerini aktarmışlardır. Bahsedilen ülkeler uluslararası göç krizinde sorumluluk almamak adına, mülteciyi daha tehlikeli, diğer AB ülkelerini ise idaresi daha zor bir duruma sokmaktadır. Şu anda Yunanistan ve İtalya'nın yaşadığı zorlu mülteci krizinde, bu tavrın sonucu açıkça görülmektedir.

[32]Bahsedilen parmak izinin bağlayıcılığı Dublin Sözleşmesi'ne dayanmaktadır. Her ülke ulusal emniyet sistemine dâhil etmek üzere gelen mülteciden parmak izi almaktadır; fakat katılımcıların belirttiği kadarıyla bu ülkelerde alınan parmak izi uluslararası emniyet sistemine yansıtılmamaktadır. Dolayısıyla uluslararası platformda mültecinin o ülkeden geçtiğine dair resmi bir gösterge olmadığı için, bahsedilen ülke Avrupa'da ilk giriş yapılan ve her koşulda mültecinin sorumluluğnu almak durumunda olan ülke konumunda olmamaktadır. Mülteci Hukukunda bu konu, ciddi ve sistematik bir boşluk olmakla birlikte, buna müsaade eden ülkeler de mülteci krizinin büyümesinde önemli belirleyicilerdir.

Mülteci için Avusturya'ya geldikten sonraki süreç, yetkililer tarafından ülkeye giriş işlemlerinin yapılması ve bu süreçte nezarethanede bekleme, sonrasında ikamet iznini alana dek (Caritas, Diakoniewerk gibi kuruluşların sağladığı daireler de dâhil) mülteci kamplarında kalma şeklinde başlamaktadır. Bu süreçte mülteci, devlet tarafından sağlanan temel ihtiyaçları için mali yardım, sağlık hizmetleri, Almanca kursu ve bazen mesleki eğitim kursları ile desteklenmektedir. Bu dönem mültecinin ülkeye ve kültüre uyumu değerlendirilmekte; ikamet izni alıp alamayacağına karar verilmektedir. İkamet izninden sonra doğrudan iş bularak çalışmaya başlamamışsa, AMS'e[33] başvurur. İkamet izni sonrası göçmene sağlanacak desteği AMS devralır. Bu süreçte göçmenin Almanca dilinde de kendini geliştirmesi gerekir, zira işe alınırken B2-C1 seviyesinde Almancaya hâkimiyet talep edilmektedir. Ayrıca çalışmaya başladıktan sonra maaşı ülkenin temel yaşam standarlarına kıyasla yetersizse, göçmenin koşulları iyileşene kadar AMS finansal desteğini sürdürmektedir. Bahsedilen mali kaynak ikamet izni öncesinde de sonrasında da aynı kaynaktan, devletin bütçesinden sağlanmaktadır.

Avusturya'ya alışma ve uyum sağlama sürecinde, sosyal medya ve paylaşım ağlarının kendilerine yardımcı olduğunu pek çok katılımcı söylemiştir. Öncelikle, geride bıraktıkları ailelerinin durumlarına dair endişelerine cevap bulabilmeleri, yeni yaşamlarında kendilerini yalnız hissetmemeleri ve sosyal ilişkilerini sanal ortamda da olsa sürdürebilmeleri açısından sosyal medya ve paylaşım ağları önemli bir yer tutmaktadır. Birçoğu Facebook, Messenger, Whatsapp, Imo ve Viber'i gün içerisinde kullanmakta olduğunu belirtmiştir.

Libya'dan tek başına yola çıkan ve Avusturya'ya ulaşan Loay (42, Aşçı, E) adlı katılımcı şu sözlerle sosyal medyadan iletişim olanağının kendisi için önemini anlatmıştır:

> Hergün Whatsapp, Facebook ve Imo kullanıyorum. Akrabalarımla iletişim kurmak için de kullanıyorum ama benim için bu olanakların daha önemli bir yeri var. 7 çocuğum var, burada ikamet izni aldıktan sonra, eşimle birlikte yalnız 4 çocuğumu buraya gelebildi. 3 evladım Yunanistan'da kaldı; yaşları 18, 16, 13 ve anlayamadığım sebeplerden dolayı onları buraya getirtemiyorum. Onlarla hergün Whatsapp ve Imo'dan haberleşiyoruz.

Khalil Suriye'deki ailesini normal yollarla aramanın pahalılığı ile bu olanağı kıyaslamıştır:

[33] AMS (Arbeitsmarktservice), göçmeni temel ihtiyaçları yönünden destekleyen Avusturya'nın İş ve İşçi Bulma Kurumu'dur. İkamet iznini alan göçmenin iş bulması ve dil öğrenimini sürdürmesi desteğini verirken, aynı zamanda göçmen iş bulana kadar yaşamını idame ettirecek finansal geliri de bu kurumdan alır.

> Evde (Suriye'de) elektrik olduğunda annemle Whatsapp'tan görüşüyorum, genelde üç günde bir. Kızkardeşlerim ve arkadaşlarımla da Facebook ya da Messenger'dan haberleşiyoruz. Suriye'den bir bomba haberi geldiğinde, hemen Messenger ya da Whatsapp'tan arkadaşlarıma ulaşıyorum; normal arama çok pahalı. Ayrıca görüntülü arayacağım zaman da Imo kullanıyorum.

Jalal şu sözlerle sosyal ağların yeni yaşamındaki yerini anlatmıştır:

> Sosyal paylaşım ağları üzerinden hergün ailemle haberleşiyorum. Facebook onların ya da arkadaşlarımın neler yaptıklarını, hayatlarını nasıl sürdürdüklerini gözlemleyebilmek için iyi bir mecra. Ayrıca arkadaşlarımla da bu yolla iletişim kuruyorum, yani kız arkadaşlarımla; erkekler kalmadı zaten! Birde Suriyeliler Facebook'ta bir sayfa açmış, Avusturya'daki yaşam ile ilgili çeşitli bilgiler paylaşıyorlar: Ev ilanları, gidilebilecek lokantalar, gerekli ise avukat önerisi… Ne gerekli ise, yardımcı olabilecek herşeyi yazıyorlar. O sayfayı takip ediyorum.

Bürokratik sebeplerden dolayı ayrı kalmak zorunda olduğu Kanada'ya göç etmiş olan eşi ve çocuklarını Whatsapp, Messsenger ya da Imo'dan hergün, Suriye'deki ebeveynleri ve kardeşlerini de (Suriye'deki) genel elektrik sıkıntısından dolayı haftada bir defa aradığını söyleyen Morad, sosyal medya ve ağlarının Avusturya'ya göç ettikten sonraki yaşamına etkisini şu cümlelerle ifade etmektedir: "Bu yüzyılda bu teknolojik olanakları kullanmak bir ihtiyaç. Özellikle Facebook çok önemli; Avusturya'daki sisteme, iş olanaklarına dair grupları takip ediyorum. Facebook ayrıca iyi vakit geçirmemi de sağlıyor". Ahamd da onu desteklercesine bu etkiyi şu şekilde anlatmıştır:

> Tüm ailem Şam'da. Onlarla toplu görüntülü konuşmalar yapmak veya Suriye'deki ya da Ürdün'deki arkadaşlarımla haberleşmek için sık sık Messenger ve Whatsapp kullanıyorum. Teknoloji bugün bu olanağı sunuyor. Facebook'ta Avusturya'daki gelişmeleri, insanları bilgilendirdikleri sayfaları ya da etnik kökenim olan Çerkezlerle ilgili grupları takip ediyorum. Facebook aynı zamanda eğlence ve sosyalleşme amaçlı kullandığım bir platform.

Sosyal paylaşım ağlarını sık kullandığını ifade eden Abdulla da, ağların gündelik yaşamına etkisini şu sözlerle ifade etmiştir:

> Facebook'ta doğruluğundan emin olamayacağım çok fazla bilgi olsa da, hergün sıklıkla kullandığım bir paylaşım ağı. Doğrudan iletişim için Whatsapp kullanıyorum. Facebook bence insanın hergün iletişiminin olmadığı insanlarla gözlem yoluyla iletişim kurduğu bir mecra, diğer yaşamları gözlemleyebildiği bir yer. Ben Suriye'ye dair haberlerin yer aldığı grupları takip edemiyorum, buna hazır değilim. Ne zamanki Suriye'de büyük bir olay olduğunda arkadaşlarım paylaşım yapıyor, o zaman görüyorum. Uluslararası ya da Avusturya'ya dair haberleri de indirdiğim çeşitli aplikasyonlardan ya da Google'dan takip ediyorum.

Adnan ise, sosyal medya ve paylaşım ağlarının Avusturya'daki haklarını öğrenmesi hususunda önemli bir katkısı olduğunu söyleyip eklemiştir: "Normalde bunun için belirli bir düzeyde Almanca öğrenmiş olmam gerekirdi; fakat Facebook sayfaları haberleri takip etme olanağı sunmakla kalmıyor, kendi dilimde, Arapça olarak buranın sistemini ve haklarımı öğrenmemi de sağlıyor."

Yassin ise, sosyal paylaşım ağlarının göç eylemi sonrası hayatındaki yerini, "Sosyal yaşamı sevmemden ve yazılımcı olmamdan[34] dolayı, her gün her dakika Facebook ve Twitter kullanıyorum. Hatta Facebook'da eğlence üzerine Arapça bir sayfam bile var" diyerek Facebook olmasaydı, Avusturya'da yalnız kalacağını ifade etmiştir.

Benzer şekilde Avusturya'da göçmen olarak yararlanabileceği sisteme dair bilgileri sosyal medya paylaşım ağlarından edinebildiğini aktaran Mustafa bu etkiyi, "İnsanlar Facebook gruplarına yeni bilgilerini ya da edindikleri tecrübeleri yazıyorlar. Mesela burada nasıl ehliyet alabileceğime dair bilgiyi o gruplardan birindeki paylaşım sayesinde öğrenmiştim ben" cümleleriyle ifade etmiştir.

Katılımcıların bir kısmı, sosyal medya ve ağlarının gündemi, haberleri ve de Suriye'deki durumu takip etmek için de kullanışlı bir yol olduğunu söylemiştir. Bu katılımcılar yeni iletişim teknolojileri olanağının endişelerini bir nebze giderdiğini söylerken, diğer katılımcılar, psikolojik durumları haberleri takip etmeye müsait olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca haberleri tekip eden katılımcıların pek çoğu, Suriye ile ilgili durumu daha güvenilir bir kaynak olduğunu düşündükleri için Al Jazeera kanalından takip ettiklerini belirtmişlerdir.

Suriye'de yaşamış olduğu travmayı atlatamamış olan Ruba kesin bir ifade ile hiçbir haberi takip etmediğini, haberin onu çok kötü hissettirdiğini belirtirken; Ramy sosyal medya kullanımını şu sözlerle ifade etmektedir:

> Suriye'ye dair haberleri sosyal paylaşım ağlarından ancak haftada bir takip edebiliyorum, daha sık bakınca çok etkileniyorum. Ama buraya geldikten sonra da Facebook'tan çok yararlandım. Gruplarda Avusturya ile ilgili birçok bilgi var ve hepsi Arapça. Öğrenmesi daha kolay oluyor. Ayrıca ailelerimizle haberleşmek için Facebook'un yanı sıra eşim de ben de Whatsapp kullanıyoruz. Hergün, iki günde bir, orada ne zaman elektrik olursa onları aramaya çalışıyoruz.

Göç yolu süreci ile doğrudan bağlantılı olarak, Avusturya'ya geldikten sonra aynı yoldan ülkeye ulaşmak isteyen diğer Suriyeli insanlara ağlar aracılığıyla yardım etme, halen yola dair deneyim ve bilgilerin paylaşıldığı Facebook, Whatsapp gruplarını takip etmeye dair sorulara katılımcıların verdikleri cevaplar çeşitlilik göstermektedir.

> Sosyal paylaşım ağlarını, Whatsapp'ı, Facebook'u, Messenger'ı hergün kullanıyorum. Suriyeli insanlarla geldikten sonra da iletişimimi koparmadım ve halen yol ile ilgili bilgilerin paylaşıldığı Facebook gruplarını takip ediyorum. Bir konuda bilgiye ya da başka birşeye ihtiyaçları olursa, yardımcı olabilirim diye umuyorum (Adnan).

[34] Katılımcı, Suriye'de yazılım mühendisliği bölümü öğrencisi iken savaştan dolayı öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır.

Bu bağlamda katılımcılar arasında doğrudan bir örnek mevcuttur. Abdulla, Khalil'i göç eylemi öncesinde aramış; ondan, giden diğer arkadaşlarından ve sosyal medya araştırmalarından güç alarak yola çıkıp Avusturya'ya ulaşmıştır. Ve ayrıca Khalil de göç yoluna Ammar ile çıkmış ve Avusturya'ya beraber ulaşmışlardır.

Yassin de Avusturya'ya geldikten sonra 3-4 ay süresince birçok arkadaşının Facebook ve Whatsapp üzerinden onunla iletişime geçtiğini, onlara bilgilerini ve tecrübelerini aktardığını ve onların da yasa dışı göç yolunu denediklerini, hatta şu anda Almanya'da olduklarını söylerken; Hadi konuya dair tavrını "Benden sonra gelmek isteyip soru soranlara, öncelikle yanına GPS al ve asla kaçakçılara güvenme diyorum" cümlesiyle ifade etmiştir.

İletişim için Massenger, Whatsapp, Viber kullanan ve Suriye'ye dair grupları sadece durumu izleyebilmek için takip ettiğini söyleyen Taha adlı katılımcı, göç sonrasında sosyal paylaşım ağları aracılığıyla Avrupa yoluna çıkmak isteyen Suriyeli kişilere yardımı hususunda şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

> Buraya geldikten sonra ağlar üzerinden nasıl geldiğimi soran çok oldu. Ben sadece kuzenime yardımcı oldum; fakat "benim verdiğim bilgilere tamamen güvenme, araştır" diye de ekledim. Çünkü sınırlar çok uzun, herkesin geçerken yöntemi, deneyimi farklı oluyor. Para ile çok ilgisi var. Ben özellikle tehlikeli noktalar konusunda ipuçları verdim.

Jalal da Avrupa'ya yasa dışı yollardan ulaşmak isteyip soru soranlara tavrını şu sözlerle anlatmıştır:

> Avusturya'ya ulaştıktan sonra yola dair, buradaki koşullara dair iletişim kuranlar oldu, çoğu doğrudan tanımadığım, arkadaşlarımın arkadaşları diyebileceğim insanlardı. İyi kötü bilgi verdim ama yolun tümüne dair net bir şey söyleyemedim. Buraya geldikten sonra, yola dair takip ettiğim sayfaları da sildim. Suriye, Türkiye ya da burası ile ilgili haberleri çeşitli aplikasyonlardan takip ediyorum. Ayrıca Almanca'yı öğrenirken de Facebook'tan çok yararlanıyorum.

Sosyal medya ve paylaşım ağlarından, uyum sürecinde Almanca dilini öğrenirken yararlanıldığı pek çok defa dile getirilmiştir. Dil öğrenmeye dair her türlü olanağı ve çeşitliliği sunan yeni iletişim teknolojileri, Suriyeli göçmenlere de sanal kurslar sağlayarak verimli bir eğitim olanağı sağlamaktadır.

Ali, Avusturya'daki sistemi ve haklarını öğrenmenin yanı sıra Almanca dili öğrenimi konusunda da Facebook'tan yararlandığını söylerken, katılımcının kızı olan Rawan, Almanca dilini indirdiği aplikasyonlar üzerinden geliştirdiğini belirtmiştir.

Benzer şekilde Hadi de sosyal medyanın dil öğrenimi konusundaki işlevini bu sefer Youtube üzerinden vurgulayarak, "Avusturya ile ilgili bilgileri de Almancayı da Youtube'dan öğreniyorum. Youtube burada adeta benim elim gibi" demiştir.

Ghith, sosyal medya ve paylaşım ağlarının göç ettikten sonra, yaşamında etkisini nasıl sürdürdüğünü şu sözlerle ifade etmiştir:

> Geldiğimden beri haberleşme ve eğlence amacıyla hergün Facebook kullanıyorum. Facebook'ta "Suriye'de olan ailesini Avusturya'ya getirmek isteyenler için" bir sayfa var, düzenli olarak onu takip ediyorum. İnsanlar öğrendiklerini, bildiklerini orada paylaşıyorlar. Onun dışında da Avusturya'nın tarihi, haklarım ve Almanca öğrenmek için Youtube'u takip ediyorum. Göç yoluna dair grupları sildim ama diğer ülkelere giden arkadaşlarımla paylaşım ağlarından iletişimim devam ediyor.

Avusturya'ya göç ettikten sonra, sosyal medya ve paylaşım ağlarının uyum sürecine nasıl etki ettiğini Maher, genel hatlarıyla şu şekilde anlatmıştır:

> Gün içinde çok sık Facebook, Whatsapp, G-Mail, Youtube ve Google kullanıyorum. Hatta Google benim arkadaşım gibi oldu diyebilirim. Ailem ile Messenger ve Whatsapp aracılığıyla haberleşiyorum, tabi elektrik olduğunda. Elektrik olmadığında ise pek sık olmamakla birlikte normal arama yapıyorum. Yolda ve öncesinde kullandığım Facebook sayfalarını artık takip etmiyorum ama akrabalarım ve arkadaşlarımla hergün iletişimim var. Zaten Facebook ve Whatsapp'ta aile gruplarımız var, diğer türlü hergün tek tek kuzenlerini kim arayacaktı. Genelde haberleri aplikasyonlardan takip ediyorum, Suriye ile ilgili olanlar hariç. Onları ailem ve arkadaşlarımdan edinmek daha güvenilir bir yolmuş gibi geliyor. Sosyal paylaşım ağları buradaki işleyişi, ne yapmam gerektiğini ve haklarımı öğrenirken oldukça yararlı oluyor. Basitçe örneklemek gerekirse, bu olanak olmasaydı, ikamet iznini nereden alacağımı dahi bilemezdim.

Katılımcıların cevapları doğrultusunda, sosyal medya ve paylaşım ağlarının, Avusturya'da kaldıktan sonra da göçmenlerin topluma sosyo-kültürel uyumlarında oldukça etkili olduğu görülmektedir. Geride kalanlarla, özellikle Suriye'de yaşamlarından kaygı duyulan aile üyeleri ile haberleşme, ulusal ya da uluslararası haberleri takip edebilme, sosyalleşme, eğlence, Avrupa'ya göç etmek isteyenlerle iletişim kurabilme ve tecrübelerini paylaşma, Almanca öğreniminin yanı sıra Avusturya'nın tarihi, sistemi, göçmen hakları ve iş, ev ilanlarına dair bilgi edinme, üstelik bu bilgiyi Arapça paylaşım gruplarından, dolayısıyla anadilde edinme kolaylığıgibi olanakları sağlaması, sosyal medyayı göç ettikten sonra da göçmenin yaşamının bir parçası haline getirmektedir.

Sonuç bölümüne geçmeden önce, bu araştırmanın çıkış noktasının, yani Suriyeli bireylerin Avrupa'ya göç eyleminde sosyal medya ve paylaşım ağlarının etkisini inceleme düşüncesini filizlendiren olayın, katılımcıların bakışaçısından ortaya konması gerekliliği hissedilmiştir. Bu doğrultuda, 2015 yılında Facebook üzerinden haberleşip göç hareketini planladıktan sonra, yürüyerek Yunanistan üzerinden Avrupa'ya gitme amacıyla Edirne'ye

gelen binlerce Suriyeli insanın bu kollektif hareketi, araştırmacı için sosyal medyanın Orta Doğu bölgesindeki krizin büyümesini, Arap Baharının yeşillenmesini sağlayan etkisi ile sınırlı kalmadığının; yasa dışı göç olgusuna da yeni bir boyut kazandırdığının ve aslında sanal bir yol yarattığının fark edilmesine yol açmıştır. Bu sebeple Bulgular başlığına, bir diğer alt başlık olarak, Edirne'ye ulaşan bu harekete dair katılımcıların görüşleri de eklenmiştir.

4.4 Bir Facebook Hareketi: Binlerce Suriyeli İnsanın Edirne'den Yürüyerek Avrupa'ya Geçme Umudu

Katılımcıların Suriyeli insanların Facebook üzerinden bu eylemi planlayarak, Edirne'de toplanmasına dair düşünceleri çeşitlilik göstermektedir. Çoğu olaydan önce Avusturya'ya ulaşmıştır, dolayısıyla bazıları buluşmadan hiç haberdar olmamıştır; fakat o sırada Türkiye'de bulunmasa da konuya dair bilgisi olan katılımcılar da mevcuttur. Görüşmelerde katılımcılara konuya dair bir bilgisi olmasının yanı sıra, o tarihte Türkiye'de bulunma ve buluşmadan haberdar olma durumunda, katılım gösterip göstermeyeceğine dair soru da yöneltilmiştir.

Jalal, bu buluşmayı duyduğunu ve Facebook'taki fotoğrafları gördüğünü söylemiştir: "İnsanların alternatif yollar aramasını, çözümler üretmeye çalışmasını anlıyorum ama tehlikeli olacağını düşündüğüm için orada olsaydım katılmazdım. Orada neler olacağını bilemezdim".

Nour, "Buluşmayı duymadım. Eğer orada olsaydım ve hiçbir seçeneğimin olmadığını düşünseydim ben de katılırdım" derken; Mustafa, buluşmayı duydğunu fakat orada olsaydı da katılmayacağını, çünkü deniz yolunu araştırmanın daha hızlı bir süreç olduğunu, Edirne'den geçmenin ise zor olduğunu belirtmiştir.

Ghith, buluşmaya dair malumatını ve düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir:

> Buluşmadan haberdar değilim fakat birçok kişinin katıldığını görseydim, ben de katılırdım. Edirne yolunu biliyorum. Aslında bu yol tehlikeli değil; ama yoldaki sürücüye güvenemedim, bazıları organ mafyası olabiliyor ya da kapalı kamyonette oksijensiz sizi terk edebiliyor. Bunları düşündüğüm için o yolu denememiştim.

Abdulla ise, fikrini şu sözlerle ifade etmiştir:

> Bu buluşmayı Facebook'taki paylaşımlardan, haberlerden ve arkadaşlarımdan öğrendim. Sosyal medyanın etkisi bu işte! Giden arkadaşlarımı desteklerdim ama orada olsaydım katılmazdım, çünkü işe yarayacağını düşünmedim.

Omar, yol güzergâhındaki mafya probleminden dolayı bu konunun Facebook'ta sıklıkla görüşüldüğünü ve Türkiye'de bulunsaydı katılabileceğini söylerken; Loay, kızkardeşinin eşinin de buluşmaya katıldığını, işe yarayacağına inanmasa dahi orada olsaydı katılabileceğini ve yol için ödediği 10.000 Euro'nun yerine, Edirne'den yürüyerek geçmeyi en azından denemeyi tercih edebileceğini belirtmiştir.

Erkek kardeşi Edirne üzerinden Avrupa'ya geçen Maher, konuya dair bilgisini şu şekilde belirtmiştir:

> Kardeşimden dolayı o yolu biliyorum ama buluşmadan haberim yok. Kardeşim, İzmir ve Bodrum geçişini kapattıkları bir dönemde Edirne'den yürüyerek önce buraya (Avusturya'ya) geldi, sonra İsveç'e geçti. İnsanlar bunu Facebook üzerinden planlamış; ama bu durumda buluşmadan polis de haberdardı.

Bazı katılımcılar emniyet güçlerinin de aynı platformdan, Facebook'tan haberdar olup orada bulunabileceğini vurgulamış ve bu sebeple katılmayı istemeyeceklerini söylemişlerdir.

Taha, buluşmayı duymadığını, duysa ve orada bulunsa dahi katılmayacağını; çünkü polisin de orada olacağını bildiğini söylerken; Yassin ise, buluşmaya dair paylaşımı Facebook'tan okuduğunu; fakat orada olsaydı dahi katılmayacağını belirtmiş. Gerekçe olarak da, sınırdan geçilebileceğine ihtimal vermediğini, çok fazla insanın orada olduğunu ve polisle bir problem yaşanabileceğini düşündüğünü aktarmıştır.

Khalil ise, Edirne buluşmasına dair görüşünü şu sözlerle ifade etmiştir: "Buluşmadan haberdar değilim; fakat o yolu biliyorum. Bence aşılması gereken dağlar, ırmaklar, Ege Deniz'inden daha tehlikeli. Ayrıca o kalabalıkta tehlikeli insanlar da olabilirdi, orada bir sebeple öldürülebilirdim de."

Facebook aracılığıyla Edirne'de toplanıp buluşma kararından haberdar olan katılımcıların birçoğu, sosyal paylaşım ağları, özellikle Facebook paylaşımlarından planı öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Buluşmadan haberdar olan katılımcıların bazıları, geride bıraktıkları aileleri için, Edirne'de toplanma ve bekleme sürecini sosyal medya üzerinden takip etmişlerdir. Sınır kapısında yaşanabilecek olası gelişmelerden hızlı bir şekilde haberdar olabilmek ve ona göre hareket etmek için, süreci takip etmenin önemini belirtmişlerdir.

Önemli bir sonuç olarak, yasa dışı göç yolunu zor koşullarda geçmiş ve Avrupa'ya ulaşmış katılımcıların bir kısmı da tehlike riskinden dolayı Edirne'deki buluşmaya katılmayacakları yönünde cevap vermişlerdir. Görüşmelerde konuya dair cevaplardan ve araştırmacının yapmış olduğu gözlemden yola çıkarak, bu tavrın gerekçelerinden birinin, emniyet güçlerine dair göç öncesinde edinilen bilgiler ve yolda yaşanan kötü tecrübeler olduğu düşünülmektedir. Bir diğer gerekçe ise Suriye'de yaşanan travma olabilir. Savaş dolayısıyla ülkesini terk etmek zorunda kalmış bir bireyin, böyle bir buluşmada çıkabilecek (savaşı hatırlatan) bir çatışma durumundan çekinmesi ve katılmak istememesi anlaşılabilir.

Gerekçeler çoğaltılabilir. Sorulan sorunun amacı, sosyal medya ve paylaşım ağlarının yarattığı yasa dışı göç yollarından giden birçok katılımcının, yine sosyal medyanın ağları ile oluşturulan bu türde bir girişime dair yorumunu öğrenmektir. Cevaplardan katılıma dair ortak bir çıkarım yapılamasa da, sosyal medya ve paylaşım ağlarının gerek Edirne'de binlerce insanın birkaç gün içerisinde organize olarak buluşmasında, gerekse bu olayı 2.400 kilometre mesafede yaşayan bir Suriyeli'ye her dakika takip etme olanağı sunmasındaki payı, haberdar olan birçok katılımcı için ortaktır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yeni iletişim teknolojilerinin, dünya toplumlarına kitle iletişim araçları tarihinin en etkili dönemini yaşattığı söylenebilir. İletişim araçlarının yaygın ve sık kullanımı, bireyin sosyal, kültürel, ekonomik düzeyde yaşamını etkilerken, toplumsal yapıların da değişmesine olanak sağlamaktadır. Özellikle son yirmi yılda sosyal medya ve paylaşım ağlarının ulusal ya da uluslararası olayları hızla küresel bir konu haline getirmesi, Suriye göçü gibi pek çok örnekte görülebilmektedir. Göç eylemi sosyal medyanın yarattığı yeni bir olgu değildir; fakat sosyal medyanın ağları, varolan bu eylemin biçimini değiştirmektedir. Yeni çağın göçleri küreselleşerek eski çağın rahminde boy vermektedir. Bugün düzensiz göç olgusunu, tarihindeki örneklerinden farklı kılan, onu dönüştüren özelliği, iletişim araçlarının hareketin hızına erişmesi, onu bağımsızlaştırması ve kontrolü göçü gerçekleştiren aktöre vermesi; bunun neticesinde yaygınlaşan ulusaşırı göçleri kontrol edemeyen birçok devletin kendi sınırlarını koruyan çeşitli politikalar yürütmesi ile sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyde küresel bir konu haline gelmiş olmasıdır. Bulgulardan da yorumlanabildiği üzere, araştırmanın öznesi konumundaki yasa dışı yollardan Avusturya özelinde Avrupa'ya gitmiş olan Suriyeli insanların gerçekleştirdikleri göç, tam anlamıyla küresel boyutta bir "online göç"tür. Sosyal medyanın ağlarının ördüğü bir yoldan oluşmakta ve küresellikten beslenmektedir.

Sosyal medya kullanımının toplumsal olayları biçimlendirme gücü Orta Doğu bölgesinde Arap Baharı sonrasında da sürmüş; protestoların Suriye'de iç savaşa dönüştüğü 2011 yılı itibarıyla sosyal paylaşım ağları üzerinden aktif olarak katılımın devam ettiği bir süreç başlamış; ağların olayları yönlendirme etkisi, Suriye toplumu kadar devlet otoritesi tarafından da fark edilmiştir[35]. Görülmektedir ki, sosyal medya Suriye krizine gelene dek her basamaktadır: Arap Baharının esintisinde, çatışmaların sokaklarında, savaşın yaşamak

[35]Mısır'da internet bağlantısının kesilmesi örneğine benzer bir şekilde, Sabadello'nun (2018) belirttiği gibi, Suriye hükümeti de, bir süre Facebook'a erişimi engellemiş, ancak sonrasında, paylaşım ağlarından "muhaliflerin kimliklerini tespit etmek ve onları yakalamak" amacıyla Facebook'u tekrar erişime açmıştır (s. 6).

için tek alternatif oluşunda, gidilen ilk komşu ülkenin misafir odasında, gecenin karanlığında denizde yol alan botta, hudutlarda, kaybolunmayan kentlerde, sim kart satılan büfelerde, 800 kişilik batırılamayan gemilerde, kapısı kilitli kamyonetlerde, tren istasyonlarında, yeni bir başlangıçta, merakta, endişede, umutta, umutsuzlukta, hayallerde, hayal kırıklıklarında… Başka bir ifadeyle, Baharda insanların adeta gözü, kulağı olan mobil araçları ve sosyal paylaşım ağları, Suriye Savaşı sırasında cezalarının gerekçeleri; ülkelerini terk etmek zorunda kaldıklarında ise göç yolunda pusulaları olmuş; Arap Baharından Avusturya özelinde Avrupa'ya, sosyal medya, ulaşılmak istenen her an orada, aktörün parmaklarının altında olmuştur. Bu olanak Suriyeli insanlar için ağların ucunu birbirine bağlamış ve göç yolunu yaratmıştır.

Mülakat esnasında katılımcıların çoğunun yasa dışı göç yoluna çıkmak için sosyal medyadan cesaret aldığını belirtmesi, sosyal ağlardaki paylaşımlara güvendiklerini göstermektedir. Suriyeli birey, savaşta toplumuna ve otoriteye karşı yabancılaşarak güvenini yitirmiş ve bu boşluğu ağdaki "diğerine" güvenerek doldurmuştur. Suriye, Lübnan, Ukrayna, Türkiye, Tayland, ABD gibi ülkelerdeki eylemler, Tunus'ta Buazizi'nin ölümünü protesto eden insanların tepkileri, Mısır'da 6 Nisan Gençlik Hareketi ya da Hepimiz Khaled Said'iz gibi grupların gerçekleştirdiği Facebook ve Twitter hareketi; 15 Eylül 2015 tarihi ile başlayan haftada, Edirne'de toplanmış olan binlerce Suriyeli insanın beklentisi ya da Libya'dan çeşitli ülkelerdeki arkadaşlarıyla Whatsapp grubu üzerinden haberleşerek İzmir'den Yunanistan'a geçmeyi ve sonrasındaki göç yolunu, sosyal medyadan planlayan Suriyeli insanların tavrı ile aynı kıvılcımı, aynı organize olma biçimini taşımaktadır; çünkü hepsi aynı ortak anlama sahiptir. Erkayhan'ın (2013) bahsettiği gibi, sosyal medyanın etkisi ile Arap Baharı sürecinde Mısır'da iki haftada 32.000 Facebook grubu, 14.000 Facebook sayfası oluşturulmuş; Hüsnü Mübarek'in interneti 28 Ocak 2011 tarihi itibariyle beş gün süresince kapatmasıyla da Facebook o tarihe kadar Mısır'da eriştiği en yüksek aktif kullanıcı sayısına ulaşmış ve protestolara katılanların sayısı on katına çıkmıştır. Toplum sosyal paylaşım ağları üzerinden kendinin bile şaşırdığı bir dijital güce ve ortak bir dile erişmiş; dünyanın geri kalanı bu olayları neredeyse eşzamanlı olarak izleyebilmiş ve bedensel olmasa da tinsel olarak kendini orada bulmuştur. Gerçekleşen bir hareketteki sosyal medya olanağı diğer hareketin kaynağı olmuş; sosyal paylaşım ağları, Arap Baharından Suriye Savaşı'na, sığınılan komşu ülkelerde yaşama uyum sağlama çabasından Avrupa topraklarına yasa dışı göçe,

Avusturya'ya uyum çalışmalarına kadar ardı sıra atılan her adımı bireysel ve toplumsal yönden beslemiş ve halen beslemektedir. Toplumsal olan, değişmektedir.

Castells'in (2007) betimlemesiyle, "omurgası bilgisayar ağlarından yapılmış, dili dijital olan, gönderileri küresel ölçekte dağılan ve küresel etkileşim gösteren yeni bir iletişim krallığında ve nihai bir medyumun içinde" olan Suriyeli insanlar göç yolunda da bu dijital dili kullanmakta; an'lık ileti akışlarında yolu görebilmekedirler (s. 248). Sosyal medya ağları göç etme isteği duyan bireyi cesaretlendirirken, paylaşımlarla atacağı ilk adıma dair yolun güzergâhını göstermekte ve sonrasında her adımın yer aldığı kuş bakışı bir göç yolu krokisi sunmaktadır (ki yasal olmayan yollardan göç etmeyi planlayan potansiyel göçmen için bu olanak hayati bir önem taşır) ve birey, bunları elinin altındaki küçük bir aygıtın siber uzamlarına ulaşan tek bir dokunuşuyla yaparken, bu yasal olmayan göç yolunda yalnız olmadığını, milyonlarca Facebook paylaşımı ya da Whatsapp mesajı ile zihninde onaylatabilmekte ve pratikte görmektedir.

Suriye göçü, tarihteki pek çok örneğinden kitlesel bir göç olarak ulaştığı oranın yanı sıra, tam da bu noktada ayrılmaktadır. Suriye göçü, "göç ağı merdiveni"nin özellikle Avrupa'ya geçiş basamağında kullanılan bir navigasyon sistemine sahiptir. Göç ağı merdiveni, farklı türden göçleri barındırır. Temel özellikleri en az iki basamaktan oluşması ve ilerlemenin bireyin temel motivasyonu olmasıdır; çünkü birey yürürken ancak içinde bulunduğu durumda daha iyi bir seçenekse merdivenlerden çıkar. Buradaki ağ, sosyal medyanın oluşturduğu ağlardır. Klasik göç kuramlarında bahsedilen göç etmek isteyen bireyin, hedef ülkedeki kan bağı, etnik bağ ya da dostluk bağına dayanan cemaat ağının belirlediği bir yaşama ulaşma şansını, sosyal medyanın ağları herhangi bir bağ durumu olmadan üstlenmektedir. Dolayısıyla sosyal medya, göç yolundaki engelleri öncesinde bireyin önüne sererek, uzağı zihinde yakınlaştırarak, masrafı ihtimaller düzeyinde sunarak adeta bir göç yolu oluşturmaktadır. Artık kimin göç edeceğine sadece göçmen ağı karar vermemekte, göç etmeye niyetlenen ve bu klasik göç ağında bir destekçisi olmayan sosyal medya kullanıcısı da, bu göçü göze alabilmektedir. Aktör, tüm politik tavırlara rağmen artık sahnededir. Sosyal medyanın ağları henüz düşünme aşamasındayken potansiyel göçmen olan aktörün etrafını yavaş yavaş sarmakta ve ona yolun öncesinde, yolda ve sonrasında yaşanabilecek olasılıkları sunmaktadır.

Katılımcılar yola çıkmadan önce Avrupa'ya ve yasa dışı göç yoluna dair sosyal medyadan detaylı araştırmalar yapmışlardır. Genel bir anlatımla, Avrupa'ya ulaşan kişi,

tecrübelerini paylaşım ağlarında aktarmakta ve gitmeyi planlayan kişi her an aktif olan Facebook gruplarından, Whatsapp gruplarından bilgi toplamakta; Google haritadan neredeyse her adım için ekran görüntüsü alarak, zihninde ve cep telefonunda bir "göç yolu hologramı" çizmektedir. Göç güzergahı üzerindeki Dublin Sözleşmesi'ne uymayan Avrupa ülkelerinde vereceği parmak izninin uluslararası ağda görünmeyeceğini bilmekte, yolda kalacağı oteli wifi bağlantısına göre belirlemekte, yanına mutlaka yedek batarya almakta ve sim kart satın alabileceği her noktayı yola çıkmadan önce paylaşım ağlarından öğrenmekte, her duruma karşın telefonuna çevrimdışı harita indirmektedir. Haritanın ve sim kartın bu yol için öncelikli gereksinim olduğu pek çok defa belirtilmekte; yola çıkmadan önce ve yolda iken sosyal medya üzerinden yapılan araştırmalarda (özellikle Macaristan ve Sırbistan'da) mafya tehlikesinden karakolun yerine, göçmen kaçakçısından botların kapasitesine, su içilebilecek benzinliklerden tren biletine kadar her detayın çok rahat öğrenilebilindiğinden bahsetmektedir. Yasa dışı göç etmeyi planlayan kişi, riskleri de dâhil artık yolu ya da yolları biliyordur. Yolları da bilmektedir; çünkü sosyal medya alternatif rotaları da sunmaktadır. Artık bu yasa dışı göç yoluna başlamak, varolan hologramın uygulanmasıdır. Sosyal medya henüz yola çıkmadan, göç yolunu yaratmıştır. Yasa dışı göç artık anlık bir oluşum değil, aktörün sahneye çıktığı, sosyal medya ile sistematik olarak işleyen bir süreçtir.

Peki sosyal medya farklı örgütlenme örneklerindeki oluşumları aynı dille nasıl destekleyebilmekte, onları toplumsal yapıları değiştirebilecek derecede etkileyebilmektedir? Sosyal ağların homojenleştirdiği dünya toplumlarında, son yıllarda gerçekleşen her harekette üretilen anlam ortaktır. Bu ortak anlam, ortak bir amacı ve dolayısıyla homojenleşen bir dünya sistemini yaratmaktadır. Bu döngü, kendini besleyen; öteki olanı aileden kılan bir oluşumdur. Suriyeli, savaşta yitirdiği güveni ağlarda tamamlamıştır; çünkü hayal kırıklığı, umudu, kaygısı, ağdaki diğeri ile aynıdır. Göçmek, ağ cemaatinde aynı anlamı taşımaktadır. İtalyan Noval'in yasa dışı göç yolunda çaresiz kalan Suriyeli'yi başka topraklardan görebilmesinin, duyabilmesinin ve onun ihtiyacına yetişebilmesinin sebebi budur. Sosyal medyanın ağları ikisini birbirine bağlamaktadır. Ağlar ile küresel olan, ağlar ile de yerelleşmektedir.

Sosyal medya ve küreselleşmenin belki de en güçlü kozu bahsedilen bu ortak anlamlardır. Yeni iletişim teknolojilerinin bilginin ve mesajın paylaşım hızını an'a indirgeyen yapısı, zaman algısını belirsiz kılmaktadır. Mekân ve zaman bütünlüğüne

alışmış zihinler için, bu yeni durum bir devrim niteliği taşır. Yapı bozuma uğrayan zaman gibi mekânın da artık bir bağlılığı kalmamakta, varoluş sosyal medyanın ağlarının uzandığı "her yerde" ve "her an" mümkün olabilmektedir.

Birey sosyal ağlarda bir profil oluşturduğunda ve orada aktif olarak yer almaya başladıkığında, ağlara benliğini dahil etmekte ve tedbirli olmakla birlikte bir başkasının da aynı koşullarda ağlarda bulunduğuna inanmaktadır, çünkü ağlarda duygudaşlığa dayalı bir dil konuşulmaktadır. Bu sebeple kendi gibi (ya da ağlarda varsaydığı sosyal kimliği gibi) olan diğer kişilerin yaptığı paylaşımları birer tecrübe ya da tanıklık olarak görmektedir. Arap Baharından Suriye göçüne kadar, sosyal medyanın süreci değiştirebilecek güçteki etkisi, olanağı ve hızı, insanların ona neden güvenmeyi "tercih ettiğini" açıkça ortaya koymaktadır. Bu sebeple Avrupa'ya yasa dışı yollardan göç etmeye karar veren katılımcılar, planlama hususunda en iyi mecranın sosyal paylaşım ağları olduğunu düşünmüş, Facebook ile Whatsapp grupları kurarak, henüz birbirlerinden farklı ülkelerdeyken yola dair detaylı bir plan yapmış ve sonrasında harekete geçmişlerdir.

Belirtilmelidir ki, bazı katılımcılar sosyal medya ağlarında yanlış bilgi ve yönlendirmenin varlığından ve özellikle Edirne'de gerçekleşen buluşma hususunda emniyet güçlerinin de bu ağları takip etmesinden bahsederek, sosyal medyaya tam anlamıyla güvenilemeyeceğinden söz etmişlerdir. Avrupa'da rüyalardaki gibi güzel ve rahat bir yaşamın olduğuna dair paylaşımların da yine sosyal medyadan yapıldığını ve bu betimlemenin mültecilik koşullarında bir doğruluk payı taşımadığını da eklemişlerdir; fakat katılımcılar gibi birçok Suriyeli insan[36] bu kuşkuya rağmen süreci ağlar üzerinden yönetebileceklerine güvenerek, yasa dışı göç yoluna çıkmaya karar vermektedir. Bunu göçmen cemaatin ağlarına güvenerek değil; sosyal medya ağlarının daha önce hiç yüz yüze gelmediği sanal cemaatlerine güvenerek, kendi başına yapabileceğine kanaat getirerek yapmaktadır. Artık yolu göçmen cemaat ağları ya da sistemi değil; sergilenen küresel tavrın aksine, yolun sosyal medya kullanıcısı olan aktörü yapmaktadır. Muhakkak cemaat ağları göç eyleminde halen oldukça etkilidir; hatta katılımcıların azınlıkta bir kısmı, daha önce bir Avrupa ülkesine yasa dışı bir şekilde göç etmiş olan yakını ile sosyal paylaşım ağları üzerinden iletişime geçmiş ve koşulları sormuştur; lakin bu arayışın amacı bilgi aldığı tanıdığının yanına ulaşmak ve ulaşmadan önce kendisi için temel yaşam koşullarının hazırlanmasını talep etmek değil, ülkenin koşullarına dair fikir almak ve göç yolu için bir

[36] Orta Doğu ve Afrika'ya da genellenebilir.

çeşit ön hazırlık yapmaktır. Yine bulgularda belirtildiği üzere, bazen göçmen yolda bir gruba dâhil olarak dayanışma içinde hareket etmektedir, ancak bu durumun nedeni planlı bir tavır olmayıp, yol koşullarına bağlı gelişen bir durumun sonucudur. Potansiyel göçmenin reel bir cemaat desteği gibi beklentisinin olmadığı açıkça görülmektedir. Bu durum neticesinde katılımcılar cemaat ağları olmadan da, sosyal paylaşım ağları üzerinden bir koordinasyon ve planlama ile alternatif bir olanağın yasa dışı Avrupa göçünü mümkün kıldığını göstermişlerdir; çünkü cemaat ağlarında göç sürecine dair bilgi edinilen göçmen, sosyal ağlar üzerinden bilgisini tanışıklık ön koşulu olmadan sınırları olmayan bir alana kamulaştırır. Ayrıca bu fikir alışverişinin, sosyal paylaşım ağları üzerinden yapılan araştırma gibi, katılımcı için yasa dışı göç yolunda belirleyici bir motivasyon kaynağı olduğu görülmektedir. Değişen olgulardan biri, gerçekleşen yasa dışı göçün, daha önce göç etmiş olan tanıdığın desteğini bekleyerek, onun kontrolünde olmaması; kontrolün göç hazırlığı yapan bireyde bulunmasıdır. Bu durumda ağ teorisinde söz konusu olan, Avrupa'daki göçmenin kimin göç edeceğine karar vermesi durumunu, potansiyel göçmenin cemaat ağına bağlı kalma ön koşulunu ortadan kaldırmaktadır. Gitmek ya da kalmak aktörün kararıdır, ki araştırmada örneklemi oluşturan insanlar Türkiye'de kalıp oluşan cemaatlerinde yaşamayı tercih etmemişlerdir. Onlar bu savaşın beyazlarıdır.

Aynı gerekçeyle, sosyal medyanın ağları dolayısıyla yasa dışı Avrupa göçünü belirleyen faktörlerden birinin cemaat ağları olmaması, göç yolunu tamamladıktan sonra katılımcıların özellikle Suriyelilerin çoğunlukta olduğu bölgelere yerleşme amacı taşımamalarına sebep olmuştur. Öyleyse sosyal medya, bu noktada da cemaatleşme durumunun etkisini azaltmaktadır. Gerçi Avusturya özelinde Avrupa'nın mülteci politikası doğrultusunda ikamet izni alana dek çeşitli kamplarda kalma gerekliliği, ülkeye ulaştıktan sonra yaşam alanının bir süre Orta Doğu ve/veya Afrika'dan gelen mültecilerle ortak olma zorunluluğunu doğurmakta ve bölgede küçük bir Orta Doğu ya da Afrika parçası yaratmaktadır. Dolayısıyla göç sürecinde sosyal medyanın ağları ile örülü bir küreselleşme, kamp bölgelerinde ise yerelleşme söz konusu olmaktadır; fakat ikamet izni sonrasında genel durum, cemaat önkoşulu bir kriter olarak doğrudan alınmadan ekonomik olarak yaşam giderinin karşılanabileceği bir yere yerleşmek şeklinde olmaktadır. Gerçekleşen yasa dışı göçün yapısı, sanal cemaatin desteği ile sosyal medya üzerinden iletişim ve yardımlaşma biçiminde olmasından dolayı, tek başına ya da kalabalık bir grupla olsun, aslında yalnız bir girişimi barındırır. Bu sebeple, göç edildiğinde yalnız kalma endişesi pek

duyulmamakta, bu yönden de bu yeni yasa dışı göç türünde cemaatleşme durumu gözlenmemektedir. Süreç fiziksel yalnızlığı barındırsa da, göç edene dek süreci etkileyen sanal kolektiflik, göç sonrasındaki sosyal yaşama da yansımaktadır.

Bulgulardan anlaşıldığı üzere, bu bir orta sınıf hikâyesidir. Yasa dışı göç yolunu tamamlayan örneklem grubu, eğitimli, teknoloji okur-yazarlığı yüksek erkeklerden oluşan tipik bir orta sınıftan meydana gelmektedir. Yol için belli bir bütçesi olan ya da ablasından para alan; sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanabilen; bir alanda eğitimini alarak uzmanlaşmış; bireysel dili çok kullanan; özel ve hareketli bir orta sınıf grubu. Bu örneklem profili orta sınıftan olma özelliği ile bireysel dili çok kullanmaktadır; çünkü sürece yapısal bakmamakta, bu göç sürecini kendisini ve ailesini kurtardığı bireysel bir başarı olarak görmektedir. Katılımcıların kartopu örnekleme ile bulunmasında zincir birkaç defa kopup tekrar oluşmuş; fakat buna rağmen benzer bir katılımcı profiline ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu göç sürecini tamamlamak için, genel olarak bu niteliklere sahip olunması gerektiği söylenebilir. Sosyal medyayı kullanan aktör, yasa dışı göçü güvenli hale getirmektedir. Ayrıca katılımcılar Avusturya'dan başka bir ülkeye göç edebilme potansiyellerinden dolayı, hareketli bir grubu oluşturmaktadır. Dil konusunda ve ikamet izninin verilmesi hususunda da orta sınıfın özellikleri görülmektedir: belli bir eğitim düzeyine erişim, yabancı toplumun dilinin daha hızlı edinilmesini ve ikamet izninin diğer etnisitelerden olan mültecilere kıyasla daha hızlı alınmasını etkileyebilmektedir. Araştırmanın örneklemini oluşturan, çeşitli meslek dallarında uzmanlaşmış Suriyeli katılımcıların hemen hepsi ikamet iznini almıştır. Görüldüğü üzere, bu araştırmanın örneklemi oldukça özel bir gruptan oluşmaktadır. Yasa dışı göç yolunda sosyal medyanın etkisi, ileride cinsiyet, etnisite, yaş gibi konular ile ilişkilendirilen farklı örneklemlerle çeşitlendirilirse, oluşan literatür zenginleştirilebilir.

Katılımcıların bir kısmı tarafından Filistin asıllı olmaları ve Suriye'de vatandaşlık edinememeleri, Avrupa'ya ulaştıkları takdirde birkaç yıl içerisinde vatandaşlık alabileceklerini sosyal paylaşım ağlarından öğrendikleri ve yasal statüleri sebebiyle yasa dışı göç yoluna çıkmaya karar verdikleri belirtilmiştir. Oysa göç yolunu bu ağlardan planlamaya başladıkları süreçte, sınırları aşmış ve vize olmadan başka topraklarda gezinmeye başlamışlardır. Sosyal paylaşım ağlarından Hollanda'ya giderek kaç yılda vatandaşlık verildiğini ya da Avusturya'da dairelerin kira ücretlerini araştırabilmişlerdir. Üstelik bunu, bu ülkelerin devlet otoritelerine sormadan yapmışlardır. Fark etmeseler de bu

tinsel yolculuk, vatandaşlık olgusuna aşkın bir durumdur. Birkaç yıl içinde muhtemelen Avusturya devletinden kimliklerinde yer alan bir vatandaşlık ibaresi edinebileceklerdir; ancak görülmektedir ki, sosyal ağlar bu aidiyet sözcüğünü zihinlerde silmeye başlamıştır; çünkü onlar kendi insiyatiflerinde ilk kez sınırları aşmak için sosyal medyayı kullandıklarında ve sanal cemaatin diğer üyelerini dinleyerek dışarıya ilk adımı attıklarında, küresel köyün vatandaşı haline gelirler ve sınır algıları bir daha asla eskisi gibi olamaz. Tek bir ülkeye bağlı olmaları, kendilerini tek bir millete ait görmeleri artık zordur. Kimlikleri belirli bir coğrafyanın sınırlarını aşmıştır. Bu sebeple katılımcıların çoğu, Avusturya'da bir düzen kurduktan sonra, aileleri Suriye'de olsa dahi, dönmeyi istemeyeceklerini belirtmişlerdir. Artık onları tutan toprağa tam aidiyet durumu ortadan kalkmıştır.

Bu durumda göç yolunu tamamlayanlar, küresel köyün sanal cemaatlerinin üyeleridir. Zaman, yapı bozuma uğradığına ve mekânın artık bir bağlılığı kalmadığına göre, sanal cemaatin üyeleri her an diledikleri yerde olabilecekmişçesine bir fikir ve bilgi donanımına sahip olmaktadırlar. Uzaklık anlamsızlaşmakta, Avrupa'ya ulaşmak tek hedef haline gelmektedir. Yasa dışı yollardan Avusturya'ya ulaşmış olan bu üyeler de, bu donanımla yolu tamamlamışlardır. Katılımcılar doğrudan Avusturya'ya ulaşma hedefi ile yola çıkmaktan ziyade, Avusturya'da yakalandıkları ve parmak izi verdikleri için kaldıklarını belirtmişlerdir. Öyleyse katılımcılar yasa dışı yolun nereye olduğundan ziyade, nasıl olduğu üzerine odaklanmışlar; bazıları yolun neredeyse her adımını öncesinde sosyal medya üzerinden planlayarak Avrupa'ya ulaşmıştır.

Katılımcıların çoğunun sosyal medya olanağı olmaması durumunda, yasa dışı göç yoluna çıkmayacaklarını ya da katılımcı eşlerin kesin bir ifade ile bu yola çıkma iznini kendilerine vermeyeceklerini belirtmeleri, sosyal medyanın bu yolu yarattığına dair olan düşüncenin bir sonucudur. Yasa dışı göç yolu için "cesaretten fazlasına, teknolojiye, haritaya ihtiyaç olduğuna" dair ifadeler ya da "sosyal medya olmaksızın yolun göze alınamayacak derecede tehlikeli olabileceğine" dair söylemler de bu sonucu açıkça ortaya koymaktadır. Göç eyleminin motivasyonunun her daim daha iyi koşullara yönelik olduğu göz önüne alınırsa, bu tehlikeli riskin yeni iletişim teknolojileri olanağı olmadan kolaylıkla alınabileceği söylenemez. Sosyal medyanın yasa dışı göç eylemini göze alan Suriyeli bir birey için göç yolunu ona sunmasının önemi bu noktadadır: Savaşta ona sunulmamış olan tercih etme hakkı. Artık kalmayı değil, söz konusu kıta değiştirmek de olsa gitmeyi tercih

edebilir. Sosyal ağlar onun hareketini küreselleşen göç rotaları üzerinde mümkün kılar. Devlet otoriteleri aksine hareket etse de, sınırların varlığını dahi belirsizleştirmeye başlayan küreselleşmenin, bu hareketi sosyal ağlar ile bu derece mümkün kılması şaşırtıcı değildir. Asıl şaşırtıcı olan konu, ulus-devlet mitinin uzun bir zaman daha sürmeye devam edeceğine dair olan sarsılmaz inançtır. Suriye göçünde yasa dışı göçün soysal medya ile güvenli hale geldiği görülmektedir. Göç yasa dışı olsa dahi, bu süreçten aktör kazanan olarak çıkmaktadır. Öyleyse bu mitin olanaksızlığı açıktır.

Sınır aşırı insan hareketlerinin değiştirdiği toplumsal yapılar, yeni iletişim teknolojilerinin yaşamlara etkisiyle kültürel çeşitliliğin artmasına neden olmakta, sosyal medyanın sundukları bu çeşitlilikteki ortak anlamların belirlenmesine imkân vermektedir. Sosyal medya, Suriye krizinin hemen her aşamasında bireylere farklı pek çok olguda ortak anlamların yüklü olduğu kimlikler sunmuştur. Bu kimliklerin en belirgini gerek Arap Baharının sokaklarında gerek ise yasa dışı göç yolunda hareketin kendisini oluşturan örgütlenme amacıyla edinilenlerdir. Bunlar, "biz" duygusunun eyleme aktarıldığı en etkin kimliklerdir. Bu duygunun ya da farkındalığın oluşmasında bir diğer olgu da dil olmuştur. Katılımcıların tümü Suriye krizini ve yasa dışı göç yolunu aşmanın en önemli sebeplerinden birinin, süreci Arapça olarak, kendi anadilleri üzerinden yönetebilmeleri olduğu konusunda hemfikirdir. Özellikle Facebook'un süreçteki etkisi göz önüne alındığında, Castells'in (2013) belirttiği gibi, 2009 yılında Arapça versiyonunun yüklenmesinin, sadece Suriye'de değil, genel olarak Orta Doğu bölgesinde tarihi bir dönüşüme yol açtığı görülmektedir; neredeyse tüm dünyayı etkileyen tarihi bir dönüşüm. Yasa dışı göç yoluna dair sosyal medya üzerinden tüm araştırmayı anadilde yapabilmek, paylaşılan tecrübeleri anadilde okuyabilmek, yardım talebini anadilde dile getirebilmek, katılımcının orada biz olgusunu görebilmesine, yalnız olmadığını fark etmesine ve amacını sürdürme cesaretini bulmasına sebep olmuştur. Sosyal paylaşım ağlarının Arapça versiyonunun varlığı, sosyal paylaşım ağlarını kullanılabilir; yasa dışı göç eylemini yapılabilir kılmıştır. Küreselleşme yansımasını bu sefer dil üzerinden göstermiş, ortaklığı anlamın ve duygudaşlığın yanı sıra dil ile kuran Suriyeli katılımcılar, yaşamlarına yeni bir ülkede ve kültürde tekrar başlamışlardır. Ayrıca Avusturya'daki bu yeni yaşamda da Suriyeli göçmen soysal medya platformları olan Facebook, Google ve Youtube'dan Almanca, Avusturya'nın sistemi ve göçmen olarak haklarını öğrenmekte; çeşitli mobil uygulamalar, Facebook, Google'da başta Al Jazeera olmak üzere çeşitli kanallardan

haberleri takip etmekte; Messenger, Whatsapp, Imo, G-Mail ve Viber'den ise aile ve arkadaşlar ile iletişim kurma vehemen her konuda bilgi edinme hususlarında yararlanmakta; yalnız hissetmemesinde oldukça etkili olan Facebook gibi paylaşım ağlarında sosyalleşmektedir. Sosyal medyanın yarattığı göç yolunun sistemleşmiş yapısından dolayı, bazı katılımcılar yasa dışı yollardan Avrupa'ya ulaşmak isteyenlere yine ağlar üzerinden bilgilerini ve deneyimlerini aktarmaktadırlar. Göç yolu ve öncesinde Wi-Fi, Facebook, Whatsapp, Messenger ve Google haritanın belirleyici önem taşıdığı görülmektedir. Dikkat çeken bir diğer unsur ise, Avusturya'ya ulaştıktan sonra katılımcılar tarafından, geride kalanlarla iletişim kurma amacıyla Imo paylaşım ağının, neredeyse Whatsapp kadar ilgi görmesidir. Birçok görüşmede Imo'nun Suriye'de yaygın kullanılan ağlardan biri olduğu belirtilmiştir. Bu durumda sosyal medya platformlarının bölgeselleşebildiği söylenebilir. Avrupa'ya bu yollardan biri ile ulaşmış olan katılımcılardan bazıları, sorumluluk hissi ile tecrübelerini yine ağlarda diğerleri ile paylaşmış; bazı katılımcılar ise gerek sürecin travmatik kalıntılarından gerekse güvenlik endişesinden dolayı takip ettiği paylaşım sayfalarını Avusturya'da kaldıktan sonra doğrudan silmiştir. Görüldüğü üzere sosyal medya katılımcıların yaşamlarında ve uyum süreçlerinde Avusturya'ya gittikten sonra da oldukça etkili olmuştur, halen olmaktadır.

Göç olgusunun yazılı tarihin başlangıcından itibaren günümüze kadar süren varlığı, bu olgunun, çeşitli sebeplerle tarihin hemen her döneminde gerçekleşen dinamik bir hareket olduğunun göstergesidir ve açıktır ki, Orta Doğu bölgesinde yaşanan siyasi çalkalanmalar ve iktisadi gerileme, diğer ülkelerin yardımından ziyade ülkelerde insan hakları temelli bir iyileştirme ve eşitliğe dayalı, düzenli bir ekonomik yapı olmadığı müddetçe, Suriye krizi gibi ulusaşırı etkide krizlerin ve dolayısıyla göç ihtimallerinin artabileceğinin işaretlerini bize vermektedir.

Bugün yeni iletişim teknolojilerinin göç koşullarını beslediği, yasa dışı göç yollarını geliştirerek, alternatifleri ile bireylere sunduğu araştırmanın neticesinde görülmektedir. Bu süreçte Avrupa'ya yasa dışı göçü engelleyen tüm güvenlik önlemlerine karşın, göç girişimi tekrarlanmaktadır; çünkü göç etme girişiminde bulunan Suriyeli insanların ailesinden başka kaybedecek birşeyi kalmamıştır; çünkü Suriyeli bu insanlar yedinci yılı tamamlanan Suriye krizinde Avrupa ile oluşturulan koalisyona ve yaşamlarını diğer "normal" yaşamlar gibi sürdürebilecekleri kalıcı çözümlerin üretileceğine inanmamaktadırlar; çünkü bu insanlar sosyal medya ile yolu yaratabilmektedirler.

Öncelikle ilgili her devlet tarafından kaybedilen inancın yeniden sağlanacağı adımların atılması gerekmektedir. Temel hedef, krizin mağduru her bireyin insan onuruna yaraşır bir hayata ulaştırılması olmalıdır.

Günümüzde İngiltere'nin Hint kökenli nüfusu, Fransa'nın sokaklarında yaşayan Arap kültürü, Almanya'nın Türk mahalleleri, göçün en tabii sonucu olan çeşitli kültürlerin birarada yaşamasının yarattığı çokkültürlülüğün pratikteki uygulanabilirliğini[37] ve sınırların belirsizleşmesinin aslında kaygılanacak bir durum olmadığını göstermektedir. Suriye krizinde, bazı Avrupa ülkelerinin uzlaşılan göçmen politikasını uygulamayı reddetmesi ve alternatif bir çözüm sunmaması, durumu sadece milyonlarca insan için daha güç kılmaktadır. Küreselleşen ve homojenleşen dünyada bu krize karşı uygulanan politik direnç, sürmekte olan yasa dışı Avrupa göçünü beslemektedir. Macaristan'ın 2015 yılında kaçak göçmenlere karşı önlem alma amacıyla Sırbistan ile güney sınırına iki kez ve sonrasında Hırvatistan ile olan sınırına da bir kez ördürdüğü çit[38], o sınırı geçmeyi amaçlayan Suriyeliyi durduramamış, Slovakya üzerinden kuzeye giden rota gibi yeni güzergâhlar bulunmasına yol açmıştır; üstelik yolu onun için daha tehlikeli, göçmen kaçakçısını daha zengin ve kaçakçılık endüstrisini daha "sistematik" kılmıştır ("Avusturya: Balkan rotası", 2017). Katılımcıların bir kısmının ifade ettiği gibi, göçmen kaçakçısının iletişim numarasına eriştikten sonra güvenilirliğini sorgulamak amacıyla onu Facebook'ta araştırabilme olanağı ya da İzmir'de sahilde beklerken bir kaçakçının yanaşıp doğrudan bota ihtiyaç olup olmadığını sorabilmesi, bu tavrın bir sonucudur. Üstelik katılımcıların hepsi yasa dışı göç güzergâhında sosyal medyadan edindikleri bilgiler doğrultusunda,[39] özellikle Sırbistan ve Macaristan'da kalmayı istemedikleri halde, bu ülkelerin tercih edildiğine dair yaratılan yanlış algı, ilgililerin Suriyeli insanların beklentilerini anlamaktan ne derece uzak olduğunun bir göstergesidir.

Üretilen çözümün sınırlarda güvenlik önlemlerinin arttırılması ile sınırlı kalması, araştırma kapsamında Suriyeli insanları yasa dışı yollara, dolayısıyla sosyal medyanın yarattığı yasa dışı göç yoluna yöneltmektedir. Oysa çokkültürlü politikaların benimsenmesinin varolan sistemi ve kültürü bozacağı önyargısı, çokkültürlü toplumların

[37]Nasıl uygulandığı farklı bir tartışma konusudur.

[38] Macaristan Başbakanı Viktor Orban'ın, çitin ücretinin yani 800 milyon Euronun en azından yarısını Avrupa Birliği'nden talep ettiğini hatırlamakta fayda var.

[39] Yaşam koşullarının yeterli standartta olmaması, emniyet güçlerinin tavrı, mafya tehlikesinin yaygınlığı gibi bilgilerden söz edilmektedir.

sahip olduğu avantajların göz ardı edilmesine sebep olur. Suriye krizi sebebiyle 2011-2017 tarihlerinde Avusturya'ya başvuran Suriyeli mülteci sayısı 51.734 olmakla birlikte, Avrupa'ya yasa dışı göçün yoğunlukta olduğu 2015 yılında bu sayı toplam oranın yarısından fazla olan 24.547 Suriyeli birey olarak açıklanmaktadır. Ayrıca aynı resmi kaynağa göre, Ocak-Mart 2018 tarihlerinde 938 Suriyeli birey Avusturya'ya giriş yapmıştır (BM.I, 2018). Bahsedildiği gibi, katılımcıların biri hariç tümü belirli bir eğitim seviyesine ulaşmış, yetkinlikleri olan, Suriye'deyken alanlarında uzmanlaşan bireylerdir. Bu şekilde kültürel bir çeşitlilik topluma pek çok katkı sağlayabilir. Ayrıca görüşmeler esnasında 9 katılımcı, çalıştığını belirtmiş ve diğer katılımcıların da birçoğu talep edilen Almanca dil yeterliliğine ulaştıktan sonra çalışmak istediklerinden bahsetmişlerdir. Dolayısıyla araştırma kapsamında görüşülen Suriyeli insanların devlet desteğinden yararlanmaktan ziyade, çalışarak yaşamlarını sürdürmeyi tercih ettiği gözlenmiştir. Bu, çokkültürlü toplumlarda, toplumsal yapının istikrarı açısından önemli bir bireysel tutumdur ve aksine dair örnekler mevcut olsa da, Suriye krizinden dolayı, insanların ölüm tehlikesi ile karşı karşıya oldukları savaş durumu ve sonrasında kurmak için "bekledikleri" yaşamları için, süreci iyileştirmeye yönelik üretilen kalıcı çözümler sağlandığı, bireysel ve toplumsal koşullar oluşturulduğu takdirde, birlikte yaşamanın düşünüldüğü kadar kaygı uyandıran bir durum olmadığını göstermektedir.

Mülteci ya da sığınmacıların yaşadıkları ülkelerde gerçekleştirilen uyum çalışmalarının genellikle tek taraflı olması da bir sorundur. Türkiye'de Suriyeli çocuklar, gençler ve kadınların, Türkiye'nin çocukları, gençleri ve de kadınları ile birlikte gerçekleştirdikleri projeler mevcuttur[40]; fakat yetersizdir. Suriyeli bireyin yeni topluma uyum sağlaması kadar, varolan toplumun da bu yeni kültüre uyum sağlaması, öğrenmesi ve anlaması mühimdir. Karşılıklı olarak yeniden öğrenmeye açık olunduğu takdirde çokkültürlülüğün toplumu zenginleştiren olumlu yönleri ortaya çıkacaktır. Kaygı duyulduğu gibi bir kaosa sürüklenmeyen çokkültürlü bir toplumda insanlar birbirlerini, ülke ekonomisini, iyi bir yaşam standardını destekler. Ulus-ötesi işbirliklerini yaratmakla kalmayıp, gerek birey üzerinden gerekse kurumlar açısından dünyaya dair perspektifi genişletir. İnsan diğer canlının varlığını gördükten, saydıktan, sevdikten sonra yaşamı daha renkli kılar. Doğru değerlendirilen çokkültürcü politika da temelde bu rengi sağlar.

[40]"Birlikte Güçlüyüz" projeleri gibi birçok projeden söz edilebilir.

Suriye'de sürmekte olan savaşın yol açtığı toplumsal güvensizliğin bir sonucu olarak, çekirdek ailelerde, komşu ülkelerden birine yerleşim amacıyla göç söz konusu değilse, çocukların güvenliği için babanın Suriye'de çocuklarla kaldığı ve annenin yasa dışı göç yoluna çıktığı; fakat aile olarak Suriye'den ilk etapta komşu ülkelerden birine geçilmiş ise, Avrupa göç yoluna erkeğin çıktığı, kadının çocuklar ile beklediği gözlenmiştir. Savaşın yüksek oranda bir nüfus için doğrudan sığınma zorunluğu yarattığı göz önüne alınırsa, ikinci durumun daha sık yaşandığı ve araştırmada katılımcıların çoğunun bu nedenle erkeklerden oluştuğu ve söylenebilir. Ayrıca kültürel gerekçelerle kadın katılımcılarla görüşme talebinde, eş ile iletişim kurulmuş ve kadın katılımcı çoğunlukla geri planda kalmayı tercih etmiştir. Kadın katılımcıların yaşadıkları savaş ve göç sürecine dair travmayı, erkek katılımcılara kıyasla daha ağır yaşadıkları ve kendilerini halen (Avusturya'da ikamet izni almalarına rağmen) güvende hissetmedikleri gözlenmiştir. Geleneksel yapının ve güvensizliğin yanı sıra kadın katılımcıların evdeki rolü ve çocuklarının sorumluluğundan dolayı Almanca öğreniminin yavaş olması ve kültürel travmayı daha yoğun düzeyde yaşaması, dışarıyla iletişim kanalının eşiolmasını ortaya çıkarmaktadır. Bunların yanı sıra erkek egemen Arap kültürünün yansımaları bu gözlemlerde açıkça görülmektedir; fakat aynı katılımcıların farklı bir kültürde yaşadıklarının farkında oldukları ve uyum sağlamaya çalıştıkları da gözlenmiştir. Çokkültürlü toplumlarda etnisitenin sayısından daha öncelikli bir konu olarak, sosyal dışlama ya da etnik cemaatleşme olmadan, farklı kültürlerin birbirine ve yabancı toplumun sistemine uyumu, sistemin ise etik-eşitlik ve adaleti yasal zeminde ve ön planda tutarak kültürlerin varlığını sürdürebilecekleri alanı sunması mühimdir. Sosyal medyanın belirginleştirdiği ortak anlamlar ve farkındalık durumu, birlikte yaşam tarzını, istenildiği takdirde, olumlu yönde etkilemektedir. Kültürel ve sosyal alışveriş ile ulusaşırı ağların yaygınlaşması yerküreyi ancak daha zengin ve mutlu kılar.

İtalya'nın limanına kabul etmediği gemi olayının aksine sürece dair İtalya'dan iyimser bir örnek olarak, sosyal medyada Suriye göçüne dair farklı tavrı ile İtalya'nın Ventotene Adasının Belediye Başkanı Gerardo Santomauro'nun önerisi ile ilgili bir haber oldukça dikkat çekicidir (Övgü, 2017). Ventotene Adası turizm dolayısıyla yaz mevsiminde kalabalık; fakat kış aylarında yaklaşık 200 kişinin oluşturduğu bir nüfusa sahiptir ve 200 kişinin de geneli yaşlı nüfustur. Adanın tamamen terk edilme ve ilköğretim okulunun da kapanma ihtimalinden dolayı Santomauro, İtalya'nın göçmen karşıtı tutumuna

karşın, hükümete İtalya'da bulunan çocuklu mültecilerin adaya yollanması önerisinde bulunmuştur. Santomauro, konuya dair düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir:

> Göçmen ailelere ve yetimlere kucak açmak bizim için adamızı dış dünyaya açmak anlamına geliyor. Bu sayede, muhtaç durumdakilerin aslında değerli bir kaynak olabileceğini de gösterebilir ve Avrupa'ya örnek olabiliriz.

Sınırları çitle çevirmek, güvenlik önlemlerini arttırmak, ülkeye havadan ve denizden giriş hariç tüm giriş taleplerini geri çevirmek gibi caydırıcı tedbirlerden önce; dâhil eden, ekleyen, birlikteliği vurgulayan çözüm yollarının üretilmesi Suriye krizini çözümleyebilecek yegâne yoldur. Kalenin surlarını yükseltmeye çalışan güvenlik önlemleri, sadece göç endüstrisinin kirli yanını daha çok sistemleştirmeye yaramaktadır. Unutulmamalıdır ki, alınmakta olan önlemlere rağmen, bugün surların iç tarafını görebilen-gösterebilen belki de tarihin en güçlü olanağı söz konusudur: Sosyal medyanın ağları. Ve bugün, göç ağı merdiveni kaç basamaklı olursa olsun, her durumda ağ'a dayanır. Aktör özgür iradesi ile o merdiveni çıkmaktadır. Bunu yadsımaktan ziyade, küreselleşen çağa uyum sağlamak ile dünün toplumlarının normlarından sıyrılmak, çözümlerin kaynağı olacaktır. Yasa dışı göçü resmi yaptırımlarla yoğunlaştırmak yerine, insanlara yaşama hakkını, insan onuruna yaraşır farklı koşullarda sunabilecek uygulamalar sunmak ve buna yönelik göç politikaları yürütmek, Suriye göçü gibi yeni çağda çıkabilecek krizleri engellemenin tek yoludur.

KAYNAKÇA

AB Komisyonu 50 bin mülteci almak istiyor. (27 Eylül 2017). *Deutsch Welle*. 27 Eylül 2017, www.dw.com/tr/ab-komisyonu-50-bin-mülteci-almak-istiyor/a-40714364.

Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adalet divanı mülteci kotasına itirazı reddetti. (6 Eylül 2017). *Deutsch Welle*. 6 Eylül 2017, www.dw.com/tr/adalet-divanı-mülteci-kotasına-itirazı-reddetti/a-40376600.

AFAD [AFADBaskanlik]. (13 Kasım 2017). AFAD Başkanı Sn. Dr. @mgulluoglu, 20 kişilik bir arama kurtarma ekibi ile birlikte Irak yolunda [Tweet]. 13 Kasım 2017, https://twitter.com/AFADBaskanlik/status/929958612532908033.

Alemdar, K. (Ed.). (1999). *Medya gücü ve demokratik kurumlar*. İstanbul: AFA Yayıncılık ve TÜSES Vakfı.

Aras, B. ve Toktaş, Ş. (2008). *Güvenlik, demokrasi ve istikrar sarmalında Suriye ve Afganistan*. Ankara: Seta Yayınları.

Aristotle. (MÖ 350). *Rhetoric*. 4 Ekim 2017, http://classics.mit.edu/Aristotle/rhetoric.html.

Armağan, M. (Ed.). (2004). *Küresel kuşatma karşısında insan.* (Ş. Yalçın, Çev.). İstanbul: Da Yayıncılık.

Atasü-Topçuoğlu, R. (2016). Düzensiz göç: küreselleşmede kısıtlanan insan hareketliliği. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin-Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç, kavramlar ve tartışmalar* içinde (s. 501-518). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Avusturya: Balkan rotası kapalı değil. (20 Eylül 2017). *Deutsch Welle*. 20 Eylül 2017, www.dw.com/tr/avusturya-balkan-rotası-kapalı-değil/a_40596430.

Aydın, S. (2013a). Sanayi öncesi uyarlanma ve yaşam tarzları: Avcı-toplayıcılık ve tarım. H. Üstaündağ (Ed.), *Antropoloji* içinde (s. 117-150). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.

Aydın, S. (2013b). Kent, devlet ve endüstri. H. Üstaündağ (Ed.), *Antropoloji* içinde (s. 151-176). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.

Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation.* (S. F. Glaser, Çev.). Michigan: University of Michigan Press.

Baudrillard, J. (1995). *The Gulf War did not take place*. (P. Patton, Çev.). Sydney: Power Publications.

Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme, toplumsal sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bağlama, M. E. (31 Ekim 2016). *Geçmişten savaşa: Suriye'de neden iç savaş çıktı?* 21 Kasım 2017, https://www.stratejikortak.com/2016/10/gecmisten-savasa-suriyede-ic-savas-cikti.html.

Beşer, M. E. (Ekim 2017). *Avrupa değerleri sorgulanırken: mültecilerin yeniden yerleştirilmesi*. 17 Ekim 2017, http://www.perspektif.eu/2017/10/17/avrupa-yeniden-yerlestirilme/.

Biehl, K. (2012). Örnek vaka analizi: İstanbul. A. İçduygu (Ed.), *Kentler ve göç: Türkiye, İtalya, İspanya* içinde (s. 73-112). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Biriz Karaçay, A. (2012). Türkiye-Avrupa göç sistemi: misafir işçilikten ulus-ötesi kimliklere. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin-Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç, kavramlar ve tartışmalar* içinde (s. 399-416). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

BM.I. (17 Nisan 2018). *Asyl statistiken*. 17 Nisan 2018, https://www.bmi.gv.at/301/Statistiken/.

BMMYK Türkiye Temsilciliği. *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme*. 21 Ekim 2017, http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf.

Calhoun, C. (2004). Küreselleşmeye direnmek mi yoksa ona şekil vermek mi? M. Armağan (Ed.). *Küresel kuşatma karşısında insan* içinde (s. 27-70). (Ş. Yalçın, Çev.). İstanbul: Da Yayıncılık.

Castells, M. (2004). Ağda küreselleşme, kimlik ve toplum- Calhoun, Lyon ve Touraine'e cevap! M. Armağan (Ed.), *Küresel kuşatma karşısında insan* içinde (s. 109-137). (Ş. Yalçın, Çev.). İstanbul: Da Yayıncılık.

Castells, M. (2007a). Communication, power and counter-power in the network society. *International Journal of Communication, 1*, 238-266.

Castells, M. (2007b). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür, üçüncü cilt: Binyılın sonu*. (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2013). *İsyan ve umut ağları internet çağında toplumsal hareketler.* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2016). *İletişim gücü*. (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı, modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (B. Uğur, İ. Akbulut, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çaycı, B. ve Karagülle, A. E. (2014). Mobil iletişim teknolojileriyle değişen örgütlenme biçimleri: Ağlarda örgütlenen toplumsal hareketler. *Journal of Yasar University*, 9(36), 6371-6380.

Çoban, B. (Ed.). (2014). *Sosyal medya d\evrimi*. (A. E. Pilgir, Çev.). İstanbul: Su Yayınevi.

Demir, M. (2015). Kullanım ve doyumlar kuramı bağlamında sosyal medya kullanımı: Beykent Üniversitesi örneği. Ö. Oğuzhan (Ed.), *İletişimde sosyal medya sosyal medyada iletişim* içinde (s. 131-198). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Dekker, R. ve Engbersen, G. (2014). How social media transform migrant Networks and facilitate migraion. *Global Networks, 14*, 4, (401-418).

Dekker, R., Engbersen, G., Klaver, J. ve Vonk, H. (Ocak- Mart 2018). Smart refugees: How Syrian asylum migrants use social media information in migration decision-making. *SAGE Journals*, 1-11. DOI: 10.1177/2056305118764439

Descloitres, R. (1967). *The foreign worker: Adaptation to industrial work and urban life*. Paris: OECD.

Durugöl, E. (1996). Sosyal değişme, göç ve sosyal hareketler. *Toplum ve göç, II. Ulusal sosyoloji kongresi* içinde (s. 95-100). Ankara: DİE.

Düvell, F. (2008). Clandestine migration in Europe. *Social Science Information*. Vol: 47, No: 4, 479-497. DOI: 10.1177/0539018408096442.

EMBRACE NI. (2010). *Embracing Diversity*. 20 Temmuz 2018, https://www.embraceni.org/wp-content/uploads/2010/05/Embracing_Diversity_2010_WEB[1].pdf.

Eraslan, L. ve Çakıcı-Eser, D. (Ed.). (2015). *Sosyal medya toplum araştırma, sosyal medya sosyolojisine giriş*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Erkayhan, Ş. (2013). Küresel yerel ölçekte ağ kültürü ve sosyal medya. C. Bilgili ve G. Şener (Ed.), *Sosyal medya ve ağ toplumu-2, kültür, kimlik, siyaset* içinde (s. 15-38). İstanbul: Grafik Tasarım Yayıncılık.

European Commission. (24 Temmuz 2018). Irregular migration. 24 Temmuz 2018, https://ec.europa.eu/home-affairs/content/irregular-migration-0_en.

EUROPOL. (2016). *Migrant Smuggling in the EU*. 26 Temmuz 2018, https://www.europol.europa.eu/publications-documents/migrant-smuggling-in-eu.

Fang, I. (1997). *A history of mass communication: six information revolutions*. Boston: Focal Press.

Farmandez, M. (8 Kasım 2016). *Email marketing vs social media performance 2016-2019 Statistics*. 17 Ekim 2017, https://optinmonster.com/email-marketing-vs-social-media-performance-2016-2019-statistics/.

Giddens, A. (2000). *Elimizden kaçıp giden dünya*. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınevi.

Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı. (2017). *2016 Türkiye göç raporu*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.

Gurak, D. T. ve Caces, F. (1992). Migration networks and the shaping of migration systems. M. M. Kritz, L. L. Lim ve H. Zlıtnik (Ed.), *Internationalmigration systems: A global approach* içinde (s. 150-176). Oxford: Clarendon Press.

Güvenç, B. (1984). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hacsek, Z. ve Visnansky, B. (2017). *The impact of social media on the smuggling of migrants.* Austria: UNODC.

Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin durumu*. (S. Savran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Hazan, J. C. (2012). Geçmişten geleceğe zorunlu göç: Mülteciler ve ülke içinde yerinden edilmiş kimseler. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin-Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç, kavramlar ve tartışmalar* içinde (s. 183-197). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

IOM. (Mart 2016). *Syria-overview*. 21 Mart 2018, https://www.iom.int/countries/syria.

IOM. *Key migration terms*. 24 Temmuz 2018, http://www.iom.int/key-migration-terms.

Irak-İran sınırında 7.3 büyüklüğünde deprem: Can kaybı 400'e yaklaştı. (13 Kasım 2017). *BBC.* 13 Kasım 2017, www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41964286.

Jung, C. G. (1942). *Contributions to analytical psychology*. (H. G. ve C. F. Baynes, Çev.) London: Kegan Paul, Trench, Trubner & CO., LTD.

Kemp, S. (Ocak 2017). *Digital in 2017: Global overview*. 30 Ekim 2017, https://wearesocial.com/special-reports/digital-in-2017-global-overview.

Kırık, A. M. (2013). Gelişen web teknolojileri ve sosyal medya bağımlılığı. A. Büyükaslan ve A. M. Kırık (Ed.), *Sosyal medya araştırmaları 1* içinde (s. 69-101). Konya: Çizgi Kitabevi.

Kıyıya vuran Suriyeli çocuk dünya gündeminde. (29 Ekim 2015). *İnternethaber*. 30 Ekim 2015, www.internethaber.com/kiyiya-vuran-suriyeli-cocuk-dunya-gundeminde-811089h.htm.

Kietzmann, J. H., Hermkens, K., McCarthy, I. P. ve Silvestre, B. S. (2011). Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media. *Business Horizons, 54*, 241-251.

King, R. (2012). Theories and typologies of migration: an overwiev and a primer. *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*, 3-12, 3-41.

Kodrich, K., ve Laituri, M. (2011). Making a connection: social media's key role in the Haiti earthquake. *Journal of Communication and Computer,* 8(8), 624-627.

Kop, Y., ve Litan, R. E. (2002). *Sticking together: The Israeli experiment in pluralism*. Washington, DC: The Brookings Institute.

Koyuncu, A. A. (2013). *Arap Baharında Suriye, milliyetçilik ve ulus inşası*. Ankara: Altınpost Yayıncılık.

Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Lee, E. S. (1969). A theory of migration. *Demography*. Vol: 3, no: 1. DOI: https://doi.org/10.2307/2060063.

Letsch, C. (30 Ekim 2017). Turkey threatens to oust refugee camped near Greek border. *The Guardian.* 18 Kasım 2017, https://www.theguardian.com/world/2015/sep/17/turkey-threatens-to-oust-refugees-camped-near-greek-border.

Lif, O. (2016). *Migration in the internet age*. 24 Temmuz 2018, https://lup.lub.lu.se>search>publication.

Maigret, E. (2013). *Medya ve iletişim sosyolojisi*. (H. Yücel, Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review.* Vol: 19, no: 3, 431-466.

McLuhan, M. (1964). *Understanding media*. Massachusetts: The MIT Press.

McLuhan, M. (1983). İleti iletişim aracının kendisidir. R. Kaya ve K. Alemdar (Ed.), *Kitle iletişiminde temel yaklaşımlar* içinde (s. 85-101). Ankara: Savaş Yayınları.

McLuhan, M. ve Fiore, Q. (2005). *Yaradanımız medya, medyanın etkileri üzerine bir keşif yolculuğu*. (Ü. Oskay, Çev.). İstanbul: Merkez Kitapçılık Yayıncılık.

Mennell, S. (1990). The globalization of human society as a very long-term social process: Elias's Theory. *Theory, Culture and Society*, 7(2-3), 359-371.

Missing Migrants. (1 Nisan 2018). *Migrant Fatalities*. 1 Nisan 2018, https://missingmigrants.iom.int.

Moisi, D. (2003). 9 novembre 1989- 11 septembre 2001: l'age de la mondialisation. A. M. le Gloannec ve A. Smolar (Ed.), *Kant et Kosovo: Etudes offertes a Pierre Hassner* içinde. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques.

Morehouse, C. ve Blomfield, M. (2011). *Irregular migration in Europe.* Washington, DC: Migration Policy Institute.

Moshinsky, B. (8 Eylül 2015). These maps show all the different routes migrants take to western Europe. *Business Insider*. 17 Ocak 2018, http://uk.businessinsider.com/migrant-route-maps-2015-9.

Mutlu, E. (1999). *Televizyon ve toplum*. Ankara: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu.

Mutlu, Y., Kırımsoy, E. ve Antakyalıoğlu Ş. (2016). *Bulanık mekânlarda gölgede kalanlar: Suriyeli mülteci çocuklar ve vatansızlık riski araştırma raporu*. Ankara: Gündem Çocuk Derneği.

Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri-I*. (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayınodası Yayıncılık.

OECD. (1997). *Trends in international migration: Annual report 1996*. Paris: OECD.

Orban sınıra ördürdüğü çitin parasını AB'den istedi. (1 Eylül 2017). *Deutsch Welle*. 1 Eylül 2017, www.dw.com/tr/orban-sınıra-ördürdüğü-çitin-parasını-abden-istedi/a-40320907.

Övgü, P. (9 Eylül 2017). Nüfus kaybeden İtalyan adasından mültecilere çağrı: Bize gelin. *BBC*. 9 Eylül 2017, www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41211988.

Özgür, N. (2012). Modern Türkiye'nin zorunlu göçmenleri: Muhacirler, iskanlılar, mübadiller, islamlar, soydaşlar, "G" grubu, mülteciler, tekne mültecileri. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin-Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç, kavramlar ve tartışmalar* içinde (s. 199-216). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Özkul, D. (2012). Ulus-ötesi göç: Uluslararası göç yazınında yeni bir paradigma. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin-Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç, kavramlar ve tartışmalar* içinde (s. 483-500). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociological Review*, Vol: 23, no: 3.

Pianigiani G., Horowitz J. ve Minder R. (11 Haziran 2018). Italy's new populist government turns away ship with 600 migrants aboard. *The New York Times*. 11 Haziran 2018, https://www.nytimes.com/2018/06/11/world/europe/italy-migrant-boat-aquarius.html.

Qualman, E. (4 Ocak 2012). 39 social media statistics to start 2012. *Socialnomics*. 14 Mayıs 2018, https://socialnomics.net/2012/01/04/39-social-media-statistics-to-start-2012.

Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235. DOI: 10.2307/2979181.

Resmi Gazete. *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*. 14 Aralık 2017, www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf.

Robertson, R. (1990). Mapping the global condition: Globalization as the central concept. *Theory, Culture and Society*, *7*, 2-3, 15-30.

Rousseau, J. J. (1982). *İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı ve temelleri üzerine konuşma*. (R. N. İleri, Çev.). İstanbul: Say Kitap Pazarlama.

Sabadello, M. (21 Ocak 2018). *The role of new media for the democratization processes in the Arab world*. http://projectdanube.org/wp-content/uploads/2011/10/The-Role-of-New-Media-for-the-Democratization-Processes-in-the-Arab-World.pdf

Sassen, S. (1988). *The mobility of labour and capital*. Cambridge: Cambridge University Press.

Son dakika…Irak'ta 7.3 büyüklüğünde korkutan deprem. (13 Kasım 2017). *Hürriyet*. 13 Kasım 2017, www.hurriyet.com.tr/son-dakika-irakta-7-3-buyukugunde-korkutan-deprem-40642882.

Statista. (1 Nisan 2018). *Most popular social networks worldwide as of April 2018.* 1 Nisan 2018, https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/.

Steger, M. B. (2013). *Küreselleşme*. (A. Ersoy, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Stouffer, S. A. (1940). Intervening oppotunities: a theory relating mobility and distance. *American Sociological Review*, Vol: 5, no: 6.

Suriye'deki savaşta 343 bin 511 insan öldü. (25 Kasım 2017). *Bianet*. 25 Kasım 2017, www.bianet.org/bianet/kriz/191847-suriye-deki-savasta-343-bin-511-insan-oldu.

Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi. 11 Haziran 2018, https://pictes.meb.gov.tr/izleme.

Şen, A. (2016). *Yüzyılın en uzun tiyatrosu, tüm yönleriyle Suriye Devrimi*. İstanbul: Yapı-Bozum Yayınları.

Şirin-Öner, N. A. (2012a). Çabalar sonuç verecek mi? Avrupa Birliği'nin ortak bir sığınma politikası oluşturma girişimleri. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin-Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç, kavramlar ve tartışmalar* içinde (s. 539-561). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Şirin-Öner, N. A. (2012b). Son mu? Başlangıç mı? Göç çalışmalarında sosyal bir olgu olarak geri dönüş. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin-Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç, kavramlar ve tartışmalar* içinde (s. 263-285). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

T.C. Danıştay Başkanlığı. *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*. 21 Ekim 2017, www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf.

Tunus'ta devrimi ateşleyen seyyar satıcı için anıt. (19 Aralık 2011). *BBC*. 2 Aralık 2017, www.bbc.com/turkce/haberler/2011/12/111219_tunisia_statue.

Tutal Cheviron, N. (2014). *Küresel iletişim*. İstanbul: Ekslibris Yayıncılık.

Türk Kızılayı [TurkKizilayi]. (13 Kasım 2017). Irak'ta meydana gelen depremden etkilenen insanların yarasını sarmak için Türk Kızılayı harekete geçti. Destek olmak için BAĞIŞ yaz 2868'e SMS gönder, 10 TL bağışta bulun [Tweet]. https://twitter.com/turkkizilayi/status/929825257900396544.

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International). (2015). *Korku ve tel örgüler*. Birleşik Krallık: Uluslararası Af Örgütü.

UNHCR. (25 Eylül 2015). *Seven factors behind movement of Syrian refugees to Europe*. 25 Aralık 2017, http://www.unhcr.org/560523f26.html.

UNHCR. (19 Haziran 2017). *Figures at a glance*. 19 Mayıs 2018, www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html.

UNHCR. (2018a). *Total Registered Syrian Refugees*. 24 Mayıs 2018, http://data2.unhcr.org/en/situations/syria.

UNHCR. (2018b). *Europe Situation*. 25 Temmuz 2018, http://www.unhcr.org/europe-emergency.html.

UNODC. (2000). *Protocol against the smuggling of migrants by land, sea and air, supplementing the United nations convention against transnational organized crime*. 25 Temmuz 2018, https://www.unodc.org/documents/southeastasiaandpacific/2011/04/som-indonesia/convention_smug_eng.pdf.

UNRWA. (27 Nisan 2018). *Palestine Refugees*. 27 Nisan 2018, https://www.unrwa.org/palestine-refugees.

Wallerstein, I. (Ed.). (1976). The modern world-system. *The modern world-system: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth Century* içinde (s. 229-233). New York, NY: Academic Press.

World Bank. (27 Nisan 2018). *Israel*. 27 Nisan 2018, https://data.worldbank.org/country/israel.

Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yaylagül, L. (2008). *Kitle iletişim kuramları, egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Zencirkıran, M. (Ed.). (2016). *Dünden bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Zeray, A. C. (15 Eylül 2015). Suriyeliler Avrupa'ya gitmek için Edirne'ye akın etti. *Hürriyet.* 4 Haziran 2016, www.hurriyet.com.tr/suriyeliler-avrupa-ya-gitmek-icin-edirneye-akin-etti_30076137.

Zıllıoğlu, M. (2014). *İletişim nedir*. İstanbul: Cem Yayınevi.

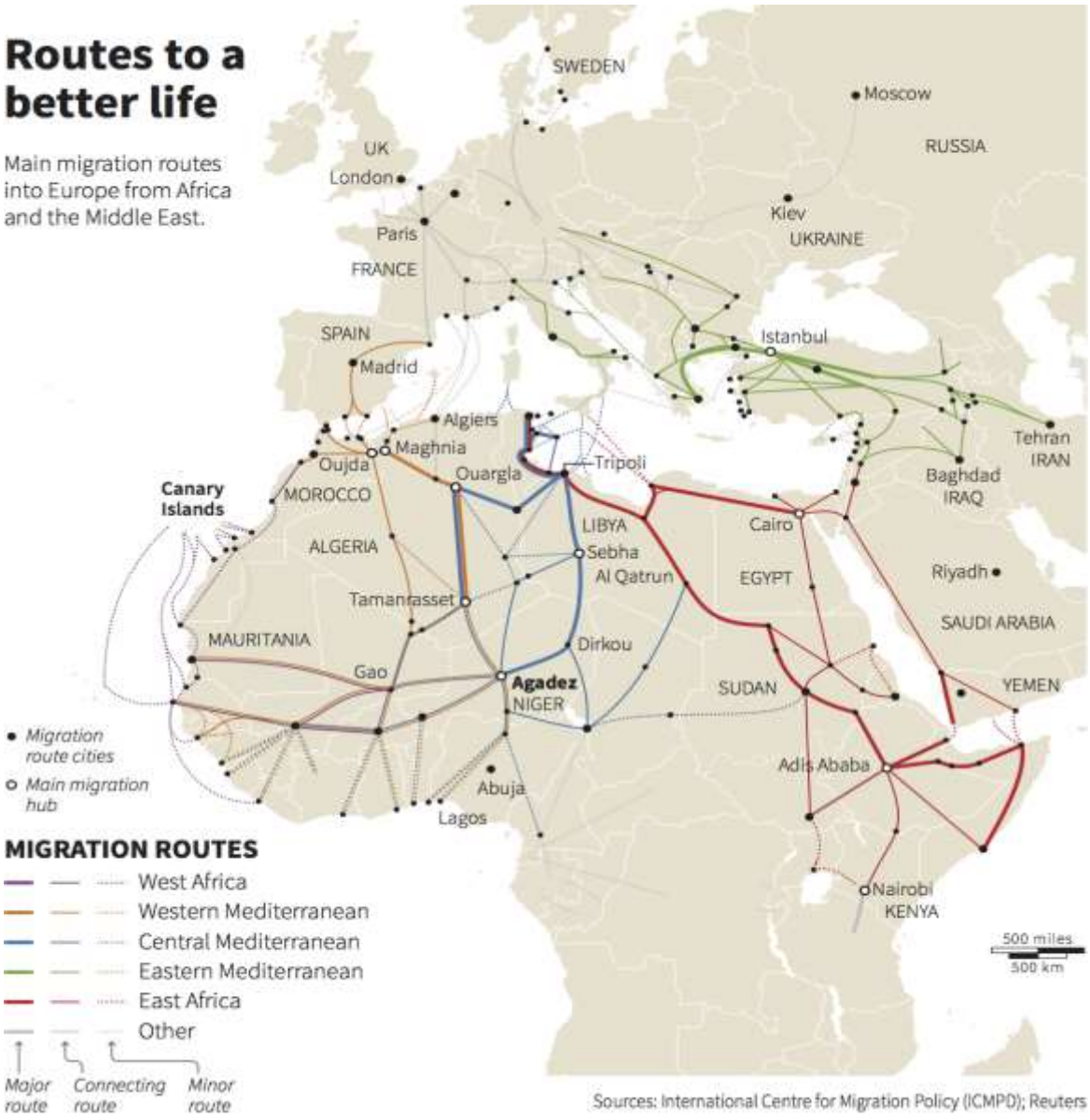
Zohry, A. (2008). Migration policies in the eastern mediterranean region: The cases of Egypt, Jordan and Syria. A. Güneş-Ayata (Ed.), *Challenges of global migration: EU and its neighbourhood* içinde (s. 77-92). Ankara: METU-KORA.

Zolberg, A. R. ve Benda, P. M. (Ed.). (2001). *Global migrants, global refugees: Problems and solutions*. NY ve Oxford: Berghahn Books.

Zolberg, A.R., Suhrke A. ve Aguao, S. (1989). *Escape from violence*. NY: Oxford University Press.

EKLER

EK A: AFRİKA VE ORTADOĞU'DAN AVRUPA'YA UZANAN BAŞLICA GÖÇ GÜZERGAHLARI (Moshinsky, 2015)

EK B: DERİNLEMESİNE MÜLAKAT SORU FORMU

Cinsiyet :

Katılımcının Adı ve Soyadı :

Katılımcının Mesleği :

Katılımcının Yaşı :

Katılımcının Medeni Durumu, Evli ise Kaç Çocuğunun Olduğu :

Katılımcının Gelmiş Olduğu Suriye Kenti :

1. Avusturya'ya ne zaman geldiniz? Yasal yollardan mı yasa dışı yollardan mı? Türkiye'de kaldınız mı? Kaldıysanız ne kadar süre kaldınız? Göç yolu hangi vasıtalarla ve ne kadar sürdü?

2. Aileniz de Avusturya'ya göç etti mi? Cevap hayır ise, şu anda (görüşme esnasında) neredeler ve onlarla nasıl haberleşiyorsunuz? Cevap evet ise, beraber mi geldiniz? Yoksa onlar sonra mı geldi? Ne kadar süre sonra geldiler?

3. Avusturya'da ikamet izniniz var mı?

4. Çalışıyor musunuz? Devletin herhangi bir kurumundan aldığınız bir gelir var mı?

5. Avusturya'da herhangi bir tanıdığınız var mı? Varsa, sizden önce mi yoksa sizden sonra mı geldiler? Yasal yollardan mı, yasa dışı yollardan mı geldiler? Hangi vasıtayla geldiler?

6. Teknolojinin hayatınızdaki yeri nedir? Facebook, Twitter, Whatsapp gibi sosyal paylaşım ağlarını kullanıyor musunuz? Kullanıyorsanız, ne sıklıkta?

7. Avusturya'ya gelmeden önce Avusturya ile ya da Avusturya'ya gelebilme yolu (göç yolu) ile ilgili herhangi bir tanıdığınızla sosyal paylaşım ağları üzerinden iletişim kurdunuz mu? Bu konuyla ilgili bu ağlar üzerinden, arama motorlarından ya da web sitelerinden göçe ve göç ülkesine dair bir araştırma

yaptınız mı? Cevap olumlu ise, göç etmenizde ne derece etkiliydi bu araştırmanız? Eğer bu ağlar bir seçenek olmasaydı, nasıl iletişim kurardınız?

8. Sosyal paylaşım ağları üzerinden diğer Suriyeli insanlarla görüşüyor musunuz? Göç konusu ile ilgili herhangi bir grup ya da sayfa takip ediyor musunuz?

9. Sosyal medyanın ve paylaşım ağlarının Suriye göçü üzerindeki etkisi ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Günümüzde bu ağlarda kullanıcı olmanın önemi üzerine ne düşünüyorsunuz?

10. Sosyal medyadan ve ağlarından Avusturya'daki sistemi ve mülteci olarak haklarınızı öğrenebiliyor musunuz?

11. Haberleri takip ediyor musunuz? Cevap evet ise, nereden takip ediyorsunuz?

12. 2015 yılının Eylül ayında Edirne'de gerçekleşen Suriyeli sığınmacıların buluşmasını duydunuz mu? Duyduysanız, nereden duydunuz? Katıldınız mı? Bu buluşma ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Avusturya'da olmanız sebebiyle katılmadıysanız, o sırada Türkiye'de olsaydınız katılır mıydınız?

13. Türkiye'deki yaşam koşulları ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Avusturya'daki yaşam koşulları umduğunuz gibi mi? Suriye'de güvenlik tekrar sağlansaydı, geri döner miydiniz? Türkiye'de ya da Avusturya'da geçici barınma merkezleri ya da mülteci kamplarında kaldınız mı?

14. Gelecekten beklentileriniz nedir?

EK C: EINWILLIGUNGSERKLAERUNG ZUR ERHEBUNG UND VERRBEITUNG PERSONENBEZOGENER INTERVIEWDATEN

Interviewerin: Nadide Gündüz

Interviewdatum:

Die Interviews werden mit einem Aufnahmegerät aufgezeichnet und sodann in Schriftform gebracht. Für die weitere wissenschaftliche Auswertung der Interviewtexte werden alle Angaben, die zu einer Identifizierung der Person führen könnten, verändert oder aus dem Text entfernt.

Personenbezogene Kontaktdaten werden von Interviewdaten getrennt für Dritte unzugänglich gespeichert.

Die Teilnahme an den Interviews ist freiwillig. Sie haben zu jeder Zeit die Möglichkeit, ein Interview abzubrechen und weitere Interviews abzulehnen.

Ich bin damit einverstanden, im Rahmen des Projektes bzw. für zukünftige Projekte an einem Interview/ an mehreren Interviews teilzunehmen.

- o Ja
- o Nein

Vorname; Nachname in Druckschrift

Ort; Datum / Unterschrift